

1974|3

VIII. évfolyam 3. szám

Interjú
a munkásművelődésről

Tudomány és rutinmunka

Meditáció
– iskoláról, nevelésről

Történelmi nevelés
és hazafiság

A nógrádi munkásság
kialakulása

Jobbágy Károly, Fábri Péter,
Tamás István versei

A szocialista brigádok
és a film

IV. Salgótarjáni
Tavaszi Tárlat

Olvasónapló

PALÖCFÖLD

Minden születő új körül – a lényegéből gyökerező és a lététől függetlenül munkáló erőtereknek engedelmessé – óhatatlanul kialakul-elrendeződik az elfogult támogatók, az epés gonoszkodók és a pártatlan megítélők, a szószátyár semmittevők és a nemesítő cselekvők köre. A könnyebbik feladat: „leválasztani” az újszülött mellől a rosszindulat szószólóit. Már ennél sokkal nehezebb hasznos törvényt tenni a jóakarattal bábáskodók között. Mert hiábavaló és fullaszthat a gondoskodás is, ha éppen megnevelésben, félreértésben ágyazódik: bár eljuttathat az építkező tevésg, az ápoló jobbításba

beleveti a rontó torzítás magjait is. Szocialista holnapjaink percről-percre több Értőért kiáltanak.

Szembeötlően érzékelhető, ahogyan manapság már a centrális előkészítés, az irányzás és programadás tartalmi és módszerei is minőségileg új alapot teremtenek társadalmi továbbhaladásunk számára. Közelmúltbeli párt- és állami határozatok sora igazolja, hogy társadalmi-politikai törekvéseink főirányának változatlan volta nem zárja ki – sőt éppen feltételezi – a hangsúlyok áthelyezését, a belső ritmusváltást. Olyan igények felerősítését, mint például (sok közül egyként) a pers-

TÁRSADALOMPOLITIKAI, IRODALMI, MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

pektívikus és napi, az általános és konkrét komplex értelmezésének, alkalmazásának kívánalma.

Ez a magasabb minőségi szint persze létfeltételként kívánja – követeli meg az értelmezők – alkalmazók felelősségének növekedését: a politikát megvalósító tömegekét. Mert hatékonyabb, szélesebb körű, színvonalasabb mindennapi munka – ami irányadó dokumentumainkat kell hogy megvalósítsa – csak úgy bontakozhat ki társadalmi méretekben, ha ki-ki a maga helyén helyesen érti, a szocialista közösséget szolgáló szemlélettel vértetesen napi gyakorlatra váltja elveinket.

Mellékszálón, de lapunkat érintő példára hivatkozom a megnemértésről, amikor itt és most a megújult Palócföld mai törekvéseivel kapcsolatos vélemények egy rétegét kommentálom. A folyóirat karakterének megváltozása óta ugyanis nem kevesen adtak hangot félelmüknek, hogy talán kárát látja a kultúra, a művészet, az irodalom annak, ha aktuális társadalmi kérdések fellevezésére helyezzük a hangsúlyt, s hogy túlzott elkötelezettséget vállal (?), amikor munkahelyi és lakóterületi közállapotaink, a demokratizmus, a közéletiség mai, helyi problémáinak vizsgálatára szentel túlnyomó terjedelmi arányokat. A megnemértők és a félreértők álláspontja, félelme ez. Azoké, akik nem érzik, nem értik, hogy a misztifikált, „folyóiratméltság” ellenében tett engedmények alapjára tudatosan építkezve végezzük elhivatott munkánkat. Közérdekű és köznapi befolyásoltságunkkal, osztályszempontjainkkal azt hirdelve, hogy az emberi, az emberi társadalmi tevékenység semmelyik formája nem függetlenedhetik a kultúrával, a művelődéssel és műveltséggel való kapcsolattól. S hogy ez a kapcsolat akkor igazán életképes (a praktikizmus dicsőítése nélkül értve ezt), ha kinek-kinek a társadalmi munkamegosztás szerinti posztján szolgál inspiratív erőül. Így érezzük hát szükségességét és természetes voltát annak, hogy egy gondolatmenetben essék szó demokratizmust és anyanyelvet, szocialista brigádmozgalmat és művészetet, iparfejlesztést és iskolázottságot érintő kérdésekről. Mert hitünk szerint ez az értelmezés, amely megfelel a komplexitás mai társadalmi igényének, s felel meg hasznosan mai napi feladatainknak.

A vidéken-lét örömeivel és gondoljaival tetézetek mindennapjaink az országnak egy olyan szögében, ahol a tradíciók és a jelen valósága sokszorozott élességű fénybe állítják a tömegműveltség kérdését (ha mai társadalmi történéseink közepette egyáltalán elképzelhető a mienkétől „lefelé” eltérő intenzitás is.) A kultúrateremtés, a műveltségfejlesztés érdekében mind több és hathatóssabb eszköz igényeltetik, hogy valóban töretlen maradassék fejlődésünk íve. Ehhez a töretlen ívhez milliók elveinket megvalósító gondoskodása segíthet.

De hiábavaló és fullaszthat a gondoskodás is, ha éppen megnemértésben, félreértésben ágyazódik: bár eljuthat az építkező tevésség, az ápoló jobbításba beleveti a rontó torzítás magjait is. Szocialista holnapjaink percről-percre több Értőért kiáltanak.

Kassai-Végh Miklós

1974|3

VIII. évfolyam 3. szám

Tartalom

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

- 3 A művelődés központi kérdése: a munkásműveltség interjú Géczy János elvtárral, az MSZMP Nógrád megyei Bizottságának első titkárával
- 5 Dokumentumok
- 6 Pádár András: Próbafúrások
- 9 Keres Emil: „Indulatos gondjaink elillannak.”
- 10 dr. Fancsik János: Tudomány és rutinmunka
- 11 Kovács Ferenc: Meditáció – iskoláról, nevelésről
- 13 Fabulya Lászlóné: Történelmi nevelés és hazafiság

SZÉPIRODALOM

- 15 Jobbágy Károly: Anyánk
- 15 Szabó Ernő: Radnóti szobra előtt, Nyolc sor
- 15 Fábri Péter: Tótágas
- 16 Pál József: A regényolvasó
- 21 Solymos Ida: Változtass önmagaddá
- 22 Tamás István: Palócföld, Ködellik
- 22 Hargittay Attila: Ezen a földön

HAGYOMÁNY

- 23 Tamás Pál: A nógrádi munkásság kialakulása
- 26 Váci Mihályról

MŰVÉSZET ÉS KÖZÖNSEGE

- 27 Korill Ferenc: A szocialista brigádok és a film
- 28 Zengő Árpád: Csupán egy villanás

KÖRKÉP

- 30 IV. Salgótarjáni Tavasz Tárlat (Csongrády Béla)
- 30 A IV. Tavasz Tárlatról (Horváth György)
- 31 Olvasónapló (Szigethy Gábor)
- 32 Tallózás – Vita, de nem a vitáért (L. Gy.)
- 33 Még egyszer – de nem utoljára – a Makráról (Cs. B.)
- 34 A Pókháló filmen (Lakos György)

A címdoldalon Marosits István: Derkovits, a hátsó borítón Czinke Ferenc grafikája

PALÓCFÖLD

TÁRSADALOMPOLITIKAI, IRODALMI, MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

A NÓGRÁD MEGYEI TANÁCS MŰVELŐDÉSUGYI OSZTÁLYANAK LAPJA

Megjelenik kéthavonta

Felelős szerkesztő: Végh Miklós

A szerkesztőség tagjai: Csongrády Béla, Czinke Ferenc, Kerekes László, Kiss Aurél, Kojnok Nándor, Schneider Miklós.

Kiadja a Nógrád megyei Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Vida Edit. Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI Budapest V., József Nádor tér 1. sz. Postacím: 1900 Budapest) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámára. A szerkesztőség címe: 3100 Salgótarján, Nógrád megyei Tanács Művelődésügyi Osztálya. Egyes szám ára: 5 Ft. Előfizetési díj fél évre 15, egy évre 30 Ft.

Kéziratokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza.

74 4488 Nm NyV balassagyarmati telepe 1600 db.

Index: 25 925

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

A művelődés központi kérdése: a munkásműveltség

Interjú Géczy János elvtárral, az MSZMP Nógrád megyei Bizottságának első titkárával.

– Társadalmunk minden területén cselekvésre mozgósító érdeklődést, egyetértést váltottak ki az MSZMP Központi Bizottságának márciusi ülésén született határozatok. Mit emelne ki Géczy elvtárs e kétségkívül határozott távlatokat megszabó és egyben gazdag cselekvési programot adó döntések jellegéről, különös jelentőségéről szólván?

– A Központi Bizottság ez év márciusi ülésén kétségtelenül szocialista fejlődésünket alapvetően befolyásoló döntések születtek. Nem ok nélküli tehát az az élénk visszhang, amit itthon és külföldön egyaránt kiváltottak. De éppen némely kommentár túlzása, „félreértése” szükségessé is teszi, hogy az újszerű vonásokat sem hagyva említés nélkül, különösen hangsúlyozzuk ezeknek a határozatoknak mindenkor általános politikai céljainkkal egybehangzó, három évtizedes politikai gyakorlatunkat kiteljesítő jellegét.

Mindenekelőtt azt kell kiemelnünk, hogy mindaz, ami a Központi Bizottság márciusi ülésén határozattá fogalmazódott, valójában kifejeződött és kifejeződik pártunk minden eddigi döntésében, mindennapi munkánk egészében. A párt mindig köteleességszerű figyelemmel kísérte a munkásosztály helyzetét, életkörülményeit. Olyan politikát folytatott, amely folytonosan kifejezte a munkásság távlati és napi érdekeit. Ebből következik az is, hogy időközönként elemzi a változásokat, levonja a következtetéseket, kijelöli a tennivalókat. És határozatokban fogalmazza meg azokat: párt- és állami intézkedésekben. Az említett határozatok helyes értékeléséhez elkerülhetetlen tehát, hogy figyelembe vegyük a folyamatosságot, az előzményeket: ez esetben például a X. pártkongresszus és az azt követő rész döntések egész sorának szerepét. Hiszen pártunk X. kongresszusának határozatában egyértelműen kifejeződik, hogy a munkásosztály vezető szerepe és politikai képvisellete között közvetlen összefüggés van, hogy ennek a megvalósított napi politikában kell kifejezésre jutni. S hogy ez megköveteli a munkásság politikai képzettségének, műveltségének, közéleti jártasságának, különféle testületekben való képviselati arányának növekedését.

Politikai törekvéseink változatlanágát hangsúlyozzuk tehát akkor, amikor a munkásosztály vezető szerepének, s ezzel összhangban a munkássággal és a társadalommal szembeni igények kielégítésének fontosságát kiemeljük.

De éppen a kérdés súlya, a fejlődés hozta változások, menet közben szerzett tapasztalataink szükségessé tették azt is, hogy a határozatokban rögzített program új minőségi vonásokkal bővüljön. Itt van helye az újszerűség emlegetésének, amikor arról beszélünk, hogy az eddigiéknél komplexebb értelmezés jutott szóhoz a helyzet-elemzés és a feladat kijelölés során, és az eddigiéknél nagyobb intenzitást várunk el a társadalom minden területén a programot megvalósító mindennapi munkában. Azt kell felismernünk, hogy a társadalom vezető erejét fejlesztő program nem korlátozható csak bér és csak gazdasági, csak képviselati és csak ideológiai vagy kulturális feladatokra. A munkásosztály életét, tevékenységét, társadalmi szerepét egészében érintő feladatrendszer megoldásáról van szó. Erre a szintézisre figyelve kell tehát értékelnünk és valóra váltanunk az egyes rész döntéseket. Fokozott munkatempóval és felelősséggel – a társadalom minden területén végzett folyamatos napi politikai gyakorlat során.

– Nyilván a megyét sem érte kétségtelenül a Központi Bizottság határozata. Milyen tapasztalatok birtokában fogalmazódnak meg a Nógrád megyére vonatkozó közvetlen és távlati tennivalók?

– Már a X. pártkongresszust megelőző, 1970. évi megyei pártértekezlet hangsúlyozottan igényelte a nógrádi munkásság közéleti aktivitásának növelését, műveltségének, művelődési feltételeinek fejlesztését. Nyilvánvaló, hogy ez a feladat nem lehetett a „sok közül egy”, sem reszortkérdés, hanem társadalompolitikai programunk központi feladatává kellett válnia. Az általános elvi-politikai okok mellett ezt követelte a sajátos megyei helyzet is. A gazdasági struktúra megváltozása a szénbányászat termelésének csökkenésével, új üzemek létesítésével, s a régiek rekonstrukciójával járt együtt. Ez, és a fokozódó mértékű urbanizáció igen nagy társadalmi mobilitást idézett elő. Néhány adat arra vonatkozóan, hogy milyen jelentőssé vált az utóbbi időszakban például a munkásság létszámának növekedése és átrétegződése: 1960 és 1970 között több mint tízezer fővel nőtt az iparban foglalkoztatottak száma. Tíz év alatt két és félszeresére nőtt a munkát vállaló nők aránya, s mintegy háromezer fővel emelkedett a harminc éven aluli munkások száma. Számítsuk hozzá mindehhez az ipar sokoldalú minőségi változásait, fejlődését, s láthatóvá válik tennivalóink összetettsége, sürgető volta.

Céljaink megvalósításához több irányban, sokféle eszköz felhasználásával láttunk hozzá, s jelentős erőfeszítéseink az elmúlt négy évben is konkrét eredményeket szültek. A legkülönbözőbb fórumokat vettük igénybe a közművelődésben dolgozók, az üzemi párt-, tömegszervezeti és gazdasági vezetők szemléletének alakításakor. Az volt a célunk, hogy a munka általános kiinduló tételévé tegyük: a munkásművelődés fejlesztése politikai kérdés, a munkásság vezető szerepével összefüggő kérdés. Az említetteknek s maguknak a munkásoknak a körében is olyan közfelfogást, értékrendet kell kialakítanunk, amelynek alapjáról helyesen ítélik meg a művelődés társadalmi szerepét, kapcsolatát a munkások vezetőkézségével és más társadalmi rétegekre gyakorlandó hatását.

Felhasználtuk e célra a politikai munka különféle lehetőségeit, támaszkodtunk a kulturális élet, a sajtó eszközeire, vizsgáltuk a munkásság egyes rétegeinek izlés- és igény szintjét: olyan átfogó elemzést bonyolítottunk le, mint például a másfélezer salgótarjáni üzemi munkást érintő művelődésszociológiai vizsgálat.

Munkánk során úgy láttuk, hogy a munkásosztály társadalmi szerepének erősítését, helyzetének további javítását a megyében politikánk alapvető kérdéseként s ugyanakkor – s éppen ezért – mindennapi feladatként értelmezzük. A központi intézkedések kedvező hatásának is köszönhetően felélénkült, rendszeresebbé vált az ezirányú munka minden területen.

Persze, beszélnünk kell bizonyos – viszonylagos – elmaradásról is. Arról, hogy a helyes értelmezés, a feladatok végrehajtása több helyütt éppen a napi munkában nem érvényesül még igazán, a gyakorlati megvalósítás végeredményben elmarad a társadalmi fejlődés szükségleteitől. Van, ahol a munkásosztállyal kapcsolatos összetett feladatrendszer csak bérkérdések megoldására, vagy a képviselati arányokra korlátozzák. Rossz ez az értelmezés, mert a munka így csak szűk fronton bontakozik ki és számos cselekvési lehetőség marad kihasználatlanul. A nagyüzemi pártbizottságok például a munkások művelődéséről gyakran túl általános irányelveket fogalmaznak meg, az alapszervezetek nem használják ki éppen a helyi nevelési-ösztönzési lehetőségeket. A gazdasági vezetés megelégszik a szakképzés anyagi feltételeinek biztosításával és a szervezéssel, de már az átképzésre, a többféle szakképzés biztosítására sem vállalkozik szívesen – mert fél a fluktuációtól. A közművelődési intézmények jelentős energiát vesztenek azzal, hogy riva-

lizálnak a „tanácsi”-„szakszervezeti” határán. A szakszervezetek passzivitásának tudható be, hogy a rendkívüli lehetőségeket is bizonyító szocialista brigádmozgalom kulturális szempontból még ma sem eléggé felel meg a társadalmi igényeknek.

– Miért kap most ilyen különös hangsúlyt a munkások művelődésének feladata?

– Ismételten hangsúlyozom, hogy a munkásművelődés kérdése szervesen összefügg a munkásosztály szerepének erősítésével. Olyan kifejezetten politikai kérdés, amit nem lehet és nem szabad egyes intézmények, szervek vagy egyének reszortfeladatának tekinteni. Ha ezt nem ismerjük fel, vagy ha csak a munka egyes részeleit emeljük ki, akkor hátráltatjuk, visszafogjuk a fejlődést más területeken is. Tehát társadalmi munkamegosztás kell: állami szervek, munkahelyi vezetők, szakszervezetek és munkáskollektívák összefogása a pártszervezetek irányításával.

Ahhoz, hogy a munkásosztály politikai súlya, szerepe tovább növekedjen, feltétlenül növelnie szükséges műveltségét. Mert erről az alapról fejleszthető a munkás közéleti aktivitása, szerepe és tevékenysége a különféle testületekben, a párt politikájának végrehajtásában. Vagyis: a politikai érdek, a társadalom érdeke, a munkásosztály érdeke teljes mértékben azonos az egyes munkás elemi egyéni érdekével. Ennek tudata kell, hogy készítse a munkást politikai, általános és szakmai műveltségének gyarapítására. Ehhez pedig azért van szükség a társadalom és a munkás művelődésről alkotott felfogásának, a közgondolkodásnak befolyásolására, mert a művelődés területén kiharcolt előnyök nem mérhetők olyan közvetlenül, mint például a lakás- vagy bérkérdések esetében. Azaz: ma még mindig maguk az érdekelték sem ismerik fel, hogy a műveltség gyarapodása milyen fontos feltétele helyzetük általános javulásának.

– A Központi Bizottság döntését követően Nógrád megyében is megkezdődött a munkásművelődés fejlesztésével kapcsolatos feladatok kimunkálása, a hatékonyabb, céltudatosabb munka feltételeinek kialakítása.

– Az előbb elmondottak értelmében is, a munkásság politikai-ideológiai, szakmai és általános műveltségének együttes fejlesztését hangsúlyozzuk. Figyelmünket több területre is koncentrálnunk. A közoktatásban rendkívül fontos a fizikai dolgozók gyermekeinek oktatási-nevelési-művelődési feltételeit javítani, továbbfejleszteni a szakmunkásképzést. A felnőttek művelődésében kulcsszerepe van a munkahelynek: itt az újfajta vezetői felfogás általánosítása, a megyében nemes munkásmozgalmi-művelődési hagyományok élesztése, a tömegszervezetek és mozgalmak aktivizálása a feladat. Koordinációra van szükség továbbá a munkahely és a lakóterület e munkában érdekelt társadalmi-politikai tényezői között. Mivel a megyében igen magas az új, az átképzett, a bejáró munkások aránya, ezért céljainkat csak igen differenciált tevékenységgel érhetjük el. Nézzük részterületenként!

A napi munkaerőszükséglet kielégítéséhez egyre halaszthatatlannabbul szükséges a szakképzés ügyének rendbetétele. A foglalkoztatottsági struktúra változásaihoz egyre kedvezőbben igazodik az ifjúság szakképzési rendszere. Folyamatosan javítanunk kell a feltételeket: az erőket a megfelelő színvonalú-tartalmú képzés biztosítására kell összpontosítanunk. Jelentős változást hoz majd ezen a téren többek között a salgótarjáni szakmunkásképző intézet működési körülményeinek megújulása... A felnőttek körében megélénkült érdeklődést látva, úgy vélem, fel kell készülnünk rá, hogy már a közeljövőben egyre több betanított munkás kívánja megszerezni szakmunkás és a középfokú (például szakközépiskolai) végzettséget. Ezt felismerve, rugalmasabban kell eljárunk az általános és középiskolai kihelyezett osztályok szervezésének engedélyezésekor. A továbbképzéssel kapcsolatos gondjaink lényege, hogy bár szükségét felismerik, s meg is kezdődött a központi intézkedések végrehajtása, számos üzemünkben mennyiségi szemlélet uralkodik, szétforgácsolódnak az erők, nem eléggé a munkások érdekelttségével, érdeklődésével találkozó, nem eléggé színvonalas a tananyag. Ellenpéldaként hadd hivatkozzak a salgótarjáni síkűveggyárnak a felnőttoktatásban elért sikereire. Ott ugyanis az üzemezetés nem egyszerűen felismerte a tanulás szükségét, hanem a lehetőségek megteremtésén túl – munkaidőkezdésmennyel, jutalomszabadság-

gal, előlépési előny biztosításával – egyénileg érdekeltté is tette a dolgozókat. Az eredmény: két év alatt százharminckilencen tettek eredményes általános iskolai vizgát (nagyraoszt negyven évnél idősebb betanított és segédmunkás) és százhatvanketten tanulnak jelenleg (kétharmadrészben munkások) gimnáziumban. Nos, ez a tervszerű bátorság látszik a járható útnak másutt is.

Nem kisebb jelentőségű az előbbieknél a politikai-ideológiai műveltség emelése. Erősíteniünk kell a munkás-szemlélet hatását más társadalmi rétegekre, a munkásság közéleti jártasságának és aktivitásának, a vezetésben való részvételének és véleménynyilvánításának súlyát. Ezért maguknak a munkásoknak a szemléletét is állandóan gazdagítanunk kell a párt politikájának, a marxizmus-leninizmus ideológiájának szellemében. Megkülönböztetett figyelemmel kell tehát kísérnünk, hogy elég differenciáltan és színvonalasan történjen-e a pártoktatásban igen nagy számban résztvevő munkás képzése. Gondolkoznunk kell arról, hogy miképpen növelhető arányuk a pártoktatás magasabb szintjein. Meg kell vizsgálnunk, hogy a politikai, ideológiai és társadalomtudományi műveltséget fejlesztő munkában hogyan javítható tovább a különféle szervezetek, intézmények munkamegosztása és együttműködése.

A művelődés, a munkásművelődés ügye nem lehet kampány és reszortfeladat. Vissza kell adnunk a kulturális nevelőmunkának azt a rangot, amely a munkásmozgalom hagyományaként régen megillette. Mert ne feledjük el, hogy a mozgalomnevelte harcosait, művelődésük fóruma is volt. Erre éppen Nógrád megyében, Salgótarjánban kell emlékeznünk. Itt, ahol a munkásság mozgalma a tudás, az olvasás, a művészetek iránti fogékonyságra nevelt, aktív művelődésre szoktatott, gazdag munkásművészeti tradíciókat teremtett. Most sem kisebb a feladat – de nem kisebb a munkáskollektívákban, főként a szocialista brigádokban rejlő lehetőség sem. Minderre nem eléggé figyelni nemcsak hiba lenne, hanem bűn.

– A művelődés konkrét Nógrád megyei területeit számbavéve milyenek ítélik meg Géczy elvtárs a munkásság műveltségét fejlesztő munka feltételeit?

– Amikor határozottan szélesíteni akarjuk a rendszeresen művelődő, környezetüket meghatározó módon befolyásolni képes munkások körét, természetes körülmény, hogy reálisan mérjük fel a feltételeket. Pontosan azt: miért, hol és hogyan művelődik ma a munkás.

Számolnunk kell például azzal, hogy napjainkban a művelődés számottevő része folyik az otthon keretei között. Mivel pedig az életszínvonal emelkedése csak növelni fogja a saját tévé, rádió, magnetofon, lemezjátszó, könyv számát és népszerűségét – ez a sajátosság a jövőben is megmarad. Akkor viszont messzemenően figyelembe kell venni a feltételek javításakor. Részint úgy, hogy például javítjuk a TV második programjának, a Petőfi-rádióé a megyében még minimális vételi lehetőségeit; részint úgy, hogy központilag ösztönözzük ezeket a nagyhatású tömegkommunikációs eszközöket gondosabb, a munkások műveltségi helyzetét, érdeklődését és érdekét jobban figyelembe vevő műsorpolitika kialakítására.

A másik számottevő terület – a művelődési intézmények hálózata – más természetű gondokkal küszködik. A közönségnek a művelődés minősége iránti, emelkedő igényeit a jelenlegi objektumok többsége nem tudja kielégíteni. Egy részük – köztük a régi munkásotthonok – korszerűsítése nem történt meg, pedig határfokok csak az anyagi-tárgyi feltételek javulásával növekedhet; más részük szinte már lebontásra vár. Az újonnan települt üzemek többsége ma még nem képes például művelődési intézmény létesítésére pénzt áldozni. De az új lakótelepeken sem épültek fel az előírt köznevelési intézmények, tehát ezek közvetlen ellátottsága is megkérdőjelezhető. Az elképzelések szerint a tanács és a középüzemek közös összefogásával építhetők fel egy-egy lakótelep kulturális közintézményei. S mivel anyagi erőink végesek, erőinket ott kell koncentrálnunk, ahol legközvetlenebbül a munkástömegek igényeit elégítjük ki.

Nem igaz, amivel szkeptikus vagy meghasonlott szószólók érvelnek: hogy nem kell más az embernek, mint a kártya, a biliárd és az ital. Jó program kell, minőségi választék, s lesznek hozzá aktív közreműködők is. Ezt régi munkáskulturális tradíciók és mai példák egyaránt bizonyítják. Új és új eszközöket kell bevetni a kulturális értékek és a munkásság közötti kapcsolat további elmélyítése érdekében. Milyen jó szolgálatot tett például a képzőművészek és

az üzemek között létrejött szocialista szerződés: anyagi biztonságot adott a művészeknek, mindennapos kapcsolat alkalmát a munkásokkal, lehetőséget problémáik, véleményük megismerésére. A munkásoknak pedig módot a korszerű művészi megoldások értőbb elfogadására, izlésük fejlesztésére. Ezért hasznosak a munkásközönység gondolkodásmódját, izlését formáló képzőművészeti kiállítások és a szabadtéri szoborkiállítás is. S nagyobb, megnövekedett társadalmi haszna miatt tetszik az újjáalakult Palócföld is: a folyóirat munkáscarculata, kritikus, de a pozitív példa erejével befolyásoló jellege, mai közvetlen társadalmopolitikai kérdéseket elemző írásai

színvonalasan egybehangzók itt vázolt törekvéseinkkel. Nem nyújtva tovább a példák sorát: mind több csatornán kelleljuttatnunk a kultúra értékeit a munkásokhoz.

A konkrét tennivalók többágúak és több szintűek. A cél: a művelt, közéleti munkásnak kell a közgondolkodás értékskáláján élre kerülnie, és általános típusá válnia. Ehhez szükséges valamennyiünk céltudatos, folyamatos, konkrét munkája. Így valósulhat meg egyre teljesebben és gazdagabban művelődéspolitikánk központi célja: a munkásműveltség.

Lejegyezte: 1974. június 6-án Kassai-Végh Miklós

Dokumentum

„A szocializmus teljes győzelmének három alapvető belső társadalmi feltétele közül az első, a munkáosztály politikai hatalma hazánkban megvan.

A második a kapitalista kizsákmányolás megszüntetése, alapjaiban megtörtént, a szocialista, osztály nélküli társadalom építése folyik. A harmadik feltétel megteremtése, az emberek gondolkodásának szocialista átforgatása megkezdődött. Törvényszerű, hogy a legszélesebb tömegek, valamennyi dolgozó gondolkodásának megszabadítása a kapitalista, kispolgári maradványoktól, az emberek tudatának szocialista átforgatása tömegmérétekben nem előzi meg, hanem csak követi a politikai hatalom meghódítását, a tökéletes társadalmi rendszer felszámolását. Törvényszerű az is, hogy az emberek gondolkodásának átforgatása a leghosszabb, a legtovább tartó folyamat valamennyi alapvető társadalmi folyamat közül... Az emberek gondolkodásának szocialista átforgatását fejleszteni és gyorsítani a szocializmus ügyének teljes győzelméhez elengedhetetlenül alapvető társadalmi feladat. A tömegek gondolkodásának fejlesztésében a közoktatás, a tudomány, az irodalom és a művészetek jelentősége döntő...

A szocializmus építésének általános – és nemcsak kulturális – feladatai mind több és több jól képzett, alapos általános és szakműveltséggel rendelkező dolgozót követelnek meg az élet valamennyi területén. A szocialista fejlődés törvényszerű velejárója, hogy törvényszerűen emelkedik a dolgozók kulturális és technikai színvonala, és nő az értelmiségiek száma. Csakis ezen az úton biztosítható a szocializmus fölénye a kapitalizmus fölött, s csakis így lehet mind magasabb szinten kielégíteni a néptömegek szüntelenül növekvő anyagi és kulturális igényeit. E folyamat végső eredménye a szellemi és fizikai munka közötti lényeges különbség megszüntetése lesz.” (Az MSZMP Művelődési politikájának irányelvei; Az MSZMP határozatai és dokumentumai 1956–1962. Kossuth Bp. 1973 243–257.)

Korunkat a társadalmi forradalmak és a termelőerők nagyarányú növekedése mellett a tudományok rendkívül gyors fejlődése és társadalmi szerepük megnövekedése jellemzi. A kibontakozó tudományos-technikai forradalom hatására elmélyülnek ismereteink a természetéről és a társadalomról, átalakul a termelőerők szerkezete és színvonala. A tudomány sokféle módon hat a társadalom tudatára, az oktatásra, a művelődésre, az egészségügyre, az élet- és munkakörülmények alakulására, eredményei fontos tényezőként jönnek számításba a politika, a nemzetközi kapcsolatok formálásában.

A fejlődés nyomán átalakulóban van maga a tudományos tevékenység is. A tudományos kutatás volumene egyre inkább iparági méretekkel jellemezhető, s a társadalmi tevékenység egyik szervezett – egyes területeken az iparszerű termelés jegyeit felmutató – ágazatává válik. Gyarapodik a különféle típusú kutatóhelyek hálózata, a kutatómunka anyagi, technikai, személyi bázisa és fokozódik a figyelem a kutatómunka szervezetével, működésének mechanizmusával, a kutatás eredményességével összefüggő

kérdések iránt, s jelentősen nő a hatékony kutatásszervezés szerepe. Gyorsul a tudomány eredményeinek gyakorlatban történő hasznosulása.

A tudomány szerepének növekedése világjelenség, de nem független az adott társadalmi viszonyoktól. A tökéletes társadalomban is növekszik a tudomány jelentősége. A tudományos eredményeket ott is tömegesen felhasználják a termelésben. A tudományos-technikai forradalom – a termelési viszonyok korlátai miatt – egyben el is mélyíti a tökéletes társadalom kibékíthetetlen ellentmondásait. A tudomány számos vívmánya – létrehozóinak szubjektív szándékától függetlenül is – a háborús fenyegetés és az erőszak eszközüvé válik.

A tudományos-technikai haladás a szocializmusban objektív társadalmi korlátoktól mentesen bontakozhat ki. A szocializmus és a kommunizmus lényegéből fakadóan igényli a tudomány segítségét, az a társadalom építésének egyik legnagyobb hajtóerejévé válik. A bővített újtermelési folyamatban növekszik a szellemi munka, a tudományos tevékenység részaránya, a kutatás legtöbb eredménye a nemzeti jövedelmet növelő tényezőként vehető számításba, s az egész társadalmat szolgálja. (Az MSZMP KB tudománypolitikai irányelvei; Kossuth 1969. 37–38 old.)

Az oktatásügygel kapcsolatos társadalmi követelmények megnövekedtek. A szocializmus magasabb szinten történő építéséhez, a tudományos-technikai forradalom hazai kibontakoztatásához műveltebb, marxista világnézetű, szocialista erkölcsű szakemberekre, egyre sokoldalúbb, közösségi személyiségekre van szükség...

Köznevelésünket iskolarendszerünk jelenlegi szervezeti kereteinek megtartásával kell továbbfejlesztelnünk: az iskola belső életét, az oktatás-nevelés tartalmát és módszereit kell korszerűsíteni. Erőfeszítéseinket elsősorban azokra a feladatokra koncentrálnunk, amelyek a további fejlődést is alapvetően meghatározzák, így – az általános iskolák fejlesztésére és a közöttük lévő színvonalbeli különbség csökkentésére; – a szakmunkásképzés fejlesztésére; – a középiskolák képzési célkitűzései, valamint a népgazdaság munkaerő- és szakember-szükségleti terve közötti összhang megteremtésére; – az irányítás szervezettségének, hatékonyságának növelésére, a bürokratizmus csökkentésére; – a fejlesztéshez szükséges személyi és anyagi feltételek megteremtésére, és hatékony felhasználására...

Az iskolai életben szélesíteni kell a tanulókat, a hallgatókat jogait, és növelni kell felelősségérzetüket. Az oktató-nevelő intézmények életét szabályozó dokumentumokban rögzíteni kell a diákönkormányzatok hatáskörét, biztosítva az úttörőcsapat, a KISZ-szervezetek önálló tevékenységét. Ki kell alakítani a nevelők és tanulók együtt munkálkodó közösségét. A KISZ váljék a tanulói közösségek szervezőjévé, a közszellem alakítójává, de őrizze meg önálló politikai-mozgalmi jellegét.” (Az állami oktatás helyzete, továbbfejlesztésének feladatai, Az MSZMP KB 1972 június 15-16-i határozata.)

„A szocializmus építése megköveteli az állandóan fejlődő termelést, a magasabb életszínvonalat és a közösségi életformát is. A szocialista társadalom további építése szakmailag jól képzett, a termelési kultúra és a munkaerőkölcs követelményeinek megfelelő, munkájukat tudatosan, célszerűen és termékenyebben végző, közösségi gondolkodású dolgozókat igényel. A szocialista ember formálása a társadalom fejlődésének elengedhetetlen követelménye, és mind nagyobb tömegek igénye.

A közművelődésnek hozzá kell járulnia a közéleti tevékenység fokozásához, segítenie kell a szocialista demokrácia további kiszélesítéséhez szükséges szellemi előfeltételek megteremtését.

A közművelődés nem szűkíthető le a kultúra, a műveltség terjesztésére, közvetítésére; fontos feladata a szocialista életmód, életforma és magatartás kialakításának segítése, a szocialista eszmékkel való értelmi-érzelmi azonosulás, a közösségi szellem, a cselekvő erő, a közéleti aktivitás fejlesztése.

A szocialista közművelődésnek elő kell segítenie olyan társadalmi légkör-kialakítását, amelyben az értelmes élet igényeinek kielégítése, a közösségi célokért végzett munka jelenti a társadalmi értéket, és ez kapja meg a legtöbb megbecsülést, ahol a fogyasztási javak megszerzése és használata ésszerűen történik, a tényleges szükségleteket követi.

Közművelődéspolitikánk fontos feladata, hogy hozzájáruljon a művelődési, kulturális egyenlőségek – s ezen túl a társadalmi különbségek – csökkentéséhez, és meggyorsítsa az egyéni-ség mind teljesebb kibontakoztatását.

A közművelődési munka fontos feladata elősegíteni azt, hogy a felnőtt lakosság a szocializmus mai és holnapi fejlődésének megfelelő kulturális színvonalon éljen és gondolkodjék, a műveltség tömegméréstüvé váljék.

Politikai-ideológiai, gazdasági-technikai érdekek egyaránt sürgetik a munkásművelődés következetes fejlesztését. A társadalom kulturális felemelkedése szorosan összefügg a munkáosztály műveltségi helyzetével: a munkásművelődés ügyét ezért alapvető fontosságúnak kell tekinteni. Elsősorban a nagyüzemekben, a szocialista brigádokban már kialakult, illetve alakuló, aktív művelődési igényekkel rendelkező közösségekre kell támaszkodni. Erőteljes segítségük fontos a heterogén összetételű (szakmunkás, beutalt munkás, segédmunkás), az eltérő műveltség és érdeklődési kör miatt is, hatásuk pedig túlnő a közvetlen (üzemi) környezeten.

A folyamatos és állandó művelődés szükségességének felismertetésében kulcsszerepe van a munkahelyi vezetésnek. A szakminisztériumok szerezenek érvényt annak az elvnek és gyakorlatnak, hogy a munkahelyen a vezetéssel járó kötelezettségek közé tartozzék a dolgozók művelődésének segítése.

Megkülönböztetett figyelmet kell fordítani az 50 kiemelt fontosságú üzem dolgozóinak művelődésére. A munkások műveltségének növelése érdekében terjeszteni és fejleszteni kell az eddig kialakult módszereket (könyvtárlátogatás, kedvezményes mozi-, színházbérlet akció), bővíteni a kulturális lehetőségeket. A szellemi és anyagi erők koncentrációjának meg kell javítani a (A közművelődés helyzete és fejlesztésének feladatai. Kossuth 1974. 59–60–61. oldal).

PRÓBAFÚRÁSOK

Előbbre akarjuk vinni a művelődés ügyét. Érezzük, hogy valami nincs rendben a művelődés területén; a kulturális élet számadatai csillapítják a kételyeinket. De nem megtévesztők-e ezek a számok? Vajon meggyőzően bizonyítják-e a közérdekű kultúrának, a belső igényből folytonossá vált művelődésnek a társadalom életében betöltött rangos szerepét? Társadalmi-gazdasági fejlődésünk arra kényszerít bennünket, hogy a kulturális gyakorlatot, a mindenki életében realizálódó kultúrát felzárkóztassuk ehhez a fejlődéshez. De vajon kényszerít-e mindenkit, s elmondhatjuk-e, hogy egyre inkább tudatosodik a kultúra általános szükséglete?

★

GYÖRIK FERENC szocialista brigádvezető, 45 éves. A Salgótarjáni Kohászati Üzemek egyik legnehezebb munkahelyén, az acélöntödei tisztítóműhelyben dolgozik a kollektívájával. Művezető, de osztályos társaihoz hasonlóan szakértelemmel bánik a vágóval, a köszörűvel, a lángvágóval, s a többi használatos szerszámmal.

★

– Milyen szakértelem kell az ilyen munkához?

– Nos, ehhez is kell, nemcsak a mérnöki feladathoz – mondja hamiskás mosollyal. – Igaz, felöntést levágni, öntvényhomokot letisztítani kevesen akarnak. „Fogdmeg munka” ez, akárhogy is vesszük. Az alapfogásokat tanfolyamon sajátítja el az ember, a többihez meg már erő és egy kis ügyesség kell. De megteszi a rutin is...

– Tehát szükségtelennek tartja az iskolázást?

– Lényegében nem. A nyolc osztály kell. Ez alapvető. De ehhez a munkához nem kell technikum. Szakmunkásképző sem, mert nem szakma.

– Önnek milyen iskolája van?

– Világéletemben kétkezi ember voltam. Megvan a nyolc osztályom, van háromhónapos pártiskolám, elvégeztem a marxista-leninista esti középet, majd az esti egyetemet...

– Azt mondta, ehhez a munkához nem kell magasabb iskola, s lám politikai egyetemet végzett. Szakmailag miért nem jutott tovább?

– Szerintem nem ellentmondásos, amit mondtam. S hadd erősítsem a véleményemet azzal, hogy jelenleg politikai gazdaságtan szakosítóra járok. S mindezt nem régen csinálom, mondhatni: idős fejjel. Látja, szakmailag már nehezebben ment a dolog. S nem azért, mert nem szeretek tanulni – vagy nem szerettem volna –, hanem azért, mert fiatalabb korban dolgozni kellett. Meg a tanulási lehetőségek sem voltak olyan kedvezőek, mint jelenleg.

– Tekintsünk távolabbra. Emlékszik-e az úgynevezett kulturális forradalom első szakaszára? Hol töltötte azokat az éveket?

– A felszabadulás Kemence községben ért. Ott éltek a szüleim. Ott voltam az EPOSZ létrehozásánál, de nem sokkal később, az első választásoknál már a Kommunista Pártnak teljesítettem küldönci feladatokat. Jöttek a falujárók, elkezdődtek az államosítások. A község papja a szószékről uszított a rendszer ellen. Akkor még fekete volt a hercegprímási birtok árnyéka. Agrárproletárok között nőtem fel, s akkor nem értettük pontosan a történeteket, csak azt éreztük, hogy jó lesz, ami jön. Akkoriban voltam én színjátész. Afféle műkedvelő. A faluban korábban is rendeztek előadásokat, annak a néhány módosabb gazdának, meg a falusi elitnek a gyerekei, akik csak együtt játszottak. Nagyon szeretünk volna mink is produkálni, így hát alakítottunk egy kis együttest. Köztünk és köztük azonban csak nehezen engedett fel a bizalmatlanság. Most meg tudom fogalmazni politikusan a választ, de akkor nem lenne igaz; abban az időben nem vizsgálgtuk, honnan törnek fel a kulturális igények. Valamit akartunk. Szórakozni, örülni, alkotni, alakítani a magunk kedvére...

– Ez a felszabadult vagy inkább elszabadult alkotó, alakító kedv nem hajtotta tovább?

– Hosszú lenne a története azoknak az éveknek! Nem is emlékszem, hogy a kezdeti lángolás hogyan változott pislo-

gássá. Talán a körülmények a hibásak? Vagy talán én vagyok a bűnös? Ugy érzem, hasznára voltam és vagyok a társadalomnak – még akkor is, ha nem lettem magasan képzett ember. De a fiam már egyetemet végez! A családalapítás, az önálló otthon teremtésének gondjai lekötötték az erőmet. Meg a mozgalom. Sok olyan közkatónája van a mozgalomnak, a pártnak, mint én vagyok; akiknek az aprómunkája nélkül kevesebb tanult ember lenne most ebben a társadalomban.

– Sohasem akart tanulni, valamilyen szakképzettséget szerezni?

– Szárnyaszegett próbálkozások maradtak a tervek.

– Bánja?

– Akár bánom, akár nem, ezen már nem változtathatok...

– Térjünk vissza a politikai képzéshez. Valószínű, hogy a társadalomtudományokhoz való nagyobb vonzódás kényszerítette mégis az iskolapadba.

– Az is. De sokkal nagyobb volt a belső kényszer, hogy helytállhassak a mozgalmi területen. Mondtam már, a munkánkhoz inkább erő és ügyesség kell, s nem diploma. De aki másokat akar oktatni, az előbb készüljön rá.

– Egyáltalán van-e ideje a saját kielégülésére művelődni?

– Ezt úgy érti, hogy szórakozni?

– Egy kicsit úgy is.

– Nem idő kérdése. Ha fáradt vagyok – s ez egyre gyakoribb –, csalogathatnak a legjobb szindarabra. S egyébként is. A színházat rangos helyre sorolják a művelődési statisztikában, mégis kevesen járnak, mert ahhoz át kell öltözni. A vidékinek újra be kell jönni a városba. Ha egyáltalán közel lakik a városhoz. Mit választ inkább? A televíziót. Sajnos, de így igaz. Hat darab jegyünk van a brigád részére a József Attila Megyei Művelődési Központba, de ritkán akad gazdája...

– Nem érdekes a műsor vagy nem értik?

– Nézze, én eléggé érdeklődő természetű ember vagyok, mégis ritkán megyünk. Mi az oka? Valahogyan megelégszünk a magunk valóságával. A magamfajta ember mindennek keresi az anyagi hasznát. Ne értse félre, nem vagyunk anyagiak, csak valahogyan ezeknek a kultúrdolgoknak nem érzékeljük az értékét. A fiatalok jobban érzik az izét a kultúrának...

– Elégedett tehát a fiatalabb korosztályok műveltségével?

– Nem. Meglepő ugye? No, a felnövő korosztályok általában lépést tartanak a technikai fejlődéssel. De mintha baj lenne az általános műveltségen belül a humán műveltséggel. Nem tudom, miből fakad. Azt látom, hogy okos elveink ellenére is gyakrabban kezeljük az embereket, mint munkaerőt, s nem mint embereket. Érzelmileg nagyon elszegényedtünk. Hol van már az ötvenes évek kollektivitása? Nem az akkori viszonyokat kívánom én vissza, de most sokkal inkább elmondhatjuk, hogy mindenki inkább igyekszik befelé fordulni, mint akkor. Pedig most sokkal nagyobbak és gazdagabbak a lehetőségek a művelődéshez, tanuláshoz, mint a mi időnkben volt. Sokan tanulnak is, meg művelődnek, de hiába minden, ha csak kevés jut el annak a felméréséhez, hogy neki sajátmagá-

nak mi a szerepe ebben a társadalomban. Szép beszámolók hangzanak el a jogokról, közte a művelődéshez való jogokról is, de vajon mikor csinálunk már tiszta lapot az ilyen kötelességek elszámoltatásáról is? Ebben látom a bajok okát...

★

JUHÁSZ LÁSZLÓ, villanyszerelő. A karbantartó és szolgáltató gyárrészleg egyik alapszervezetének párttitkára. Hosszú évekig aktív munkán dolgozott, azonban sérülése miatt anyagkezelői beosztásban dolgozik.

★

– Mi a párttitkár véleménye a művelődéssel kapcsolatos pártdokumentumokban megfogalmazott feladatok végrehajtásáról?

– Célzatos kérdést kaptam, így válaszolok. Hadd kezdjem a legalapvetőbbel, a párttag kötelességeivel. A szervezeti szabályzat egyebek között kimondja: „A párttag kötelessége, hogy sajátítsa el a marxizmus-leninizmust, fejlessze politikai tudását, gazdagítsa műveltségét.” Egyértelmű, igaz? Persze, most joggal fölteheti a kérdést, hogy hol tart ennek a kötelességnek a végrehajtásával a párttitkár. Mivel beszélgetésünknek nem a politikai műveltség problémaköre a tárgya, erre csak annyit: a választott tisztségemhez mértén rendszeresen képezem magam.

– Tehát akkor beszéljünk a közművelődés, az általános műveltség kérdéseiről!

– A párt X. kongresszusa állást foglalt, hogy társadalmunk szocialista fejlődésének egyik alapkérdése a dolgozók általános műveltségének emelése és szakképzettségének növelése. Mi a helyzet nálunk? A kohászati üzemek mindig híres volt a jó szakembergárdájáról. Most is jó ez a gárda. S különösen jó itt a karbantartóknál, még közelebbről a villamosoknál. Sok jó mérnökünk, technikusunk, szakmunkásunk van. Az iskolák jó alapot adnak a szakembereknek az induláshoz, a gyárba kerülésükkor azonban ez a helyzet egyeseknél javul, másoknál romlik...

– Mi az oka ennek?

– Többféle oka van. A legfontosabb talán az, hogy az emberek nagy része nem érzi a személyes érdekelttségét a művelődésben. De azt hiszem, az az ember nem is érezheti a személyes érdekelttségét szakmai műveltségének továbbfejlesztésében, aki nem talál kielégülést a munkájában; akinek nem veszik észre a jó „húzásait”, vagy nem részesítik megfelelő anyagi elbírálásban. Sok változata van ennek a témának...

– Azt akarja mondani, hogy a művelődési indítékok, illetve a gétek igen differenciáltak?

– Természetes. De ugyanígy szólni kell még egy nagyon lényeges dologról, az anyagi kérdéssről. Valamikor anyagi gondjaink voltak, meg olyan tanulási lehetőségek sem álltak a rendelkezésre, mint napjainkban. Most viszonylag jól keresnek az emberek. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a jó üzemi légkör. A pártpolitikai és vállalati bérintézkedések szép összeggel növelték az emberek jövedelmét. De ha megvizsgáljuk, hogy ezt a megnövekedett jövedelmet milyen arányban fordítják az emberek művelődésre, elszomorító képet kapnánk...

– Rendelkezésre áll valamilyen összehasonlító adat?

– Nincs ilyen adat a birtokomban, de talán jobb is: ha csak a számokat néznénk meg, valószínű, hogy néhány vonatkozásban javulást is észlelnénk. Gondolok itt arra, hogy manapság több könyvet, újságot, folyóiratot vesznek az emberek. De vajon elolvassák-e? A hatékonyság mérése a gazdálkodásban is eléggé bonyolult, hát még milyen bonyolult és áttételes a kulturális életben. De valahogyan mégis mérni kellene, mégpedig rendszeresen, mert a csak számszerű adatok félrevezetnek.

– Azt akarja mondani, hogy „hazudik a statisztika”?

– Nem ezt, hanem azt, hogy nem mutatja meg a valóságot. Hiába van nekem ezer kötet könyvem, ha az csak dísz.

– Kissé eltértünk a szigorúan vett tárgyunktól. Itt a karbantartói munkakörben igen lényeges feladat a műveltség fokozása, de legalább a „felújító karbantartása”. Történik-e ennek érdekében valami a gyárban?

– Igen. Számos tanfolyam működik évről-évre a gyárban, amelyek azt a célt szolgálják, hogy a dolgozók lépést tarthas-

sanak az új technikával. Ezzel nincs baj. Ebben a gárdában a dolgozók döntő többsége érzékeli a magasabb technikai színvonalal járó követelményeket és igyekszik is lépést tartani. No, hiszen ezen a területen rohamosabb is a fejlődés, mint például ott, ahol csak egy gépet kell kiszolgálni. Ezt úgy értem, hogy változik azon a területen is a technika, de ott lényegében betanított munkáról van szó, míg nálunk, ha nem is alkotásról, de egy elromlott alkotás kijavításáról, ami nem kevésbé nehéz feladat.

– Lényegében rendben mennek a dolgok, ezt mutatják a válaszok. Eszerint az átlagnál magasabb kulturáltságú emberek dolgoznak ezen a területen. Vajon a szakképzettség növekedésével és rendszeres „karbantartásával” együtt jár-e az emberek egymás közötti viszonyainak a fejlődése is?

– Valahogyan az emberi viszonylatokban nem érződik ez a – szerintem viszonylag – jobb kulturális színvonal. Egyoldalú ez a műveltség. Szakműveltség, ami nélkülözhetetlen a mindennapi feladatok végrehajtásához. Enélkül nincs pénz, nincs több pénz. Sokszor kifogásolták már a dolgozók, hogy „kevés” az üzemi demokrácia. De amikor szólni kellene a különböző fórumokon – s nem is annyira a „kellene” a döntő, mint azt, hogy örömmel várnák –, akkor mély csend honol. Nincs mondanivaló? Nem hiszem. Sokkal inkább hajlok afelé, hogy nem tudják kifejezni magukat sokan – pedig a kulturáltságnak éppen úgy fokmérője a helyes beszéd, mint a jó írás. Ezen a gátláson pedig túl kell jutni, mert ez rossz az egyénnek, de rossz a közösségnek is. Az embereknek meg kell osztaniuk egymással ismereteiket, érdeklődésüket és kultúrájukat. Így lehetne aktivizálni mindenkit, hogy felkészültségének megfelelően vegye ki a részét a gyár dolgaiból, a közélet problémáinak a megoldásából, dekénszerűen is érezze magát műveltségének ápolására...

★

PALLA LÁSZLÓ, fiatal technológus a hengermű-gyárrészlegben. Néhány éve végezte el a miskolci műszaki egyetemet. Fiatal házias. Ambiciózus fiatalember.

★

– Ön nem salgótarjáni, más megyéből került ide, ugyanakkor csaknem öt évig egy nagyvárosban élt és tanult. Szülőföldje és egyetemi tanulmányainak színhelye ismeretében hogyan vélekedik Salgótarján és közvetlen környezete kulturális helyzetéről?

– Széleskörű a kérdés, egyszerűen nehéz erre válaszolni. De válasszuk szét. Valóban, én a Jászságban születtem, onnan származtam ide. Az a vidék mezőgazdasági vidék volt, ennek a „tájjellegnek” felelt meg a kulturális fejlődése is. Nehéz összemérni vele jelenlegi lakóhelyemet. Ami pedig Miskolcot illeti, ez esetben már sok párhuzamot találunk; természetesen Miskolchoz viszonyítva itt markánsabb a műveltség...

– Mit ért azon, hogy markánsabb?

– Azt, hogy nagyobb hangsúlyt adnak a politikai, mint az általános műveltségnek...

– S ez baj?

– Dehogyan baj! De ha a művelődés egyoldalú, az akárhogy is vesszük, káros. Egyetértek a marxizmus-leninizmus ideológiájával, ezt tanultam, magamévá tettem. Nagyon jól lenne, ha minden munkás legalább középfokon elsajátítaná ezt az ideológiát, de úgy, hogy eleven erővé is tudja változtatni. Nos, ehhez pedig elengedhetetlen az általános és a szakmai műveltség gyarapítása. De azt hiszem, nem ez a beszélgetés lényege, így térjünk vissza oda, hogy inkább a hozzám hasonló korosztályúakról szólok. Megítélésem szerint ezek a fiatalok – legyen bármilyen végzettségük – bátrabbak, nagyobb az önbizalmuk. Nem akarok kitérni ennek a pszichológiai és gazdasági okaira, de az okok között kétségtelenül szerepet játszanak a magasabb általános műveltséggel összefüggő okok is. A fiatalok mernek véleményt mondani. S ezek a vélemények többé-kevésbé jók. Koruknál és életkori sajátosságaiknál fogva a fiatalok lelkesebbek, s nem mentesen a forrófejűségtől sem. De szerintem ez nem baj, pontosabban szólva ez lenne a kisebb gond.

– Mi a nagyobb baj?

– A nagyobb baj az, hogy sok a rossz példa a fiatalok előtt. Ha egy tenniakarástól „megfertőzött” fiatal ember bekerül egy csapatba, ahol lendületüket veszített, irigy és anyagiasságot lát maga körül; látja és érzi törtetésüket, intrikáikat, vajon mi történik vele? Két választása lehet: betörik vagy megszökik.

– A fiataloktól sem lehet eltérni a fölényességet, a lekezelést és a tiszteletlenséget. Világmegváltó terveik nélkülöznek azt a tapasztalatot, amivel az idősebbek már rendelkeznek. Vajon azért tűrjék el a szeszélyeiket vagy műveletlen modorukat, mert iskolázottak?

– Szó nincs róla! Én a magam részéről helytelenítem, hogy sok fiatal egyenrangúnak tartja magát az idősebb, tapasztaltabb emberekkel. Ha ezt egy-két fiatal nem látja be, akkor azt mondom, bennük van a hiba. De amikor ez a jelenség tömegesen fordul elő, az már nevelési probléma, s ez meredeken összefügg a műveltség, a kultúráltság színvonalával. Ebben az esetben azután vizsgálat tárgyává lehet tenni a szülői ház, a munkahelyi közösség, a baráti kör, stb. műveltségi színvonalát, mert áttételesen ezek jelentkeznek a fiatal magatartásában.

– Maradjunk a munkahelyi közösségnél. Milyen az Önök munkahelyi közössége?

– Erre kétféleképpen válaszolhatok, de vagy innen, vagy onnan megkérdőjeleznék. Olyan a közösségünk, mint a hasonló nagy átlaga. Döntően egyetemet végzett műszaki emberekből áll. Fiatalokból. Akiiktől várnak valamit. A gyár vezetői, a dolgozók...

– Ne térjünk műszaki utakra. Mit gondol, Öntől – és kollégáitól –, az értelmiségitől mit várnak a munkások, a társadalom?

– Nem tudom, mire céloz. Valószínű, hogy emberséges irányítást, példamutató munkát és életet. Esetleg többet?

– Ha úgy teszem fel a kérdést, hogy elegendő, ha csak Ön tud valamit?

– Értem. Nos, én nagyon szívesen adok tanácsot, segítek azon, aki hozzám fordul. Lehet, hogy többet, sokkal többet kellene tenni, de nem tudom, hogyan. Gyakrabban beszélgetek dolgozókkal. Egyszerű kérkezi munkásokkal. Megdöbbenően nagy azoknak a száma, akiknek hiányzik az általános iskolai végzettsége. Igénytelenek, közömbösek...

– Nem érzi, hogy valahol itt kellene segíteniük?

– Lehet. Erre még senki sem kért. A kollégákkal sokat beszélgetünk a jelen és a jövő problémáiról, s mind gyakrabban kerül szóba a Tudományos Technikai Forradalom. Úgy érzem készületlenül állunk előtte. Pedig nem állhatjuk meg a helyünket, ha nem sikerül a megérkezéséig az általános műveltségi színvonal emelését elérni...

★

BOLYÓS LASZLÓ a karbantartó és szolgáltató gyárrészleg program csoportvezetője. A „Szocialista kultúráért” jelvényt kitüntetett „Petőfi” színjátszó szakosztály titkára. Jelenleg is színjátszó.

★

– Úgy érzem, egy kicsit „házon belüli” a kérdés. Ön jövőre ünnepli öntevékeny színjátszó hivatása gyakorlásának harmincéves évfordulóját. Hogyan látja az emberek kultúráltságát, műveltségét?

– Ne bolygassuk a múltat. Ha pedig a mai ember műveltségéről akarok szólni, azt mondom: attól függ, honnan szemlélem. Ha az iskolázottságot tekintem, akkor szép a kép. Persze sok baj van még az általános iskolai végzettség körül. Vagy ha a televízió nézőit veszem számba, az is nagy emelkedést mutat. Kétségtelen, hogy mindkettőnek jelentős a kulturális szerepe – sőt az iskolának meghatározó. De csak így szemlélve a helyzetet, nem kapunk átfogó, pontos képet.

– Kérem, fejtse ki a véleményét!

– Ez a gond nem mai keletű. S előbb hagy mondjak gyakorlati példákat. Valamikor volt a vállalatnál énekkar, rendeztünk fúvóshangversenyeket, nem is beszélve a színjátszók gazdag műsorairól. S ma mi van a Kohász Művelődési Központban? Szégyellem mondani...

– Vajon nem az egykori nagy látványos, kosztümös színdarabok iránti nosztalgia váltja ki a keserűséget?

– Nem. Azt már valamelyest elfogadtuk, hogy a látványos darabok korszaka lejárt. Kerestük az új utakat. Nagyon nehéz megtalálni, mert manapság már más a helyzet, mint egykor: fejlődött a kulturális ellátottság, belépett a tömegkommunikáció és közömbösebbek lettek az emberek. Kell-e ezeknél nagyobb konkurrencia? Azt hiszem, nem. Nyilván mély a probléma, és a művelődés, a kultúra minden területére kiterjed. Itt van például a mozi. Lehet, hogy rossz példa, de példa. Tíz éve vagyok a művelődési központban működő mozi üzemvezetője, s jól emlékszem a hatvanas évek elejére, amikor évente százezer néző fordult meg nálunk. Ma pedig ennek a negyede: huszoneg ezer. S amikor még Salgótarjánban nem működött színház, évente négy-öt színdarabot, operettet is bemutattunk. Színházpótló szerepünket betöltöttük, ennek is vége. Pedig még lehetne játszani, csak többet kellene törődni a dolgokkal...

– Pontosabban szólva, mivel kellene többet törődni?

– Az emberek differenciáltabb művelődési igényeinek a kielégítésével. Nyilvánvaló, hogy ez meghatározza a műsorpolitikát is, ugyanakkor erősen feltételezi – sőt nélkülözhetetlenné teszi – a törődést a műsorok látogatásával: magyarul szólva, a szervezést.

– Gondolja, hogy szervezéssel be lehet vinni az embereket a kulturális rendezvényekre?

– Nem gondolom, hanem meggyőződés. De nem azzal a fajta szervezéssel, amit korábban folytattunk. Es nem is poros műsorpolitikával. Egy példát ezzel kapcsolatban. Százak jártak a Kohász Művelődési Központba a közép- és az idősebb korosztályból. Szívesen jöttek el bálókra is, mert kedvelték a zenét. Az intézmény azonban csak egy zenekart tud fenntartani, s a fiatalok kedvéért beat-zenekart foglalkoztat. Rendeztünk hagyományos zenekísérettel is bált, de kongtak a termék az ürességtől – nem jöttek a megszokott vendégek, mert elszoktak tőlünk. Nos, mondhatnák, miért nem foglalkoztatunk két zenekart, vagy olyat, amelyik hagyományos és beat-stílusban is zenél? A két zenekarhoz nincs pénz, kétféle stílusban játszó együttest meg lehetetlen szervezni...

– Ismereteim szerint, különösebb panaszra nem lehet okuk, mert igen szépek az intézmény eredményei.

– Nem mint az intézmény dolgozója ültünk le beszélgetni, kizárólag magánvéleményt mondok. Az eredmények nem rosszak, de mégsem az igaziak. A művelődésen belül eltolódás következett be az ismeretterjesztés, a szaktanfolyamok, az iskolarendszerű oktatás irányába. Ezek fontosak, de csak egyoldalú műveltséget adnak, s nem rendelkeznek a közösségteremtő erővel, ami a különböző művészeti csoportok fontos tulajdonsága. Az a legnagyobb baj, hogy nincs az emberekben érdeklődés. Ennek a közönynek állaposa oka lehet az is, hogy az emberek nem tudják kiválasztani, amire szükségük lenne. A felgyorsult fejlődés olyan érzést vált ki az emberből, mintha semmire sem volna ideje. Lélektani probléma, s ráadásul ellene szól az egyre növekvő szabad idő. Lám, micsoda ellentmondás! De vajon el tudjuk-e tölteni okosan és hasznosan a szabad időnket? És ne csak az anyagi haszonra gondoljunk most! Illetve ne csak a közvetlenül jelentkező anyagi haszonra, hanem az erkölcsire is, ami közvetve anyagit is jelent...

– Mit ért Ön erkölcsi haszonra?

– Nos, azt a kulturális értéket, amely segíti kialakítani a közösségi gondolkodást és felelősséget; s a szocialista eszményekhez méltó magatartásra és életmódra buzdítja az embereket. A kultúrában való elmélyülés személyiségformálást, gazdagodást jelent. Egy kulturált ember biztosabban helyt áll a munkában is, mint egy kulturálatlan. S valahogy jó lenne jobban érezni azt is, hogy a közösség számít az egyes emberek munkájára. Nevezetesen a művészeti csoportok tagjainak a tevékenységére, akik valósággal ajánlgatják magukat szereplésre...

– Tehát ez a haszon később aktivizál?

– Igen. A kultúra, a közművelődés, a művészet sokat segíthet az emberek aktivizálásában, az emberi kíváncsiság, az új megoldások iránti kutatás, fogékonyság és tenniakarás kialakításában...

Pádár András

„Indulatos gondjaink elillannak”

Indulatos gondjaink elillannak. Örülünk. Derülátó, békülékeny pillanatokot érnek itt meg problémáink. Mégpedig azok: lehet-e továbblépni a kultúra, az irodalom megszerettetése terén, ott, azokon a frontvonalakon, ahol minden eredmény – ami van – valódi, de ugyanakkor minden előbbrelépés – tudjuk – kemény munka, harc, verekedés?

Megvallatnak bennünket – munkásfiatalok országos versmondó versenyének bírálóit, értékelőit, gondozóit – ezek a szép pillanatok. Sokszor nézünk egymásra: a szemekből és a zsüri tagjainak magatartásából, feszült figyelméből – sok mondanivalójával együtt is – tulajdonképpen egy nagy erejű, szép meggyőződés sugárzik: érdemes fáradozni, dolgozni, mert ime – itt ez a szép eredmény. Amit az hozott létre, csak az emelhetett maga fölé, amit nem láthattunk, csak sejtünk, elképzelünk: egy országos készülődés.

Nekem – nyilván azért, mert az utóbbi időben a közművelődés gondjaival, problémáival többet foglalkoztam – az jár a fejemben, hogy milyen kitűnő példa és bizonyíték ez a találkozó és a mögötte tudott országos tevékenység a legutóbbi párthatározatnak arra a végkövetkeztetésére, hogy minden munkánk legfontosabb célja a fizikai dolgozók körében végzett kulturális munka.

Meg az jár a fejemben: miért dugták így el ezt a seregszemlét ország-világ előtt, akik létrehozták, és miért nem figyeltek oda azok, akiknek kötelességük lett volna a sajtóban, a rádióban, a televízióban ezt a találkozót, és ami mögötte él, sugárzik, az ország közvéleményével megismertetni. Nem látványos propagandára gondolok és nem is arra, hogy önmagáról szóljon az ismertetés, a népszerűsítés, hanem arra, hogy a közművelődési párthatározat következtetéseiinek egyik nagyszerű, gyakorlati igazolása lehetett volna ennek az alkalomnak szélesebb körű propagálása. Azért, hogy kedvet kapjanak másutt, más helyeken ugyanebben az ügyben tépelődők, gondolkodók és tenni akarók kollektívái. És azért is, hogy a munkások körében végzett kulturális nevelő munka ügye előtt unatkozók, tétlenkedők nem kis számát megmozgassa.

A döntő után és az eredményhirdetés előtt rögtönzött beszélgetésben kíváncsi kérdéseink vallatták döntőbe jutott fiataljainkat. Kiderült: nemcsak „szereplésüknek”, felkészültségük színvonalának, hanem önálló megszólalásaiknak is örülhetünk. Ha akár a rádió, akár a televízió riportot csinált volna a megjelent fiatalok bármelyikével – értékes és sajtóságos megfogalmazását kaphatta volna annak: hogyan látják önmagukat, milyen szép helyre sorolják programjaikban művelődésüket, s hogy akarnak segíteni további tevékenységükkel közös ügyünkben.

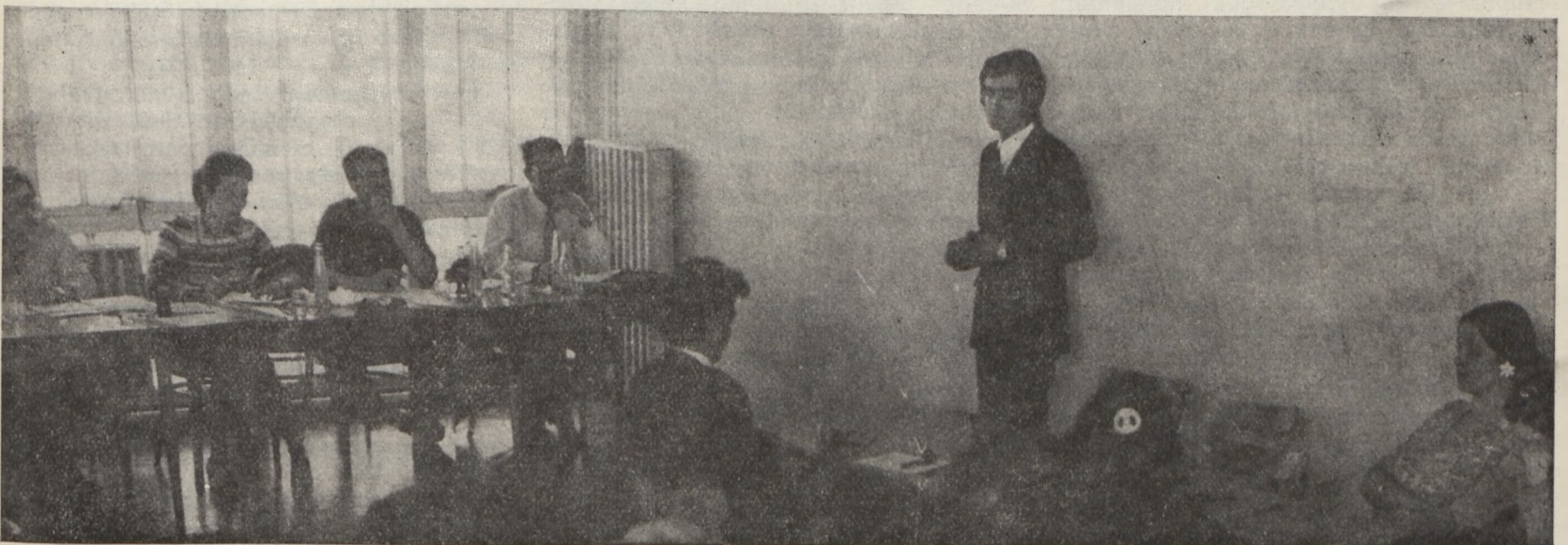
A zsúfolt program eldugta előlünk a némán ott ülő, velünk együtt élő, lélegző nevelőket, kísérőket, akikkel a rövid szünetben egy-egy szót válthattunk csak.

De jelenlétük és figyelmük azt mesélte el, amit a találkozó szelleme: nem pálmákért jöttek ide fiaikkal, leányaikkal együtt (mert itt mindenki örült a másik sikerének), hanem azért, hogy újabb benyomásokat gyűjtsenek ahhoz a meggyőződésükhöz, hogy a kultúra a társadalom legszebb, legértékesebb juttatása.

A Palócföld szerkesztősége kért, hogy írjak egy pár sort a munkásfiatalok salgótarjáni találkozójáról. Nyomom a gázpedalt, sietek haza Budapestre, gondolkodom: és csak az jut eszembe, hogy nagyon jól éreztem magam. Ha kiszabadulok Budapestről – útban valamely helység felé –, érzem meg mindig igazából az uralkodó évszakot. Most tavasz van. Most érzem igazán. Közérzetem is tavaszi: friss vagyok, üdének érzem magam és fiatalnak. Pedig igazából fáradt vagyok és nem is tartozom, már éveim száma miatt sem, a fiatalok közé. De az a hatás, amit ez a találkozó gyakorolt rám, ezt a közérzetet adta ajándékba.

Ott áll e mögött a seregszemle mögött sok névtelen, egyszerű munkása a kultúrának, akiknek fáradtsága és szorgalma az itt megjelent fiataloknak és a szemlélőknek igen sok örömet szerzett. Ismerve őket (és nem ismerve is): szótlán, kemény kézzel megköszönöm fáradozásukat – ezért a közérzetért.

Keres Emil

Tudomány és rutinmunka

Az MSZMP megyei Bizottsága – sajátos megyei viszonyainkat, lehetőségeinket figyelembevéve – 1969-ben szabta meg a Tudománypolitikai Irányelvekből adódó, s így az egészségügy területére is természetesen vonatkozó feladatokat. Ez év februárjában a megyei párt vb tárgyalta az azóta eltelt időszak tapasztalatait és megállapította, hogy a tevékenység

iránya jó, üteme megfelelő; az alapvető célkitűzések jóváhagyása mellett a tudományos tevékenység fellendítése és további szélesítése érdekében néhány fogyatékosra hívta fel a figyelmet és megjelölte a további konkrét tennivalókat.

„A tudományos technikai forradalom korszakát éljük”, „a tudomány egyre inkább termelőerővé válik”: közismertek, tényeken alapulnak ezek és az ehhez hasonló megállapítások. Hajlamosak vagyunk azonban – és sajnos, magamat sem ízelem kivételnek – úgy értelmezni a dolog lényegét, hogy a tudományos technikai forradalom, vagy éppen a tudományok művelése nem a mi asztalunk, azt „valakik” (tudósok?) csinálják helyettünk – esetleg Pesten. S hogy nekünk más a feladatunk: nekünk az élet mindennapos gondjával-bajaival törődés a munkánk (ezt is alig győzzük elvégezni).

Van valami misztikus varázsa a „tudomány” szónak. Különleges képességű emberek művelték az ókorban Görögországban és Rómában, titokzatos műhelyekben a középkor táján: sötét, formálatlan szagú bonckamrák mélyén ismerték meg az emberi test rejtélyes anatómiáját, primitív eszközökkel fedeztek fel korszakalkotó élettani igazságokat. Vasalius, Laennec, Claude Bernard és társaik olyan korszakokban éltek, amikor még sok mindent fel lehetett fedezni: azokban az időkben még lehetett valaki tudós – gondoljuk. Mert talán gyerekkorunk örökségeként naivan ma is így képzeljük el a tudóst, illetve a tudományos munkát.

Ellentmondásosnak tűnik, hogy manapság effajta tudósok nincsenek, és mégis most a leggyorsabb a tudományok fejlődése. Na persze: ma hatalmas kutatóközpontok vannak a legtökéletesebb műszerekkel felszerelve. Részecske-számláló, komputer, hang- és sugár-szigetelt modern lombikok a tudósok tevékenységének színterei. Ez az elképzelés a másik véglet.

Tudomásul kell vennünk, hogy nem csupán a két szélsőséges helyzetben képzelhető el és nem is így zajlik a tudományos munka. A tudomány szinte határtalan – ágazatait és mélységét tekintve is. Egészen mások a természet-tudományok és mások a társadalomtudományok, módszerei, eredményességi mutatói. De azonos tudományágazon belül is nehéz az egyes megállapítások vagy felfedezések súlyát adott időpontban lemérni. Egy részeredmény, szerény ténymegállapítás vagy éppen tudományos melléktermék a későbbiek során hatalmas horderejűvé válhat.

Kijelenthetjük hát, hogy a tudomány – szorítkozzunk a továbbiakban az orvostudományra! – művelése mások feladata? Hogy azt csak modern kutatóközpontokban lehet végezni, vagy legalábbis klinikákon? Kizárhatjuk-e magunkat, vagy kizárhatnak-e bennünket mások azok köréből, akik adalékokkal

szolgálhatnak a tudományos eredményekhez?

Semmi esetre sem!

Egy-egy kiemelkedő eredmény egy hatalmas piramis csúcsa. Amihez azonban szükséges a piramis bázisa is. És ezek a piramis-bázisok ma egyre szélesebbek, sőt egymással átfedéseket képeznek, egymással többszörös összefüggésben vannak – miként az elért tudományos felfedezések is. A piramisok építőkövei között valahol jelen kell lenniük a hétköznapi – de rendszerezett – megfigyeléseknek, a ritkább betegségek diagnózisában, terápiájában szerzett tapasztalatoknak, sőt az orvosi körzetekben is végezhető – és jelenleg is végzett – tudományos tevékenységnek. De még akkor is részesei vagyunk a tudományos munkának, amikor megfigyeléseink eredményeként olyan kérdéseket teszünk fel, melyek saját körünkben, saját lehetőségeink mellett nem válaszolhatók meg, és gondolatokat ébresztenek elméleti kutatókban, befolyásolhatják az egyes kutatási témakörök kialakulását.

A tudomány próbája a gyakorlat. Ha ez így van, akkor a mi gyakorlatunk nélkül nem is létezhet tudomány, illetve annak nem lenne különösebb értelme, öncélúvá és kontrollálhatatlanná válna.

Felvetődhet ezek után a kérdés: ha valaki bárhol egyáltalán dolgozik, tevékenykedik, az egyben tudományt is művel? Első pillanatra egyértelmű „nem” – mel lehet válaszolni. Nos, akkor hol van a tudományos szint alsó határa? Erre, azt hiszem, „általában” nem lehet felelni. De még egyetlen tudományág esetében is nehezen húzható meg a választóvonal a rutinmunka és a tudomány között. Összemosni azonban a kettőt nem lehet, hiszen így önámító módon igénytelenné válnánk saját magunkkal szemben, s a tudomány fogalmának degradálása a fenti abszurd következtetéshez vezetne. Ebből pedig a társadalom számára semmi haszon nem származna. Megrekedne az érdeklődés saját szakterületünk megoldatlan kérdéseinek tanulmányozása, megfejtése iránt, de más területek elért eredményeinek adaptálására is képtelenné válnánk. Más oldalról azonban hiba lenne az is, ha elérhetetlen magasságú piedesztálra helyeznénk a tudományt: hiszen az eleve elérhetetlen célok ugyanúgy az érdektelenség szürkéségébe fojtának bennünket.

Ugy gondolom, az igényes, a rendszerezett rutinmunka, az ennek kapcsán hosszabb távon szerzett tapasztalatok összegezése, azok szóbeli vagy írásbeli közzétevése, mások eredményeivel való összehasonlítása már elkönnyelhető tudó-

mányos munkaként. Aki eddig a szintig eljut, akarva-akaratlanul mélyebben megismeri az adott téma szakirodalmát, sőt érdeklődési körébe kerülnek a határterületek is. És itt már aligha van megállás! Kibontakozik a kísérletező kedv, eljutottunk az egyértelmű tudományos szintűnek nevezhető, illetve akként elfogadott tevékenység iránti konkrét igényhez, majd annak műveléséhez.

Van-e megyénkben lehetőség tudományos tevékenységre az egészségügy területén?

Van. Ezt bizonyítja az évek óta folyó gyakorlat. Még akkor is ezt kell állítanunk, ha időnként a lehetőségek kereteit túl szűkösnek ítéljük. (Tárgyi lehetőségekről van szó). Szeretnénk minél sokoldalúbban dokumentálni megfigyeléseink eredményeit, ehhez pedig a jelenleginél többet nyújtani tudó, sok esetben pedig teljességgel hiányzó műszerek, felszerelések lennének szükségesek. Sok technikai akadály le is küzdhető leleményességgel, helyes témaválasztással.

Adott lehetőségek mellett produkáltak már megyénk orvosai országosan – sőt az ország határain túl is – megismert és elismert gyakorlati hasznú tudományos eredményeket, melyekre a szakirodalom rendszeresen hivatkozik. A szülészeti gyakorlatban korábban használt és sok bajt okozó „fogó-műtéseket” ma már szinte teljesen kiszorította az összehasonlíthatatlanul célszerűbb „vácu extractio”. Ennek első kb. 20 évvel ezelőtti eszközei – megmosolyogni valóan egyszerű, szinte házi barkácsolású instrumentumok – megyénkben születtek és mégis irányt szabtak a korszerű szülésvezetésben! De volt emberi agy, mely a lehetőséget felismerte és volt kitartás a kezdeti nehézségek, átmeneti sikertelenség vagy buktatók ellenére az eszközök és az alkalmazási technika tökéletesítésére. Csak így születhettek meg a mai eredmények.

És beszélhetnénk még a nálunk kikísérletezett bőrgyógyászati „mikroplasztikai” eljárásról, a műtési varratokat helyettesítő szövetragasztásos módszer elterjesztésében elért eredményekről és így tovább.

Kis kitéréssel medikus koromban, de azóta is többször tapasztalt, számomra elgondolkoztató megfigyelésemem említeném meg:

Jól felszerelt, kiváló kutatóiról, elismert tudományos szakteknintélyeiről híres intézetek milyen egyszerű kísérleteket végeztek és végeznek, primitív, a tanársegéd és az intézeti szakmunkások által összeeskábált eszközökkel! Ez mindenképpen elismerésre méltó dolog és követendő. De felveti azt az intelmet is, hogy tudományágunk nem szigetel-

heti el magát a műszaki tudományoktól, intenzívebben igénybe kell vennünk a mérnökök, műszaki szakemberek segítségét. Ez a felismerés az utóbbi időben általában már gyakorlattá vált, az orvostudomány gyorsabban átveszi a műszaki technika eredményeit (telemetria, Laser-sugár, üvegszál-optika, stb. stb.), de megyei viszonylatban vannak még lehetőségek! Egymás jobb megismerése, esetleg klubkereteken belüli kötetlen beszélgetések, eszmeccserék ezek felismerését segítenék, s éppen ezért nem lennének haszontalanok egyik fél számára sem.

Az egészségügyben évek óta folyó tudományos munka még eredményesebbé válhat, ha – az előzőekben érintettek figyelembevételén túl – sikerülne az érdeklődést az orvosok még szélesebb körében felkelteni. Ha sikerülne létrehoz-

ni olyan munkacsoportokat (divatos szóval team-eket) melyek a betegellátás eleveire vágó és egyben eredményekkel kecsegtető, csekély eszköz-, illetve műszerigényű témák megoldására koncentrálnának. Ilyen komplex témák lehetnének a foglalkozási ártalmak, azok megelőzési módjának kutatása, a nem fertőző betegségek epidemiológiai problémái, a csecsemőhalálozás további csökkentésének kérdései, stb. Ezek egyúttal más **szakterületek** érintésével, bevonásával (szociológiai, pedagógiai, műszaki tudományok) általában is mozgásba hozhatnák, pezsdíthetnék a megyei tudományos életét.

Saját tevékenységünket, eredményeinket ismerjük, ismertetjük, de általában csak szakmai berkekben. Van „Megyei Tudományos Tanács”-unk, mely a mun-

kát szervezi, irányítja. Van megyei tudományos szaklapunk, a „Nógrádi Orvosok Lapja”, mely országosan is elismerést vívott ki magának. Nem vagyok azonban meggyőződve arról, hogy megyénkben ismertek ezek a tények legalább azok körében, is, akik saját szakterületükön tudományos munkával foglalkoznak. Azért tételezem ezt fel, mert mi orvosok sem ismerjük – ha van ilyen – más területek hasonló törekvéseit vagy eredményeit.

Nem önös célok, de közös hasznunk és elsősorban tudományos közéletünk kibontakoztatása érdekében talán célszerű lenne a szakmai vertikális mellett – annak szükségességét elismerve és fenntartva – a megyén belüli horizontálisok kiépítése is.

Dr. Francsik János

Meditáció iskoláról, nevelésről...

1961-ben iskolareform alakította át oktatási rendszerünket. Tizenkét esztendő telt el azóta, s most újabb reform küszöbén állunk.

Az 1961 évi III. számú törvény akkori reformunk alap gondolatát három célkitűzésben fogalmazta meg. 1. A világnézeti erkölcsi-politikai nevelés fejlesztése, 2. az étellel való kapcsolat erősítése, 3. az iskolában nyújtott műveltség korszerűsítése.

Iskolareform-törvényünket épp e három alapelv teszi neveléstörténeti jelentőségű határkövé. Az akkori célkitűzések helyesnek bizonyultak, a mindennapok gyakorlata ezt egyértelműen eldöntötte. (A problémakört kifejezetten a középiskolai tanulóifjúság helyzetének elemzésén keresztül próbálom áttekinteni. Természetesen a kérdések jelentkezése nem szűkíthető le ifjúságunknak csak erre a rétegére. Mivel középiskolai tanulóink ifjúságunknak egy heterogénitása ellenére is homogénebb nevelői hatásoknak kitett, körülhatárolt réteget alkotják, indokolt, hogy a témát az ő esetükben vizsgáljam.)

A reform mindegyik célkitűzését, azok megvalósulását jelentős fórumok elemezték: V. Nevelésügyi Kongresszus, ifjúságpolitikai, közoktatáspolitikai párthatározatok. A világnézeti nevelés kérdéseire azonban újra és újra vissza kell térnünk – jelentősége miatt is szükséges ez. No meg, végülis: konkrét tapasztalataim is ebből a körből vannak.

Természetesen a megállapítások között szép számmal szerepel olyan következtetés, amely egész tanulóifjúságunkra, sőt ifjúságunk egészének nevelési helyzetére jellemző.

A problémakör vizsgálata a lezúrkítás után is rendkívül szerteágazó és bonyolult, s a bonyolultságból adódóan gyakran egymásnak ellentmondó.

Világosan kirajzolódik, hogy az alapelv megfogalmazása megtermékenyítve pedagógiánkat, nevelésünk hatékonyságát növelte. Komoly eredményeket értünk el a világnézeti nevelésben. Ifjúságunk magatartását, gondolkodását a pozitív vonások határozzák meg. Ugyanakkor naponta érzékeljük a hiányosságokat, találkozunk bizony elgondolkodtató jelenségekkel is.

Természetesen e cikk keretében csak néhány kritikusabb terület kiragadására lehet vállalkozni, semmiképpen sem a lezártág, csupán a problémafelvetés igényével.

HIDEG RÁCIÓ ÉS HUVOS EMÓCIÓK

Tanulóifjúságunkra a legnagyobb nevelői hatást az egyes tantárgyakon keresztül gyakorolja iskolarendszerünk.

De az egyes tantárgyak érzelmi hatása kicsi. A tankönyvi érvek elsősorban racionálisak, csupán az intellektuális igényeknek felelnek meg. Mindenképpen hiányzik vagy a kelletnél kevesebb teret kap az érzelmi motiváció. A szaktanárok tudatosan is kerülnek az élményt adó érzelmi aláfestéseket. Az élményt elnyomja a ráció.

Régmult történelmünk hőseit sikerült módszeresen deheroizálni, ugyanakkor a legújabb kor személyiségeit nem sikerült hősképpé tenni, talán épp az előbbi deheroizáció miatt. Gyermekünk szemében kommunista mártírjaink „papíros figurák” maradnak. Nem sikerült érzelmileg, emberileg közel vinni hozzájuk alakjukat, tetteiket.

Elsősorban történelem-és irodalomkönyveink számlájára írhatjuk a fenti hibákat, de nem szabad megfeledkezni arról, hogy tankönyveink csak kifejezik, hordozzák kulturális szféránk közhangulatát. Divatba jött manapság a deheroizálás, az illuziók szétrombolása. Filmgyártásunkat, könyvkiadásunkat lenne érdemes megvizsgálni e tekintetben. Nem hiszem, hogy nevelésügyünknek használunk azzal, ha ifjúságunkat megfosztjuk példaképeitől. Nem biztos, hogy ifjúságunk jelenlegi példaképei – beat-zenészek, élsportolók – egyértelműen pozitív figurák.

Senki sem akarja visszaállítani a túlérzélgős nevelést, de meg kell találnunk az értelmi és érzelmi motívumok helyes

arányát, s első lépésként épp a helyes arány érdekében növelnünk kell tanításunk érzelmi átfűtöttségét.

Érdemes megszívlelni nemrég elhunyt Kossut-díjas fizikusunk, Novobáczky Károly gondolatát: „A természettudományok sem alkalmasak arra, hogy érzelmi beállítódástól függetlenül meggyőzzenek a materializmus igazáról.”

S hogy a társadalomtudományok területén méginkább hasonló a helyzet, ez elég könnyen belátható.

MONDVACSINÁLT TANANYAGCSÖKKENTÉS

Az ismeretanyag túlméretezettsége napjainkban már olyan feszítőerővel jelentkezett, hogy a készülő új tantervek és tankönyvek megjelenését sem lehetett megvárni, és tananyagcsökkentést kellett végrehajtani.

1961-ben induló oktatási reformunknak is határozott törekvése volt a lexikális anyag csökkentése, s hogy ezt mennyire nem sikerült megnyugtatóan megoldania, ezt mutatja a jelenlegi tananyagcsökkentés. Sajnos a problémákon csak enyhíteni sikerült némiképpen.

Effektív tananyagcsökkentés nem érte az iskolát, mert keztyűs kézzel nyúltunk a régi tananyaghoz.

Gyakorlatilag megmaradt a zsúfolt ismeretanyag. Ugyanakkor mindannyiunk előtt világos, hogy a sok ismeret bizonyos határokon túl legfőbb célunkat, a nevelést, ezen belül is a világnézeti szempontból lényeges áttekintést, elmélyítést teszi eleve lehetetlenné. Tanár és tanuló az anyag elvégzésének rabszolgájává válik. Versenyfutás az idővel. S a nagy rohanásban a világnézeti nevelési lehetőségeket hagyjuk gyakorta figyelmen kívül.

Sokat beszélünk manapság a tanulói terhek csökkentéséről, de gyermekeink a tényleges csökkentést nem érzékelik, de nem is érzékelhetik, mert az egyes tárgyak ismeretanyagának nagy százaléka továbbra is megmaradt.

Érzékelik viszont a túlterhelés csökkentését a pedagógusok terheik növekedésében.

A korszerűbb, tanulókat tevékenykedtető módszertani eljárások megnövelik a felkészülés idejét. S ez fokozottabb elfáradáshoz, ingerlékenységhez, kimerüléshez vezet. Kimerült pedagógusokkal pedig napjaink osztályharcának legfontosabb területét, a tudatformálást csak mérsékelt eredménnyel lehet végezni. Talán a pedagógusok kötelező óraszámának csökkentésével kellett volna kezdeni újabb reformokat, hogy idő, energia és kedv kísérje az átalakulás megvalósulását.

A POLITIKUSSÁG FRÁZISAI

Az egyes szaktantárgyak tantervei jelentős világnézeti követelményrendszert tartalmaznak, de a tankönyvek ezeket a követelményeket nem tudták kellően realizálni.

A tankönyvek elsősorban a tantervek tanítási anyagával számolnak, erre épülnek s a nevelési követelmények a tankönyvekben viszonylag elsikkadnak, s a nevelési hatás elmarad. A tankönyvekben a világnézeti vonatkozások elhalványodott formában jelennek meg, vagy teljesen el is maradnak. Egyes tankönyvírók a világnézeti következtetések levonását a frázisoktól való félelem miatt hagyják el. Természetesen nem azt várjuk tankönyvírőinktől, hogy olyan nevelési funkciót realizáljanak egy adott tárgyban, amely tőle idegen, de az álobjektivitás, az apolitikusság szemlélete sem kevésbé káros.

Tehát túl kell lépni a „szégyenlős materializmus” álláspontján, de nem szabad a másik végletbe sem esni.

Tankönyveinkben gyakran találkozunk sematikus megfogalmazásokkal, színtelen frázisokkal, jelszószerű politikai következtetésekkel leegyszerűsített, kinyilatkoztatás ízű tételekkel. Ugyanakkor naponta tapasztaljuk, hogy tanulóink – ifjú korukban különösen – mennyire irítottak a nagy szavaktól, hogy viszolyognak a patétikus hangzó, de üresen kongó „tanmeséktől.”

Az előbb elmondottak tankönyvi problémák. A gyakorlati pedagógiában hatványozódnak vagy tompulnak.

A SZEMÉREM FÁTYLA

Az ifjúság nemi nevelésének kérdése elsősorban az erkölcsi nevelés szférájába tartozik, de mint minden erkölcsi kérdésnek, a nemi nevelésnek is komoly világnézeti összetevői vannak.

Alapvető problémánk, hogy ez a nevelési terület úgyszólván hiányzik nevelési rendszerünkben. A szexuális kérdésekkel meglehetősen periférikusan foglalkoznak. A családok zömének ilyen irányú nevelése ugyancsak kevés. Ugyanakkor demográfiai adataink: válások, a korai házasságok, a korai nemi élet, az abortuszok magas száma, a galeriban elkövetett fiatalok nemi erőszakoskodásai mind arra figyelmeztetnek, hogy a kérdéssel inkább foglalkozni kell, mint a szemérem fátylába burkolózni.

Ifjúságunkat már a teenager-kor derekán fel kell készítenünk a nemi élet élettani és etikai kérdéseiben. Konkrétan is megismertetni őket a születésszabályozás, fogamzásgátlás korszerű módszereivel.

Általában a demográfiai kérdések vizsgálata hiányzik tanterveinkből. Pedig a népszaporulat kérdése napjainkban különös élességű gazdasági problémaként vetődik fel. A fejlődő országok túlnépesedéssel küzdenek, a civilizált országokban a természetes szaporodás rendkívül alacsony.

Ha az utóbbi egyedüli fokmérője lenne egy ország civilizáltságának, hazánk meglehetősen előkelő helyre kerülne a nemzetek rangsorában.

Ismeretesek államunk nagyobb fokú szaporodást ösztönző erőfeszítései.

Feltétlenül szükséges lenne, hogy iskolarendszerünk is tárogassa a maga sajátos nevelési eszközeivel az egészséges szaporodási arány előmozdítását. A családtervezés talán önálló tantárgyat is kaphatna, s ennek keretében foglalkozhatnánk az emberi fajfenntartás biológiai és társadalmi összetevőivel.

De amíg erre sor kerül, addig is tevékenykednünk kell. Nem szabad belenyugodnunk abba, hogy fiataljaink nagyobb része nemi információit nem az iskolában, nem a családban, hanem a barátok, a „haverok” társaságában szerzi.

Szerencsére könyvkiadásunk révén több olvasnivalót tudunk gyermekeink kezébe adni. De legalább hívjuk fel ezekre figyelmüket, s ne óvakodjunk terjesztésüktől s még megbeszélésükre is vállalkozzunk!

A TANTÁRGYAK – KULONÁLLÓ SZIGETEK

„Vezércikkét már írtunk róla, hogy egységes világgépet kell nyújtania az iskolának... A tantárgyak egymást követik az órarendben, de logikájuk és szókészletük idegen egymástól.”

E gondolatokat Marx György írta a Népszabadság karácsonyi számában.

Az ellentmondás nyilvánvaló, s gyakorlati pedagógiánkban kell feloldani.

A tanulók fejében különösen éles válaszfalak vannak az egyes tantárgyak között. Gyakran képtelenek az egyik tárgyban megismert jelenséget vagy következtetést a másik tárgy esetében hasznosítani.

A pedagógusok nagyobb része is saját szaktárgyában gondolkodik. Az egyes tantárgyak tehát különálló szigetek. Világnézeti jellegű ismeretanyaga, következtetése kisebb vagy nagyobb mélységben minden tantárgynak van.

A szaktárgyi ismeretanyagnak a tanulói személyiségben megfelelő szintézisben kell integrálódnia. A középiskola legújabb tantárgyát elsősorban ez a direkt igény szülte. A világnézeti alapjai a középiskola negyedik osztályában összegezni hivatott a szaktárgyak világnézeti ismereteit. Ezt az összegző funkciót azonban csak több-kevesebb sikerrel realizálja. Egyetlen tantárgy amelyet csak egy évig tanítunk, természetesen a teljes megoldást nem eredményezheti. Különben is szaktanáraink egy része hajlamos azt hinni, hogy az új tárgy a szaktárgyak világnézeti nevelő funkcióit is átvette. Erről szó sincs, inkább a szaktárgyak ilyen irányú tevékenységére irányította rá pedagógusaink figyelmét.

Nem akarok az új tárgy szerepével, jelentőségével részletesebben foglalkozni, ez egy külön cikket igényelne. Egyetlen érdemét mégis szükséges kiemelni: nevezetesen, hogy a szaktárgyak „közös dolgaira” irányította figyelmünket és arra, hogy rendezni kell végre közös dolgainkat.

Annak az igénye is felvetődött, hogy érdemes lenne megkísérelni a rokon tárgyak egy komplexebb tárgyba való összevonását. Persze ehhez az átlagosnál felkészültebb pedagógusokra van szükség. Nem véletlen, hogy évtizedekkel ezelőtt Németh László volt úttörője e gondolat megvalósításának.

De hogy a tantárgyak közötti válaszfalak lebontásán, a tantárgyak közeledésén kell fáradoznunk, ez egyértelmű feladatunk, egységes világképet e nélkül nem tudunk kialakítani tanulóinkban.

A TÖMEGKOMMUNIKÁCIÓ ÉS A KÖRNYEZET HATÁSAI

Azok a határok, amelyek gyermekeinket az egyes tantárgyakon keresztül érik, ha nincsenek is teljesen összehangolva, de legalább nagy vonalakban egy egységes koncepció szülöttei és ugyancsak nagy vonalakban azonosak és elvileg pozitívek. Nem így állunk az iskolán kívüli határokkal. A család, a barátok, az utca, a tömegkommunikáció szerepére gondolunk. Hogy ezek is mély nyomokat hagynak tanulóifjúságunk világnézeti arculatán, ezt sejtjük vagy tudjuk. Ugyanakkor látjuk, hogy oktatási reformunk ezen a területen még nagyon kevés valóságos lépést tett előre.

Komoly, megoldandó feladataink vannak máig és még csak azt sem tudjuk, hogyan kezdjünk a problémák megoldásához.

Még szocialista államunk által irányított könyvkiadásunk, filmforgalmazásunk, tévé-műsoraink és egyéb tömegkommunikációs csatornáink sem mindig azt a hatást gyakorolják ta-

nulóinkra, amely szinkronban lenne nevelési célkitűzéseinkkel.

Ezek mellett találkozunk tudatosan fellazító törekvésekkel is. Ifjúságunk beat-zene igénye például olyan fokú, hogy az ugyancsak bőséges hazai csatornák nem tudják szomjukat oltani, esetleg csak csillapítani. Ismert, hogy tanulóink közül sokan hallgatják a Szabad Európa Rádió Cseke László-műsorait. Általában minden politikai célzat távol áll tőlük, csupán beat-muzsikát akarnak hallgatni. Természetesen a Szabad Európa Rádióban értik a módját, hogy közben elhítsenek néhány olyan megjegyzést, amely tanulóink szemében teljesen politikamentesnek tűnik. Valójában a tudatos fellazítást szolgálja.

A családi határok között a vallási jellegűek a legerősebbek. Egészen intenzíven jelentkeznek ezek túlnyomóan mezőgazdasági lakosságú területeinken. Az iskola és a család nevelése között esetenként nemcsak, hogy nincs összehangoltság, hanem a két hatás teljesen ellentétes. Jobbik esetben az osztályfőnök ismeri a családi hatások jellegét, tudatosan számol velük és megpróbálja ellesúlyozásukat megszervezni, mozgósítván az osztályban tanító többi szaktanárt is.

Sajnos, az osztályfőnök a gyakorlatban erre sokszor képtelen, hiszen az osztályban tanító többi szaktanártól csak annyiban különbözik, hogy ő az adminisztrátora az illető osztálynak, s ő is csak egyike az osztályban tanító szaktanároknak. A tanítási órán ő is a szaktantárgyi anyag elvégzésével küszködik.

Számolni kellene a baráti kör vagy rosszabbik esetben a galéri hatásával is.

Tanulóinkat nem lehet izoláltan nevelni, de már az iskolában meg kell őket tanítani arra, hogy a különböző környezeti hatásokra hogyan reagáljanak, mit építsenek be világképükbe és mi ellen kell felvérteződniük.

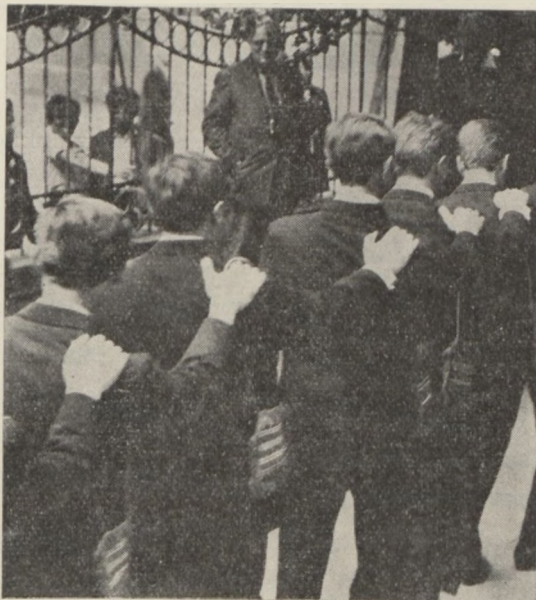
Kovács Ferenc

Történelmi nevelés és hazafiság

„EMLÉKEZNÜNK KELL MAGUNK MIATT S UTÓDAINKÉRT”

A TV-ben látott Csuhráj-filmben, a sztálingrádi csatára való Emlékezés-ben azt mondja a narrátor: „Emlékeznünk kell magunk miatt s utódainkért”. Ez az aforizma tömörségével fogalmazott mondat tudatosította a nézőben mindazt, amit látott: a nagy történelmi eseményekre való visszaemlékezés legyen ihlető forrása napjaink és holnapjaink erkölcsi-politikai érzésének, a hazafiságnak, Ennek lehetőségét mindig is kínálta a történelem; és a haladó igényű történelemtanítás mindig vállalja, ma is vállalja azt a feladatot, hogy úgy ismeresse meg a múltat, úgy idézze fel a régi korokat, hogy eleven példákat mutasson fel a múltból a saját kora, a jelen számára.

Napjainkban sincs kisebb jelentősége sem a hazafiságnak, sem pedig a hazafiságra való nevelés kérdéseinek. A felszabadulás utáni – demokratikus, majd pedig szocialista – fejlődésünk adott szakaszaiban különös fontossággal vetődtek fel ezek a kérdések: hazafiság és forradalmiság, hazafiság és internacionalizmus. És a közelmúltbeli és régebbi multunk történelmi tapasztalatai jócskán meggyőzhettek mindnyájunkat arról, hogy a történelmi haladás és megmaradás feltételei közül nem hiányzott az igaz hazafiság, és hogy a korszerűség, internacionalizmus és hazafiság édestestvérek. Mindezt elfelejteni vagy elhanyagolni épp olyan bűn, mint elmulasztani ezeknek a fogalmaknak az újraértelmezését s a hozzátapadó káros nézetektől való megtisztítását a változó kor igényeinek megfelelően. Ennek jogán fordul a felnőtt társadalom – szülők, közéleti politikusok, mozgalmi vezetők, pedagógusok és mindenki, aki felelősséget érez az ifjúság iránt – fokozott figyelemmel ezek felé a kérdések felé; vizsgáló szemmel őszinte kritikával szembesíti a valósággal munkájának elért eredményeit és fogyatékosságait.

A pedagógus is ezt teszi, természetesen. (Bár ezen a területen az eredmények mérése szinte lehetetlennek tűnik.) Mert a nevelés mindig kollektív tevékenység, mindig megoszlik térben és időben. Ami azt jelenti, hogy egy-egy gyermek nevelésében sokféle hatás érvényesül (család, fiatalok informális és formális csoportjai, társadalmi közösségek, környezet), másrészt a nevelés időben elhúzódó folyamatában nagyon sok pedagógus és nem-pedagógus vesz részt. Ennek a nevelésnek a valóságos, számokkal nem mérhető eredménye csak a társadalmi tevékenységbe való bekapcsolódás után realizálódik. Mindez nem zárja ki, sőt feltételezi, hogy időnként elemezzük e folyamatnak egyes szakaszait és problémáit.

A TÖRTÉNELEMTANÁR IS FELTESZI A KÉRDÉST

A történelemtanár is felteszi a kérdést: „Hol tartunk ma a történelmi nevelésben, milyen szerepet játszik ifjúságunk tudatában, erkölcsi-politikai érzelmeiben a szocialista hazafiság? Hogyan nyilvánul meg mindez mostani cselekvésében, és mennyire képes majd befolyásolni társadalmi magatartását és tetteit?” E probléma vizsgálatában, elemzésében sokféle kérdéssel találkozunk az ember. Pozitívumok, eredmények lelkesítenek bennünket, és kudarcok csüggesztenek el.

A legszembevetőbbnek s egyben legfontosabbnak azt találom, hogy teljes egyértelműséggel kapcsolják össze a hazafiság és forradalmiság fogalmát, és egyre többen azonosulnak „a hétköznapi tettek hazafiságával”. Noha némi nosztalgikus hangsúllyal ismételtetik, hogy a látványos, nagy tettek ideje már lejárt, és a barrikád helyett már csak az iskolapad vagy munkapad melletti helytállásra nyílik lehetősége egy mai fiatalnak, de végső soron megértik az idők változását, és vállalják a mai feladatok végrehajtásának egyszerűbb formáit – ilyen értelemben vallják magukat hazafinak. Az elmondottakban benne rejlik az az eredmény is, hogy képesek dialektikusan gondolkodni, a történelmi fejlődés folyamatába mint történelmi kategóriát illesztik be a hazafiság fogalmát, és meg tudják magyarázni a hazafiság tartalmi jegyeinek bizonyos változását, új jegyekkel való gazdagodását, hazafiság és internacionalizmus összefonódását.

Egy másik, viszonylag rövid idő alatt végbe ment nagy változást mutató probléma: az ifjúság viszonya a szülőföldhöz. A szűkebb pátria és a magyar haza viszonyának, léptékének változását tükrözi ifjúságunk tudata és magatartása.

MEGVALÓSULT PETŐFI ÁBRÁNDJA

Az elmúlt évtizedekben oly sokat fejlődő hazai turizmus hatására, annak eredményeképpen ifjúságunk a gyakorlatban valósítja meg Petőfi ábrándját: nemcsak a gazda szemével néz szét a hazai tájon, hanem annak otthonosságával jár-kel szerte e hazában. (Földrajzi ismeretei és utazási tapasztalatai már az ország határain túlra is kiterjednek.) Szépen gondozott-óvott emlékeink pedig a történelemben viszik el, megragadják fantáziáját és hozzásegítik népünk történelmének, harcok multjának a megismeréséhez. Valóban az „Ismerd meg hazádat!” program megvalósulásának vagyunk tanúi napjainkban. Ezzel összefüggésben elmondhatjuk azt is, hogy épülő városaink, falvaink, a tegnapi pusztán kinőtt olajkútak, eröművek, és gyárak, a régi szíken virágzó öntözött földek, zöldellő erdősávok látványát gyakran természetesnek találják a fiatalok, és egy kicsit az elkényeztetett ember egykedvűségével veszik tudomásul az elért eredményeket. Sokmindent látnak, elfogadnak, tudnak, de csak ritkábban éreznek büszkeséget szocialista hazánk iránt; az elismerésben tükarabbak a vártól és a kelleténél; a fejlődést és életkörülményeket illetően pedig türelmetlenebbek. Középkorú fiatalok esetében ez annyiban érthető, hogy nekik maguknak a KISZ-építőtáborok kivételével nem nyílik alkalmuk a szocialista építőmunkában való aktív részvételre, és ezért a tényleges tapasztalatok és átélt élmények híján érzelmeik nem elég mélyek és nem elég gazdagok.

FOKOZÓDÓ TÁRSADALMI AKTIVITAS – ALKALMI DÖCCENŐKKEL

Ennél sokkal jobb a helyzet a politikai gyakorlattal kapcsolatban. Ifjúságunk közéleti tapasztalatai szépen gazdagodtak az elmúlt évek intenzív társadalmi gyakorlata alapján: fokozódott az ifjúsági mozgalom, a vertikális rendszerű KISZ-szervezetekben a közösség tevékenysége, társadalmi aktivitása. Ebben öntevékenységének, politizálási igényének realizálását láthatjuk megnyilvánulni, s éppen ezért kell beszélnünk arról

is, hogy ugyanakkor igen sok politikai kérdés megítélésében (sok máséhoz hasonlóan) hiányzik a kellő árnyaltság. Gyakran csak fehéren-feketén látják a problémákat, végletes véleményükhöz még végletesebb érzelmi reakciók társulnak; vagy csak lelkesednek valamiért, vagy csak elutasítanak valamit hirtelen, kellő mérlegelés nélkül. Ezek a zömmel életkori sajátosságokkal összefüggő kérdések magyarázzák azokat a naív véleményeket is, amelyek szerint a jó hazafisághoz elegendő, ha valaki „belép a KISZ-be és ott dolgozik”, vagy betartja az iskolai házirendet. Az ilyen leegyszerűsítésekben vagy a hazafiságnak csak a munkára és tanulásra való redukálásában kétségkívül nagyon sok egyoldalúság van, amelynek a mélyen felületesség, gondolkodásbeli resttség, naivság húzódik, de nincs benne szándékolt félremagyarázás és rosszindulat. Szép számmal találkozunk az ember a fogalmak tisztázatlanságával, tévesztésével, vagy másvaló behelyettesítésével is. (Például forradalom, hazafiság és honvédelem problémáinak összefüggéseiben igen ellentétes nézetek jelentkeznek a fiatalok véleményében. Vagy csak a múltra vonatkoztatva tartják érvényesnek a honvédelmi kötelezettség kérdését, vagy pedig nem érzik eléggé valósnak a problémát a jelenre vonatkoztatva.)

Mindezeket tapasztalva méltán érzünk bosszúságot, keserűséget: kevésnek tűnik a sok-sok erőfeszítés (a honvédelmi nevelés, az iskolában, az ifjúsági mozgalomban folyó politikai nevelés) eredménye. Sokkal inkább adhatnak azokban okot az aggodalomra a neonacionalizmus időnkénti megnyilvánulásai: a mi fiataljaink is találkoznak – közvetve ugyan – az effajta nézetekkel, eljutnak hozzájuk bizonyos megnyilvánulások hírei. És a külsőségek mindig vonzóak egy fiatal számára; a mozgalmasságot, az aktivitást, a mindenféle ellenzéki szerepet gyakran véli korszerűnek, modernnek, a konzervatívizmussal való bátor szembeszegülésnek. Hiszen egy fiatalnak, kellő történelmi távlatok híján, megfelelő tapasztalatok hiányában sokkal nehezebb észrevenni a nemzeti jelképek piros-fehér-zöld színeibe burkolódzó demagógiát vagy a szépen hangzó nemzeti eszmék jelszavai mögött a magyarkodás szírehangjait, az ideológiai fellazítás ravasz

buktatóit. Sokkal nehezebb elválasztani az igazt a talmitól, megítélni azt, hogy valóban mi a korszerű, mi a haladó.

IGÉNY A MEGÉRTÉSRE – HAJLAM AZ ELUTASÍTÁSRA

S ebben rendkívüli a felnőttek lehetősége, felelőssége és feladata: vitával és meggyőzéssel, türelemmel és a felnőttek erkölcsi-politikai példamutatásával tisztázni. Mert a kamaszkor egyik legfőbb életkori sajátossága, hogy nagyfokú igény él minden fiatalban az őt körülvevő természeti és társadalmi valóság megismerésére, megértésére. Még akkor is, ha igen erős kritikai viszony kapcsolja a felnőtt világhoz, hajlamos a bonyolultat a hazug fogalmával helyettesíteni, gyakran a kételkedés, szembenállás, elutasítás az első reflexe. Paradoxnak tűnhet azt állítani, hogy épp erre a hajlamra appellálva lehet és kell az ifjúság szelektív képességét, kritikai magatartását fejleszteni, az ellenséges ideológiai befolyásokkal szembeni immunitását edzeni. Mindez feltételezi másfelől azoknak a készségeknek a fejlesztését is, amelyek a tények sokoldalú, pontos magyarázatán át vezetnek a valóság pontos megismeréséhez és az abban való kiigazodás helyes reflexeinek a kialakításához. A fiataloknak rendkívüli igényük az, hogy mikro- és makroviláguk problémáit megvitassák nemcsak a barátaikkal, hanem partnerként a felnőttekkel is. Vita közben érveket keresve csiszolódik a logikájuk, megtanulnak dialektikusan gondolkodni, s megfogalmazni állásfoglalásukat, kimondani és vállalni meggyőződésüket. Ennek az igénynek a kielégítését nem szabad elmulasztani. A benne rejlő óriási nevelési lehetőségek kiaknázása nem lehet csupán egyes felnőttek kedvtelése, magánügye, hanem társadalmi érdek is. Egységes szemlélettel, koordinált eljárásokkal sokat tehetünk nemcsak a szocialista hazafiságra való nevelésben, hanem sokkal jobb, hatékonyabb lehet egész pedagógiai nevelőmunkánk is. Végsősoron jobban megközelíthetjük célunkat: a szocialista ember nevelését.

Fabulya Lászlóné

Pályázati felhívás

A Nógrád megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztálya a szocialista jellegű irodalmi, művészeti alkotómunka ösztönzése, a megye szellemi életének céltudatos gazdagítása érdekében Madách Imre-alkotói díj elnyerésére pályázatot hirdet. Írók, képzőművészek, újságírók, pedagógusok, népművelők, politikai munkások kaphatnak lehetőséget színvonalasabb alkotómunkára, eddig elszórtan publikáló szerzők, alkotók, kutatók tervezhetik elmélyültebb munkát igénylő művek létrehozását.

Az alkotói díjat azok kaphatják meg a pályázók közül akiknek a pályázatban benyújtott tervei a dolgozó nép életét bemutató alkotások létrehozására, a munkások, fiatalok megváltozott életének tükrözésére koncentrálnak, illetve szorosan kapcsolódnak Nógrád megye aktuális művelődési feladatainak megoldásához, meggyénk szocialista hagyományaihoz.

A pályázatban számot kell adni az anyaggyűjtés, az alkotás tervezetének előrehaladottságáról, dokumentálni kell, hogy két hónapos intenzív alkotó tevékenységgel a mű elkészül, vagy minőségileg új állapotba, a megvalósuláshoz közelebb kerül.

Az alkotói díj személyenként 7 000 forint, odaitéléséről a megyei tanács végrehajtó bizottsága dönt, s a díj átadására (minden év) január 20-án, Madách Imre születésének évfordulóján kerül sor. A végrehajtó bizottság az alkotói díjat elnyert pályázók rendelkezésére bocsátja a csesztvei Madách Múzeum vendégszobáját is, ahol zavartalan körülményeket teremthetnek munkájukhoz.

A pályázatokat a Nógrád megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztályára, 1974. október 1-ig lehet benyújtani.

Szabó Ernő

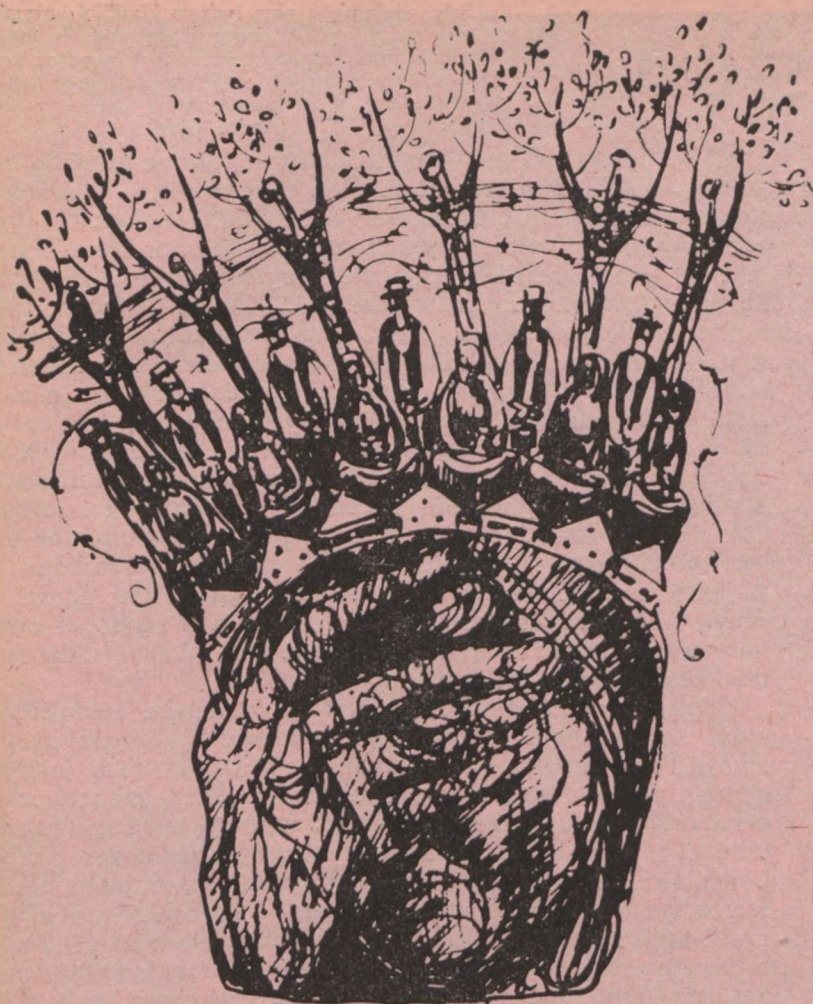
Radnóti szobra előtt

– Varga Imrének –

Értük, kik ólmozott napjukat ezüst
kincs után kutatva lázban töltik el,
kik téged tudni sem tudnak, s nem érzik
az érced, kik közül a versed senkivel
nem tud még beszélni – miattuk bolyongsz
a göröngyökön tovább, miattuk állsz
a megfáradt fának támaszkodva, most
érettük zihálja csönded, mit kívánsz.
Szerencse-nép rohan – te állsz a földön,
és a szaggatott szövetfoszlányokon
újból új meleget játszó szélnek adsz.
S várod, hogy értse mind – csöndes mosoly –,
ki elfáradt már, s kibén torzó maradt
a hit, mit érced melegében is hozol.

Nyolc sor

Nyolc sor csupán: egy perc az életedből,
amíg leírod jól fogalmazott
nyolc sorban minden vágyadat,
és minden bajt, mi elhárítottat.
Mi lesz, ha nem? – döbben beléd, hegyes
nyilakkal szurkál önön kételyed:
egy madár szállt itt, nevét nem tudod...
Leírod őt, a szántó föld felett?

Jobbágy Károly

ANYÁNK

Hat fájdalmú, bús anya,
fején bánat-korona,

hat ágával hatfele,
csupa jelképpel tele:

hat ház (szinte egy falu)
szegény gunyhó, vertfalú,

hat asszony és hat legény,
téli fagyok idején.

Hat fa ága úgy lobog,
mint az égre tárt karok.

Egy a hétfő-sírató,
indulót búcsúztató,

második a keddi könny,
magány-verte börtönön,

a harmadik: szerda-kín,
riogató álmain,

csütörtöki negyedik,
mert szólni sem engedik,

felfeszített Jézusért
pénteken hullatva vért,

szombat-váró szánalom
az utolsó hajnalon...

Feltámadás van-e itt?
Nincs! Mert nincs csúcs hete-
dik.

Hatágú a korona,
szögesdrót a glória,

sors-tövisből borona,
bánat királyasszonya.

Hatfájdalmú bús anya,
nem szabad zokognia,

csak kezébe temetett
arccal nyelni könnyeket.

Mindnyájunknak anyja ő,
ez a jajba merülő,

sötét felhőt terelő,
kötény, fölénk terülő.

Fábri Péter

Tótágas

Tótágast állt egy herceg,
egy madár tolla serceg,
egy bagoly bölcsét mondott,
becsuktak egy bolondot,
ölelő karként,
éneklő karként
egy ablak kitérült
és mindent elárult,

bukfencet vet egy miszter,
ministrált egy miniszter,
semmi sem volt hiába,
nem estünk ily hibába,
ölelő karként,
éneklő karként
egy ablak kitérült
és mindent elárult,

bátor lett minden gyáva,
csúf állat lett a páva,
télien ébredt a medve,
mert erre volt épp kedve,

ölelő karként,
éneklő karként
egy ablak kitérült
és mindent elárult,

a szegények örültek,
a gazok megkövültek,
égig nőtt minden város,
felhőkkel lett határos,
ölelő karként
éneklő karként
egy ablak kitérült
és mindent elárult,

s ha mindez így maradna,
az volna jó, szavamra,
de álmaim merészek,
pedig nem vagyok részeg,
s ölelő karként,
éneklő karként
egy ablak kitérült
és mindent elárult.

A REGÉNYOLVASÓ

Elszoktam az üres lapoktól, az írástól pedig különösen. Minden betűben, minden szóban bizonytalankodva indítom útjára a tollat – a tollat, s nem a tollam, hiszen nem a magamé, hanem a felbontatlan, csomagnyi írólappal tette be szobám asztalára a szükséavú fehér köpenyes –; bizonytalankodva, mert kevésbé bízom az eredményben mint őrzőim, akiknek nem titkolt szándékuk, hogy magam vessek betűket a fehérő oldalakra. Ugy látszik a pusztá felkéréssel nem elégedtek meg, mert az érintetlenül hagyott írólap-csomagot látva, kezdtek türelmüket veszíteni, s mivel járatos vagyok az ilyen ügyekben, nyilvánvalóvá vált, hogy a kiéheztetés eszközehez folyamodnak: napok óta nemhogy regény, de egyetlen nyomtatott betű sem juthatott a szobámba. Tisztában voltam helyzetemmel, tudtam, hogy le vagyok győzve, kezdtem elveszíteni a fejem, s mint a tetszhalott, aki lent a föld mélyén magához térve ráébred helyzetére és hirtelen támadt mohó éhségében lerágja karjának húsát, úgy vettem kézbe tollat és papírt. De mintna görcs állt volna a kezembe, képtelen voltam egyetlen betűt is leírni. Föl-alá rohángáltam, már amennyire szűk szobám megengedte, vagy levettem magam kényelmesnek nem mondható fekhelyemre és a mennyezetet bámultam, négyzetcentiméterről-négyzetcentiméterre haladva, balról jobbra, míg rá nem úntam a plafonra. Folytathattam a négy fallal, melyek épp oly sivárok voltak, mint a magasban lévő társuk.

Később az üres lapokat vettem kézbe. A kötegni írólap tapintása kiszabadított cellámból, visszavitt gyermekkorom tapasztalatlan vidékeire. Ujjbegyeim tapintása a kigyóhajlékony-ságú papírkötegen, a szabályosra vágott éleken, a köteg mármár érzéki örömeit ébresztő teltsége gyermekkori vonzódásomat hozták be cellámba, vagy vittek ki innen – értelmezés kérdése, oktalan költőiség –, gyermekkori vonzódásomat minden iránt, amit papírból formáltak remekbe: legyen az a leg-egyszerűbb füzet. Tunya bátyáim érzéktelensége révén, akik mit sem törődtek iskolatáskájuk tartalmával, korán kiélhettem vonzódásomat.

Vonzalmam annyira sajátos és öncélú volt, hogy elsős köromban meggátolt abban, hogy tiszta füzeteimbe minden teketória nélkül, tanítóm ösztönzésére belefirkáljam az ABC előtanulmányait, a pálcikákat, hullámvonalakat, fecskéket, ki tudja, hány cifraságot még, amivel közel lopják az éretlen elemékhez a tényleges betűket. Ezt a rendkívülinek mondható gyermekkori esetet őrzőim nem ismerhették, mert különben valamilyen módon megóvnak a sokkhelyzettől, amely ugyan az írás szokatlanságában gyökerezett, de amelyet a váratlanul föltámadott gyermekkori emlék mélyített el.

Ugy látszik azonban, türelmük mégis kiheverte előre nem látható tévedésüket, illetve információhiányukat, mert hajthatatlanok maradtak. S lám, egy idő után valóban elkezdtem az írást.

Minden öntetszélges nélkül mondhatom, megértem makacs-ságukat. Hiszen a helyükben én is ezt tenném: nem is hogy ritka, hanem egyenesen egyedüli esetről van szó. Érdeklődésüket vezesse bár a tudomány szolgálata vagy bármi más, csakis azt tehetik, amit jelenleg tesznek velem. Titkon azt remélem – lehet-e titkom ebben a helyzetben, különösen így, hogy az írásom még beszolgáltatási kényszer alatt is áll –, hogy kielégítve kíváncsiságukat, elnyerem jutalmam, s ismét könyveket kapok. Annál is inkább, mivel a tudósi érdeklődés nem a jelenség megszüntetését célozza véleményem szerint, hanem élni hagyja, miután a megismerés által kinyilvánítja elismerését – a kultúrtársadalmak szokása szerint – a születtem-elvegyültem-kiváltam klasszikus triádjának. Oly egyedüli esetekben, mint az enyém, reményem méginkább megalapozottnak tűnik. Hiszen őszámomnak senki sem mondható, s elődeimet is magam választottam. Az elődszerepe azonban mindig jóval távolabb áll attól, aminek elődjéül rendelte a dolgok végtelen logikája.

„Soha életemben nem tudtam kitalálni valamit. De a valósággal szemben olyan vagyok, mint a festő a modellje előtt, amikor azt mondja; tartsd így és így a karod, vedd fel ezt vagy azt az arckifejezést, amelyre szükségem van.”
(André Gide)

Elődjeimhez, akikhez – miután hírküvet vettem: ez pedig nem sokkal az ABC birtokba vétele után történhetett – ellenállhatatlan vonzalom fűzött, ami rövid időn belül tiszteletté növekedett. Mit, tisztelettel Rajongással! Ama jambor életű szerzetesekről van szó, akik a történelem legendája szerint gyakran egyetlen könyvnek szentelték életüket. Nehéz lenne közülük bárkit is megneveznem, névszerint természetesen egyiküket sem, hanem úgy, hogy az itt és itt látható szerzetes, ebben és ebben a kódexben. Nem, nem. Egyszerűen csak „a” másoló szerzetesről van szó. Mert mind egyformák ők, akármelyik kódex iniciáléjában tűnnek is fel, gyakran „író szent”-nek alcazva magukat. Szerzetesi ruhájuk zárt rendbe szerveződik az irandó kötet fölé görnyedő testen. Rendszerint az iskolapadokra emlékeztető alakú – engem ugyan az iskolapadok emlékeztetnek erre – asztalnál ülnek, amelynek ülődeszkája és szemnek kedvező dőlésszögű írólapja egybe van építve. A könyv, az írópad és a szerzetes olyan szerves egységet alkot, mint a gályapad, az evező és a rab. (Azt hiszem, még szólnom kell ezekről a különös írópadokról.)

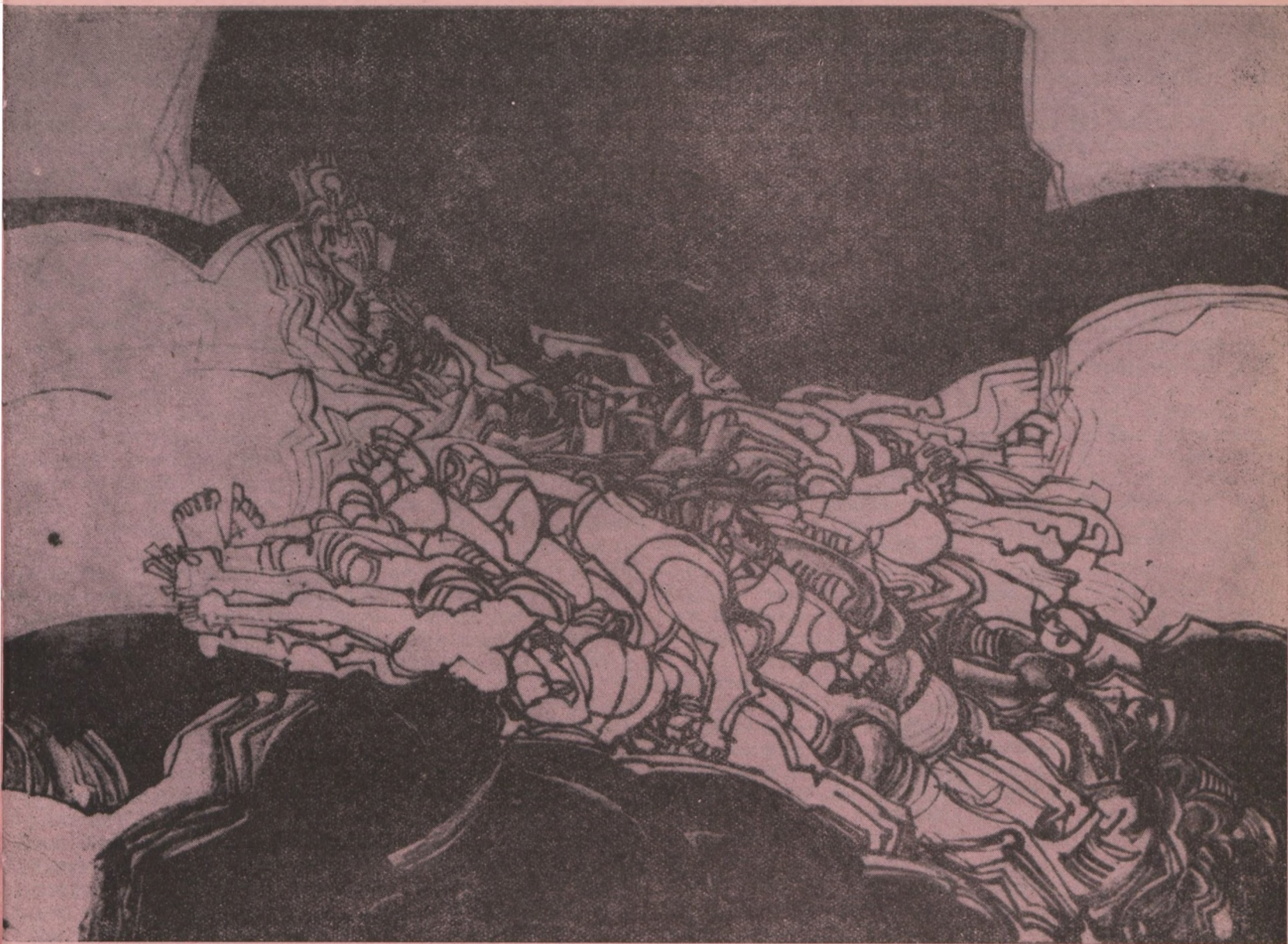
Mégis, minden hasonlóság ellenére, mennyire különbözőek szent szerzeteseim. Rajongásom tetőfokán valóságos gyűjteményem volt belőlük. Utánjárást és költséget nem kímélve, minden elérhető vagy általam fellelt másolónak megszereztem a facsimiléjét. Attól sem riadtam vissza, hogy olvasótermek rejtettebb zugaiba húzódva a hasonmás kiadásokat középiskolai boncoláshoz használt szikével megcsonkítsam, magammal víve szerzetesemet. Látható, meddig terjedt elragadtatásom e görnyedt-hátú névtelenek iránt, ha lételememet, a könyvet is megsebeztem értük. Gyűjteményem oly tekintélyessé duzzadt, hogy később saját otthonomban nemcsak a fekhelyem melletti fal fejem telé eső, hanem a hosszanti felületét is betapétázhattam. Amikor később találomra egyet meghagytam belőlük, a többi pedig eltűzeltem, mivel polcaim növekvő folyómétereit igényelték a szóbanforgó falfelületeket is, akkor derült ki, mennyit összegyűjtöttem belőlük: hosszú percekig bámultam a többnyire jóminőségű papírok fényes lángjait, míg végre elhamvadtak. Ifjúságom égett el velük, amit nem tagadtam meg hebehurgyán, hanem nagyon is szervesen átmentettem éretnek tekinthető korszakomba, amiről az egy megőrzött másolón kívül az is tanúskodik, hogy most elődeimként őket nevezem meg. Ez pedig szervezesebb hagyományörzés minden külsőség-nél.

Nem tagadom, hogy újraolvasva első, lélegzetnyi írásomat, a kapkodás jelei figyelhetők meg előadásomon. Annyi kötet regényolvasói gyakorlata nyomán azonban biztosra veszem, mire végleg leteszem a tollat, kezdet és vég visszaint egymásnak; ami társtalan rész volt, otthonra lel az egészben, az előreutalás kiragad a „most”-ból; mire az előreutalás részleteződik, a „mult”-tá lett „most” zárkózik fel a jelenleg érvényes „most”-hoz, hogy mindebből valami felfoghatatlan libikóka legyen; de minden esetre más, mint az élet, amely erre a játékra sohasem képes, s amelyben semmi sem valósul meg teljesen. Míg az írás, ha egyszer elkezdjük és végigvittük, mondható bármilyennek, mégis kerek lesz, lezárt, önmagában érvényes. Ezt remélem a magamétól is, bár nem lépek fel a regény igényével.

Ezen a ponton a soraimat olvasók közül bárkiben felmerülhet a kérdés, hogy ismerve a titkomat, miért nem látok neki magam is egy regény megírásának. A kérdés naiv és egyedüliségem – a kérdést eleve kizáró – jellegének teljes meg nem értéséből fakad. A regényíró mindig korlátozottabb a regényolvasóval szemben.

Ifjúságomhoz való hűségem másik jele kétségtelenül az atyai házba való visszaköltözés volt és a ház átalakítása a magam igényei szerint.

Visszaköltözésem több volt, mint önmagamhoz való hűség. Semmitlen családom útját irányítottam magasabb régiók felé. Tettem jelentőségére talán fényt vet, ha elmondom a család legendáriumból anyám vizsgáját, aki ha megmondja, mi volt

azon a szentírásbeli fán, sikeresen befejezettek tudhatja tanulmányait. Valószínűleg a nagy tét és a diplomablakon beáradó május végi napfény, a hosszú álldogálás, mögöttük (hiszen nem egyedül vizsgázott) a padokban és fent a karzaton a falu apraja-nagyja, okozhatta, hogy tömören kivágta a választ: „Béka”. Ami, ugye, nem egészen ugyanaz, amiről a Biblia ír. Bár azt honnan tudhatta volna, hogy ténylegesen mi áll a Bibliában, hiszen becsületes magyar szöveget is nehezen olvasott el, nem még a nehézkes Írást. A Biblia Pauperum-korabeli néptanítói szellem, az ábrázolatok világos beszéde kivészett ugyan, de a tanítók segítőkészsége megmaradt. „Nó, kis butája (kinek?), gondolkozz csak!” És a rövid kitérő után megszületett a válasz.

Érthető, ha büszkeség tölt el, hogy magam hová jutottam, jobbára a magam erejéből. Mégis egy ködbevesző emberlanc szerves részének érzem magam. Bizonyítja ezt az is, hogy végül apám házában telepedtem le, új karaktert adva az épületnek. Addig azonban végig kellett járnom egész romantikusnak nevezett korszakomat.

A ház valójában nem is mindig volt az apámé. Uradalmi cselédként laktak benne, más családokkal együtt. Míg más családok kirajzottak belőle, ők hűségesek maradtak hozzá. Apám elvégezte a szükséges javításokat, a kisebbeket saját maga, ha kellett kőművest, ácsot hívott. Nyugdíjaztatása előtt állt, amikor felajánlotta a téesz – akinek a tulajdonába ment át az épület –, hogy potom áron megvásárolhatja, valamilyen különleges lehetőség alapján, amely arra is kitért, hogy kezdettől fogva az ő családja lakja, ők gondozták az épületet, ezért a vételár szinte csak a nevükre íratás. Olyan kicsiny, szinte névleges összeget kértek érte, hogy apám az 5–6 ezer forintnál nem több megtakarított pénzéből egyösszegben, készpénzben fizethetett.

Ebben a környezetben hogyan kaptam rá az olvasásra, ma is kérdés előttem. Valószínűtlennek tűnik, de nehezen tanultam meg olvasni. Tény viszont, hogy az első osztály végére elismerten a legjobb olvasók közé tartoztam. Ekkor még egyszerű volt a helyzet. Semmi másról nem kellett tanúbizonytságot adnom, mint hogy el tudom-e olvasni a feladott leckét Felsőtagozatos koromban már gondom volt az olvasott irodalmi szövegekkel. Akkor viszont még könnyen megtettem, hogy a könyvek magyarázatait mondtam fel. Később, gimnazista koromban erre már nem voltam képes. Elsősorban Merényi, az irdalom és magyar nyelv tanára miatt. S míg általános iskolásként utolsó éveimben a tankönyvi szövegek pontos felmondásával vívtam ki tanáraink elismerését, mint szorgalmas tanuló (amit növelt az a hírem is, hogy sokat olvasok ha nem én olvasom a legtöbbet), addig gimnáziumi éveimben legfeljebb az utóbbi maradt meg hajdani dicsőségemből.

Nem is igen emlékszem másra gyermekkoromból, általános iskolai éveimből, mint a hosszú olvasásokra, különösen a nyáriakra. Nyáron a tanítási idő nem szabdalta fel a napomat. Rendszerint eltűntem otthonról, szüleim tudtával és beleegyezésével. Nem adtak munkát, hitték, hogy hasznomra lesz az olvasás, iskolai eredményeim is éltették bennük a reményt. A tyúkok, kacskák, legyek üldöztek el otthonról. A tyúkokat amúgy is ki nem állhattam még abból az időből, amikor a könyvekben csak a forma szabályosságát szerettem. Egyszer kombájn zötykölődött el a házunk előtt kalászkokat hullajtva. Összegyűjtöttem a ropogós, zizegő szálakat és marokra fogva, mint-ha csokor virágot vinnék, behúzódtam egy sarokba, magam köré csalogatva a tyúkokat. A kíváncsi és mohó kakas olyan közel jött, hogy kakastaraja és tollzatának színe sem azelőtt, sem később nem volt olyan friss, eleven, mint akkor. Úgy terveztem, hogy „egy kalász nektek, egy kalász nekem”-ala-

pon megesszük a teljes csokrot. Meg is tárgyaltam velük; a kakas nagy buzgalommal verte szét az első kalászt, a szemek szetperegtek tyúkjainak. Nekem azonban már az első búzaszem toklása a torkomon akadt. Fuldokló köhögésemre karorvendő kotkodácsolással rebent szét a tyúkpad. Zajuk anyámat is előcsalta, aki aztán mihelyt kiszedte belőlem, mi bajom, ügyyel-bajjal puha kenyérbéllel megszabadított a makacsul torkomban ragadt toklástól.

Minden baromfit gyűlöltem az udvarban. Nem győztem rajta csodálkozni, hogyan lehet nekik ugyanolyan szabad járkálásuk, mint nekem. Bejöhettek a konyhára is, apám külön is szeretete, ha evés közben a térdére ült valamelyik. Évente akadt egy-egy jérce, amelyik felismerte ezt a lehetőséget és apám kegyeibe férközt, megszerezve magának az utolsó halál jogát abból a költésből, amelyikbe tartozott.

Az életnek ez a rendezetlensége korán kifejlesztette a rend iránti érzékenységemet, általában az érzékenységet. Szerettem volna, ha a dolgok megkapnák jelentőségüket, kiválnának, elkülönülnének, önérvényességük teljességében mutatkoznának. Családunk életében viszont minden alaktalanul összefolyt, s ennek megtestesítője az udvar képe, háziállatainak viszonya a családhoz volt. Néha már nem tudtam, mi vagyunk-e ők értük, vagy ők vannak azért, hogy vasárnap az asztalunkra kerüljenek.

Szüleim méltányolták érzékenységemet, ami pedig nem kis veszélyt jelentett háziállatainkra, mert megtörtént, hogy a tojótúkok eszeveszett kárálásai, amikor felkeltek napi adagjuk teljesítése után, úgy felbőszítettek, hogy kövel dobáltam meg valamennyit. E dobálások eredménye is – váratlan húsos ebédetek hétköznapokon – hozzájárult a szülői türelemhez.

Mint mondtam, dicsőségem hanyatlása a gimnáziumi években következett be. Én magam nem tekiintem vesztésnek. Merényi megismerése – nem tudom Merényi tanár úrnak nevezni – még hasznomra is volt, mert világossá tette törekvéseimet, és hozzájárult egyedülvalóságom kialakulásához, ha úgy is tünik a felületes szemlélőnek, hogy romlásom okát benne keresse.

Készültem a gimnáziummal való találkozásra. Várakozásom többé-kevésbé a XIX. századi magyar regényen formálódott, de hatottak rá a XX. századi polgári regényirodalom némely művei is. Az épület vodonatúj cementszaga, a vasbeton már az első pillanatban kevés jót ígért. Bizalmam azonban mindig az újé, mert az újak nélkül még mindig a szerzeteseimnél tartanánk, és én jól tudtam, mennyivel vagyunk előbbre kedvelt monomániásaimnál. Mégis hihetetlennek tűnt, amikor a könyvtárnak titulált teremben csak az ablakkal szemközti és az egyik oldalsó fal volt beépítve könyvszekrényvel, a másik szabadon hagyott oldalsó falat pedig folyóíratartók, tévé, rádió foglalta el. Gondolható, mennyire semmibe vettem a gimnáziumot minden építészeti újszerűségével. Másik könyvtár után néztem a városban.

A városi könyvtár csupa-üveg oldalfalai miatt kívülről inkább hasonlított az akváriumhoz, mint római lakóházhoz, ahogy később neveztem. Az utcai forgalomtól csak a padlótól menyezetiig érő ablaktáblák választották el a könyveket. Az utcáról úgy tűnt, mintha az olvasóhalak rejtekhelyeket keresnének a polcüregek között.

Belépve rögtön nyilvánvalóvá vált a római lakóházra emlékeztető tagolás. Az előcsarnoktól jobbra a kölcsönzőtér helyezett el, balra az olvasótermet. Középen az atriumra vagy inkább a peristylumra emlékeztető udvar virágokkal, diszkrét szökőkúttal, szoborral (olvasó nő).

A belső udvaron túl, a téglalap lezárásaként – későbbi munkahelyem – a raktár. A kölcsönzőteret nem képzeltem nagyra, belépve azonban olyan volt, mint a könyv, amelynek világot eltakaró méretei a fellapozásakor ugranak elő, akár az ördög a varázsdobozból. Valósággal elszédültem: a könyvmennység sokszorososa volt annak, amit valaha is együtt el tudtam képzelni. Képtelenségnek tűnt néhány könyvet kiválasztani és kölcsönzés után hazavinni. Járkáltam fel-alá, mutatóujjamat húzóztam a könyvsorokon, ahogyan gyerekkoromban kerepeltam a kerítésen karikám botjával.

Akkor határoztam el, hogy ott fogok dolgozni, abban az egyértelmű tagolásban, határozott formavilágban. Döntésem

visszavonhatatlanná vált, és a szolgálat nemes érzésével telítődött, amikor később az olvasóterem egy bizonyos fakkjában rendszeresen felfedeztem Merényit. Arról álmodoztam, én vinném neki a sűrűn teleirt kérlapjai alapján a kívánt könyveket.

Említettem már, hogy úgy tűnhet, mintha középiskolás presztizsromlásomat Merényi okozta volna. Elesen tagadom. Időben egyre távolabb azoktól évektől, úgy tunik számomra, a hozzam méltó egyetlen ember ő volt. Megpenitott, lenyugózott az elvezéseivel. Szavai az ihletettségek pillanataiban is tisztán, logikusan követték egymást, csak sodrásuk erósbödött. Mindig világos volt az elemzés és Merényi különböző voita, árnyalatokban sem tévesztve össze saját valóját a műveivel. Osztálytársaim színvonalatlan fecsegéseinek példája, amelyekben savószürke élményeiket szerették volna színesíteni az irodalommal, s az egészsznek volt valamiféle szemérmetlen jellege is, egyáltalán nem vonzottak. A vitákba ritkán kapcsolódtam bele. Feleleteimben viszont olyan zavarba kerültem, hogy nem éreztem a mértéket, meddig követem Merényit, honnan kezdődik mindaz, ami egyedül és kizárólag rám tartozik. Ilyenkor félszegen megálltam és végighordoztam tekintetem Merényi hibátlan küllemén. Egy-egy öltönyt általában hosszabb ideig hordott, mégis mindennap úgy állt rajta, mintha aznap vette volna fel: sőt úgy tűnt, hogy gyakran változtatja, holott megfigyeltem, nyakkendőit cserélte sűrűn, s nyilván az ingét. Szép tejeen egyszerűen hátrafésült, keményszálú haját hordott, mely a homloka fölött éppen a keménysége miatt hullámot vetett. Amúgy is magas homloka így megduplázódott. Homlokráncai nem a szimpla párhuzamosságot követték, hanem beszéd közben a párhuzamos mélyedések eltöredeztek, kis csatornákon, vágatokon érintkeztek egymással. Ezért megállapíthatatlan volt, hány ránc szeldeli homlokát. Arccsontjai alól függőleges hasadék szaladt a járomcsontig – gyerekkorában nevetésre horpadó gödröcske lehetett. Néztem Merényit, s már nem a feleletemben búvó vallomást próbáltam takargatni, hanem testi valómat, pórsenéseimet, kinőtt ruhámat, paraszatosan nyitott ingnyakamat. Osztálytársaim vagy más tanárok által csak egyfélekeppen értékelhető elakadásaim ellenére általában nem kaptam túl rossz érdemjegyet. Ma már úgy látom, megérthette tekintetem egyedül őt méltányoló gesztusát.

Talán Merényi hatására is, méginkább osztálytársaiméra, úgy véltem, szükségem van élményekre. Bár az átélteket első sorban olvasmányaimban szándékoztam hasznosítani, mégis romantikusnak nevezett korszakom tetőfokára értem ekkor. Így pazaroltam el nem kevés időt – többek közt a lányra. Csak így nevezem, Merényi neve mellett általános alannal célozva rá.

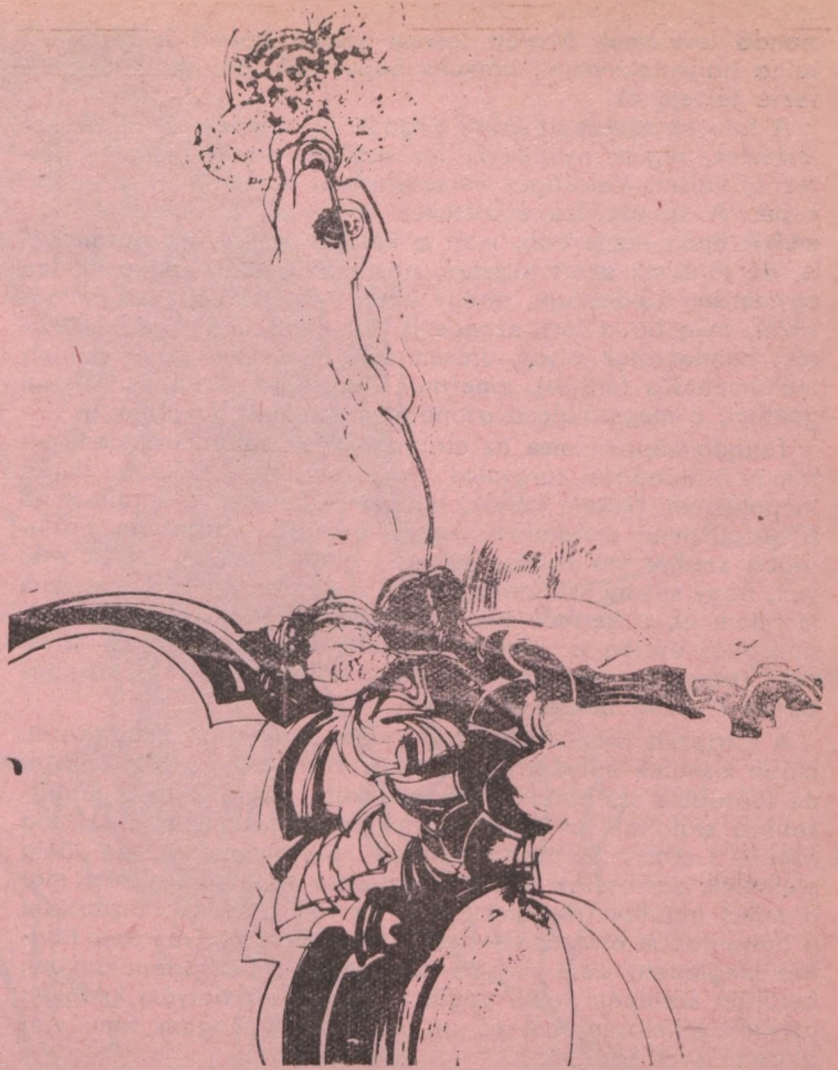
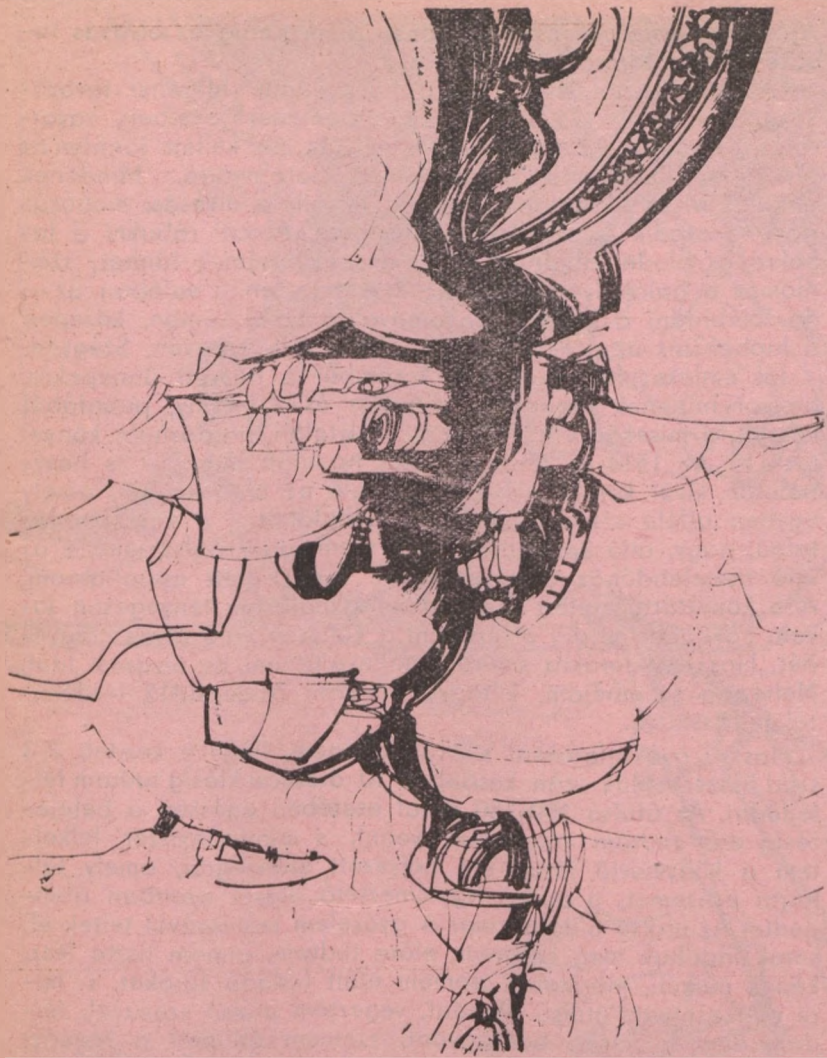
Sokáig kellett várnom, míg a liftben találtam vele. Magam, útban föl a lakásukra. Az elsötétített ablakok mögött a lastex-nadrág gumija engedett kutatva búvó kezemnek. Még egyetlen akadály és ismeretlen vidéken barangoltak ujjaim, liánokba keveredve, majd nedvedző forráshoz értek. Ruháinktól megszabadulva, mint ismeretlen tudás tört föl belőlem az ősi rítmus.

„Ennyi, ennyi, ennyi, ennyi,” –ismételgette bennem egy leálíthatatlan megafon lefelé a liftben, míg a liftszelekény zötytyent, és kiszálltam. Hívásai ismétlődtek, többet azonban nem ragadott el a lift. Egy idő után, a szünetekben, ha találkoztunk, csak állt az ablaknál és kifelé bámult, nem próbált meg hívni.

– Mire gondolsz? – kérdeztem az utolsó ilyen alkalommal.

– Gondolkodom – válaszolta. Pedig révülten állt ott.

Ismertem ezt a tekintetet. Ilyenkor nem gondol semmire az ember. Mint, ahogy élete nagyobb részében sem gondol semmire, egyszerűen csak van és nem jár semmi az eszébe. Lát, hall, szagol, ízlel, tapint, tudomása van a dolgokról, beleértve saját magát is, fogalmilag azonban nem emel ki semmit a homályból, ha egyáltalán homályról lehet beszélni. Mert a dolgok a maguk mozdulatlanságában nagyon is egyértelműen vannak jelen. Petyhüdt vitorlaként lógó elménk tudja ezt és érzékszerveinkre biz bennünket. Ilyenkor úgy tűnhet, egyáltalán nem létezőnk, mert érzékszerveink azonosak a hangokkal, képekkel, szagokkal, ízekkel. És ez még csak nem

is unalom. Az egykedvűség minden emberben meglévő végső formája: gondolatlanság. El ettől az állapottól! El! Minél messzebb! A regényekből ezek a percek hiányoznak, az üresség percei, nem ritkán órái. Fantasztikus összevonásokról van szó, az idő merész figyelmen kívül hagyásával. A napok, évek, amelyek oly nehezen múlnak, kihűlt salakot sem hagyva maguk után, mindez a tökéletlenség kiiktatódik a regényből. Jól emlékezetembe akartam vénsi a lány tekintetét. Mégegyszer a szemébe néztem, hátat fordítottam és elmentem. Emlékezetemben magammal víve az üres tekintetet, amely erősítő pánt volt szándékaimon. Később ezt a jelenetet minden visszaemlékezéskor tökéletesebbre csiszoltam, annyira, hogy végül teljesen elégedett voltam vele, és ettől kezdve minden részletében azonos módon idéztem fel.

A gimnázium befejezése után könnyen bekerültem a könyvtárba. Vágyam tehát teljesült: könyvek között teltek napjaim. Raktárosként dolgoztam. Be kellett sorolnom a visszahozott könyveket, megkeresni a kéri lapok alapján, ha a kölcsönzőtérben vagy az olvasóterem polcain nem találták a könyvtárosok. A nagyobb halom kéréseket gyakran magam vittem ki, segítségképpen a többnyire női könyvtárosoknak. Ezért nem tűnt fel, hogy a Merényiét mindig személyesen helyeztem az asztalára. Lázás izgalom fogott el, mihelyt a kéri lapon elolvastam a nevét, sokszor már az ismerős írásképtől izgatott lettem. A legrövidebb időn belül teljesülő kívánságai neki voltak. Azt hittem, örökké tart ez az állapot. Munkám nem vette teljesen igénybe munkaidőmet, a napi csúcspontok után bőven jutott idő olvasásra. A fizetésem, mivel igényeim nem túl nagyok, tisztességgel megélhetést biztosított. Lakbéremem felül szabadon költezhettem. Ugyanis nem maradtam otthon szüleimmel, albérletet kerestem magamnak. Az otthoni baromfiudvar, szüleim rendszeres látogatásai révén, biztosította napi ellátásomat. Mindkettőjüket végigvezettem a **római lakóházon**, ahogy a munkahelyemet becéztem. Apám könnyekig hatódott az üvegtől, műanyagpadlótól, szőnyegtől, virágoktól. „Bár csak azoknak a lüke bátyáidnak is fogott volna az eszük” – mond-

ta. Távollétem jobban kedvezett szűkülő öregségüknek, mint otthonlétem gyámolításai. A megszokás befonta volna jelenlétemet, de távollétem munkát adott meszesedő fantáziájuknak: mindennapos téma lehettem, a várakozás örök készenlétében éltek, nem temette el őket a fásult lemondás. Én pedig kedvemre olvashattam. Esténként gyakran bezárattam magam a könyvtárba éjszakára, elbújtam a raktárban, míg az utolsó ember is elment, mert a hatalmas könyvláncok között jobban esett az olvasás, mint albérletemben, ahol a magam vásárolta kötetek a padlón heverték.

Olvastam és kiszolgáltam Merényit.

Azt hittem, így tart örökké, míg egyszer Merényi hosszabb ideig elmaradt. Ritkán volt beteg, olyankor sem sokáig. Távolléte aggasztó volt. Tudakozódtam és nem akartam hinni a fülemnek.

Nem jön többet!

Ifjúságom akkor lezárult. Pestre költözött, tagja lett egy rangos irodalmi lap szerkesztőségének. Ettől kezdve munkámat sorra érték a bírálatok. Egyik éjszakai bentmaradásomnál felfedeztek, amiért fegyelmet kaptam.

Abban az időben összesítettem, hány folyómétert olvashattam addig. Elenyészően kevésnek tűnt, s olyan kielégíthetetlen könyvéhség fogott el, mint amikor először léptem be a könyvtárba. Az általam biztosítandó ellátás akadozott, egyre több volt rám a panasz. Apám halála megrendített, tetézte bajomat. Hazaköltöztem anyámhoz, de dolgozni még bejártam, bár tudtam, hogy nem sokáig. Hazaköltözésem szerencsémre szolgált, mert anyám hamarosan követte apámat, halálos ágyán a pap és a szomszédok jelenlétében rám hagyta a házat telkestől. Anyámat apám mellé temettem, zsebkendőbe csavart megtalált pénzükből keresztet állítottam nekik és kerítéssel vettem körül.

A keresztállítás után, a temetőből jövet mértem fel először hagyatékomat. Rögtön kész voltam az elhatározásommal. Másnap már nem utaztam be a városba dolgozni, elküldtem fel-

mondó leveletem. Mielőtt tervem szerint bármit is kezdtem volna hagyatékkal, bátyáim bepereltek, öntudatlanul kedvezve tervemnek.

A falu terjeszkedett, nőtt, dagadt. Új telepek, új utcák keletkeztek, régiak nyújtóztak hosszabbra, eredeti részei öltöttek új külsőt. Valóságos versenylázban változott meg a falu képe. A szomszédos épületeken világosan felismerhető volt, melyik épült hamarabb, mert a később épített, ha parányival is, de többnek akart látszani, nem pedig természetes módon egyszerűen különbözni, ahogy egyik épület különbözik a másiktól, még ha a terv azonos is. Emeletes, manzárdal tetőzött homlokzatuk olyan üresen kongónak tűnt, mint némely monumentális férfi-fej, amelynek árnyképrajzolata valósággal goethei, a megszólalása azonban mindennél leleplezőbb.

Tulajdonképpen erre az elrugaszkodott változásra számítottam az örökösödési tárgyalás után, amit tanúim révén simán megnyertem. Nekem ítélték, tanúim vallomásai alapján, mind a házat, mind a hatalmas kertet, amelyre várhatóan előbbutóbb szemet vet valaki. Hiszen életmódomból nyilvánvaló volt, hogy semmi szándékom sincs a kerttel. Ha a házat nem is adom el, a kertből még művelésre is jókora marad lakóházépítés esetén is: mérlegelhetek, akiket vonzott a telek. Arra azért nem számítottam, hogy a legélesebb vetélkedés bátyáim között bontakozik ki.

A tárgyalás utáni haragtartás ideje nem nyúlt túl hosszúra. Előbb kisebbik bátyám keresett fel titkon. Nem sokkal később az idősebbik is. Minden ajánlatukkal estéről-estére magasabbra srófolták az összeget, amit majd valamelyikük ki fog fizetni, s amely összegből puritán igényeimmel hosszú ideig élélhetek, zavartalan olvasást biztosítva magamnak. Mert már a teljes ingatlan megszerzésével ez volt a célom. Biztosítani a háborítatlan olvasás feltételeit. Ragaszkodásuk az apai földhöz meglepett, kissé meg is ingatott a családtörténetünkben betöltött szerepem felől. Végül a fiatalabbik bátyám kifogyott ajánlati lehetőségeiből és az idősebbtől magam sem várt összegű árat kaptam.

Nem kevés időm pazarlódott el a velük való alkudozásban, az összeg azonban, amely leendő zavartalan olvasóim záloga volt, mámorító érzéssel töltött el.

Ifjúkori zavarodottságom a városi könyvtár szabadpolc-erdejében akkor billent helyre, amikor leszámolták élém a pénzt. A kötegek felmarkolásakor a szabályos alakú papírok tapintása gyermekkorom papírrajongását hozta vissza. Az életem sűrűsödött abban a pillanatban. Olyan ritka élmények közé tartozik az emlékezetemben, amilyent rendszeresen csak könyvek adhatnak, az élet nagy néha.

Berendezhettem otthonomat, beboríthattam a falakat polcokkal – akkor égettem el szerzeteseimet –, és megcsináltattam olvasópadomat.

Másnál is találkoztam ezekkel a speciális olvasópadokkal, mégis Düreréi fogtak meg igazán, mert életének legjobb ilyen tárgyú ábrázolatai egyazon személyhez kötődnek. Huszonegy éves volt, amikor elkészítette első fametszetét szerett Jeromosáról. A szent szobájában nem is egy, hanem három ilyen olvasópad található; héber, görög és latin betűs nyitott kötetekkel. A könyvek hatalmasak, s az olvasópadok még őrzik román kori eredetük darabosságát, valósággal paraszti nagylóságúak. A nagy, a tökéletes Jeremosig többször is megmintázta a szent öreget. Egy alkalommal ijesztő tákolmányon, két szikladarabra fektetett deszkán olvasva, hogy aztán 1514-ben készített, cellájában olvasó szentje mindent felülmúljon. Eltűnik a behemót olvasószekrény vagy írópad, helyette kecses lábú asztalt látunk, rajta puhafából készült, egyszerű könyvtartót. Mégis a korai olvasópad formáját választottam. A paraszti célszerűség érdekelt.

Úgy tűnhet, a kelletnél többet körülményeskedem az asztallal. Nem így van. Az olvasás szertartás, amely asztalt kíván, s az asztallap síkja nem más, mint az oltár síkja. Hason vagy hanyattfekve olvasni nagyobb vétség, mint moziban cukorkás stancilival zajt csapni. Az asztal lényege, hogy a melllette ülés révén a fej megfelelő helyzetbe kerül, amely helyzetet az ülőhelyzeten kívül bármiféle, kényelmi szempontok alapján kialakított olvasási mód devalvál, aminek logikus ve-

lejárója a sorok álomba fulladása, nem pedig az olvasás tudatosan elhatározott megszakítása.

Olvasópadomat nem sokáig használtam, Merényi távozásával tudatosult időzavarom az otthoni környezetben, zavartalan lehetőségeim közepette elmélyült. Rá kellett jönnöm az olvasópadhoz kötődő olvasási mód hátrányaira. Mindenek előtt az alvás – legfőbb ellenségem, mióta olvasási mohóságom fokozódik – elkerülhetetlenségére. Arccal rábukni a lapokra és aludni, aludni, aludni, másnak szépnek tűnhet; számomra a halál ilyenmód való eljövetele lenne valóban az –, de fölébredni a két levél nyomával a homlokomon, közepem a lapbefűzés által keletkező őr csikjával – szégyen. Szégyen.

Jól emlékeztem minisztráns koromból a húsvéti ünnepekre, amikor hűtlenek lettünk az oltárhoz és a kicsiny, puhafából készült, a misekönyv nélkül szinte súlytalan, hordozható könyvtartó – az 1514-es Jeromos által használt mása – is használaton kívül került, akkor vettük elő az oltár mögül, amely egyben afféle szertár szerepét is betöltötte, a kereszt-átlós talpú, nagy, álló könyvtartót, ami szemmagasságba emelte az álló tisztelendőhöz a misekönyvet. Ilyet kellett csináltatnom. Álló könyvtartóm előtt állva idákihasználásom lényegesen javult. Főképpen pedig elkerültem a könyvön való alvás szégyenét. Hosszú félórakra sikerült megnyújtanom az olvasási időt. Nehezülő szemhéjam, kihagyó idegeim összecsukló térdeimtől felfrissültek.

Hosszú gyakorlatokkal sikerült elérnem, hogy a kezdeti 2-3 szori összecsuklás után később 8-10 összecsuklásig tudtam fejlődni. Az utolsó 100-150 oldal esetében egészen a befejezésig erőt tudtam magamon venni, s mindannyiszor felkeltem a könyvtartó lábai elé helyezett szőnyegről, amely felfogta esésemet, a padló figyelmeztető ütését azonban átengedte. Az utolsó oldalak már a győzelem mámorával teltek el, sorok indultak meg bennem, előre tudtam, álmom tiszta lesz, képek nélküli, mormolva szemem előtt haladó sorokat, s mire elérkezett az utolsó mondat, végeztem utolsó szavával, térdem engedelmesen beroggyant, szemem átlépett a regényt lezáró utolsó írásjelen és a bennem megindult sorok felvetültek szemhéjam lecsukódó belső falára. Testem kielégülten elterült a könyvállvány lábai előtt, nem vágyott más fekhelyre, s reggel felnyitló szemem, felkúszva az állvány karcsú derekán, a kedvező szögben ferdén állított olvasólapon megtalálta a „kiolvasott” regényt.

Aztán eljött az idő, hogy nem elégedtem meg az ilyen befejezésekkel sem. Mihelyt végére értem az egyiknek, máris olvasatlanra cseréltem fel. Több napi olvasás után – mennyi lehetett, nem tudom – itt tértem magamhoz, ebben a szobában, arcom felett a fehér köpenyes kutató tekintetével. Számban papírt éreztem, mintha könyvet rágtam volna. Gyomrom felkavarodott az éhségtől, olyan üresnek éreztem, mint egy hordót, amit kimostak.

Olthatatlan olvasásvágy tört rám.

Czinke Ferenc grafikái

Tömegsír (litografia) 17. old.

Felszálló formák (rajz) 19. old.

Boksák (rajz) 19. old.

Érintés (litografia) 21. old.

Vágtató nyár (színes fametszet) 22. old.

Tékozló tél (színes fametszet) 22. old.

Solymos Ida

Változtass önmagaddá

Meghalnék szívesen, de csak élnem lehet
mindéig félig-nélküled.

A józan ész is föllebbez:
napi 1440 percet élek neked.

Jobb lenne mégis nélküled;
ez csak félig-veled és fél-önkivület,
ha testemnek is nem lehet veled.

Arcom egy cselédke belehelt ablaka:
kedvedre – ha úgy jön –, kedvetlenül
megnézheted benne magad.
Nincs rá szavad. Ha mégis megkockáztatod,
orcomra karcol rejtjelet;
ha fényeket dob, reszketek,
moccanni is alig merek.
Folyosók füttyödtől zengenek,
nézlek s ünnepelek, mint az örült gyerek
vattacukrot és lampiont.
De ezt nem értheted...

azt meg mitől, hogy peronok
pokla is kinyit egy eget
s tőled tündökletes?

Szépítésre sem érdemes,
hogy felnőtt arcom és szavam
nem lesz neked, mert nem lehet;
mélységét nem ismerheted.
É tárgykörben ha szólanék,
annak, ki voltál, vagy leszel: dicséretét
arcod illet már-már soha?
bár tudnám! – elfogad-e még?

E pont-világ egész egét
beboltozod.
Porcelán-sápadt homlokod
csak égitest;
tenyerembe nem adhatod.

Mert nem tudod, hogy ki vagyok,
kapsz csak csodálatot.
Ne fájdtson a szenvedés,
a magány sem, ami vagyok.
többed van belőle mint elég –
hogy élni légy,
s csak nélkülem osztatlan
egész.

Tamás István

Palócföld

riadt
vergődésed
töretlen
s megnyílt utakra vitt
S a lármás
szemfényvesztések dús
kírakata után
barázdáid barna
melegére bukva
oly jól esett
sírnom
Kit innen küldnek
nem parancsra indul
kezében bot
oldalán iszák
s a napraforgók biztos
iránytűje nyomán
konok ősök
kemény hitébe vág
Vígáság és bánat
szükszavú földje
átkozott és áldott
kínzó marasztalás
köszöntöm szép
feltündöklő arcod
tenyérben óh
tenyényi csöpp hazám

Ködellik

a Mátra
a fákra
csillagrózsák ezüst
szikrái szállnak
S a múlt
jámbor birkanyája
nesztelen kérődzik
S hol a lét végződik
kigyulladnak a
kék bolygás temetők
S lúdbőrző háztetők
tolla alá dugja
lila csőrét
a gond
míg elalszik fönn
a Hold
a Koncsurók
tejszín hamujában

Hargittay Attila

Ezen a földön

(Oláh Gyulának)

Az éjszaka szívveréseivel élünk,
folyton-dohogó gyár-lüktetésben,
vizesés-hangzuhatagban,
vörösszárnyú érc-por-angyalok
vigasztalásában, kémény-pipafüst,
tisztítóúzó kemencék imádságában,
csuhás felhők bűnbocsánatában,
acéllá tisztult tenyerek mozdulatában,
testek sószagú ölelésében,
vasvirágok mezején,
füst-lomberdők sűrűjében:
ezen a földön, hol
hajnalzsebkendőjébe törli a világ
megizzadt homlokát, mikor rendben,
békében összefolyik a csend.

HAGYOMÁNY

A nógrádi munkásság kialakulása

Korunk társadalomtudományainak egyik alapvető kutatási témája, vizsgálati feladata a munkásosztály kialakulásának, belső rétegződésének folyamata, általános, szakmai és politikai műveltségének, általában a munkásosztállyal kapcsolatos kérdéseknek tudományos vizsgálata. Megyénk vonatkozásában erről a kérdéstről bővebben olvashat az érdeklődő a közelmúltban megjelent megyetörténet, valamint a Salgótarján története című kötetekben, e tanulmány célja az, hogy részben az említett művek, részben népszámlálási, statisztikai kiadványok alapján adjon összefoglalót a munkásság szamanak alakulásáról és a mennyiségi elemzés mellett azokról a jellegzetességekről is, melyek Nógrad megye munkásságának sajátos vonásait adják.

Az abszolutizmus korában a magyar ipar penzgazdálkodására, niteléletére az osztrák banktoke uralma a jellemző. A kiegyezést követő ipari fejlődés lehetősége is meghatározott. A közös vámterületből is következő diszkrimináció csak néhány, az élelmiszeripar körébe sorolható iparág viszonylagos fejlődését tette lehetővé. Részben az említett iparágak energiaigénye, a vasúti közlekedés szénigénye, az olcsó munkaerő, a viszonylag kedvező termelési feltételek teremtették alapot, később konjunktúrákat a nógrádi szénbányászat, illetve a kitermelt szénre, mint energiabázisra települő vasipar, később az üvegyártás fejlődéséhez. E tényezőkben kereshetjük a magyar ipar fejlődésének másik sajátosságát: azt, hogy a feudális elemekkel terhes nagybirtokrendszerben gyökerező ipari elmaradottság egyes területeken – közöttük a Salgótarjáni-medencében – viszonylagos fejlettséggel párosult.

Nógrad megye gazdaságföldrajzi viszonyaiból következően kevésbé jó feltételeket sem biztosított a mezőgazdaság kapitalista fejlődéséhez. A nógrádi paraszt a parasztok között is a legszegényebb, az erdőgazdálkodás, a makkoltatás, erdőirtás és a faszénégetés nyújt csak számára némi jövedelemkiegészítést. Az 1784–1787 évek között II. József rendelkezése végrehajtott népösszeírás adatai szerint a felnőtt férfi népesség közel fele földnélküli szellér, további negyede tenyérnyi földterületen gazdálkodó szegényparaszt, csak 3 százaléka nemes, a polgárok aránya nem érte el az egy százalékot sem.

A nógrádi ipar fejlődésének – egyben a munkásosztály kialakulásának, belső rétegződésének – hosszú története

van. E fejlődéstörténet kezdeti, majd későbbi fontosabb állomásai is egyértelműen bizonyítják, hogy az ipar bölcsője, fejlődésének gerince a szénbányászat volt. E helyütt csak a legfontosabbakról: a Pressburger Zeitung 1767 október 31-i száma közli, hogy Salgó hegyén szén található. A következő évtizedekben több feljegyzés, tanulmány hívja fel a figyelmet a salgótarjáni bányászkodás kedvező természeti feltételeire. Az üzemszerű szénbányászat kezdetének első jele, hogy Zagyván – a Mária-tárból – 1848-ban már 18 500 bécsi mázsa szenet, tíz évvel később a városkörnyéki kibuvásoknál már 25 000 mázsa szenet szállítottak a tiszai gőzhajózás számára. Az ütemesebb fejlődés legfőbb akadálya a szállítás nehézségeiben keresendő. Ennek ellenére a Salgótarján környékén bányászott szén mennyisége 1863-ban már 20 ezer tonna körül alakult, a termelés további növelésére – ami egyben a gyorsan fejlődő pesti tőkés ipar szénigényének kielégítését is jelenti – csak az 1867-ben megvalósult vasúti összeköttetés adott lehetőséget. 1868-ban megalakult a Salgótarjáni Kőszénbánya Részvénytársaság, sorra nyitotta meg a városban és környékén munkahelyeit. Négy évvel a századforduló előtt szénterületét négyszeresére emelte – az ország más területein is érdekeltségeket szerelve –, így az ország egyik legerősebb részvénytársaságává vált. E tényezőkben is fellelhető a megyei iparfejlődés egyik sajátos jegye; a klasszikus kapitalista ipari fejlődés fokozatainak részleges hiánya, hiszen az ipar szervezete már a kezdet időszakában a monopolkapitalista forma – a vasút állami tulajdona következtében ennek állam-monopolkapitalista formája volt a jellemző

A főváros és a salgótarjáni szénmedence közvetlen vasúti összeköttetése – mely jellegét tekintve egyedüli volt az országban – a szénbányászat hallatlan méretű fejlesztését teszi lehetővé. A vasúti közlekedés kezdetének évében a részvénytársaság évi termelése már közel 400 ezer mázsa, a következő öt évben ennek már több mint tízszeresét termelik. A szénbányák munkáslétszáma az üzemszerű termelés megindításának évében alig haladja meg a 200 főt, öt évvel később; 1872-ben már 2200 főnél több munkás dolgozik a salgótarjáni bányákban.

A viszonylag magas kalóriaértékű és mennyiségű szén a gömöri nyersvastermelőkben felveti a vasfinomító mű léte-

„A munkásosztály az ország társadalmi és politikai életben és egyben a termelésben betöltött szerepénél fogva vált és marad társadalmunk vezető ereje... (Az MSZMP X. kongresszusának határozatából)

sítésének gondolatát, melyet az egyre erősödő tőkés csoportok is magukévá tettek. A gyár építése 1869-ben kezdődik, az építéssel együtt folyik a salgói szénmezők feltárása is. A gyár 1871-ben 250 alkalmazottal, az évtized utolsó évében már közel 900 munkással dolgozik. 1880-ban a gyár és a bányák együttes munkáslétszáma mintegy 3200 fő – az összes alkalmazottaké pedig 3400 fő körül alakult. A munkáslétszám ily rövid idő alatti gyors felfutására ipari fejlődésünk történetében alig van példa. E folyamat egyben azt is jelentette, hogy a korábban „kenyeretlen Tarján” néven emlegetett település az ország legjelentősebb vidéki ipari centrumává fejlődött. Az 1880–1890 évek közötti időszakot további ipari fejlődés fémjelzi. A bányatársulat tovább növeli szénterületét, ezen a területeken új munkahelyeket is nyit. A korábban Salgótarján-Baglyasalja tengely mentén található munkahelyek nagyobb területen szóródnak, Zagyvapálfalván, Etesen, Homokterenyén és Mátraszelen is beindul az üzemszerű szénbányászat. Kialakul az akkor még kisközségnek számító település ipari jellege, a települések egész sorában kezdetét veszi a foglalkozási struktúra változása. Az évtized végén a szénbányászat már 3800, a vasipar pedig mintegy 1000 munkást foglalkoztat. Az ipari fejlődés újabb jelentős szakasza a 90-es években kezdődik. 1893-ban kistőkések megalakítják a megye első gépgyárát, melyben már az alapítás évében közel 250 munkást foglalkoztatnak. Ugyanekkor az évben alakul az Egyesült Magyarhoni Üvegyár RT. Salgótarjáni Gyára 270 munkással. A századforduló évében a 18 ezer lakosú Salgótarján már nagyipari centrum, lakossága 20 év alatt két és félszeresére emelkedett. A társadalmi rétegződés irányának, ütemének változását is Salgótarján reprezentálja. 1880-ban a lakosság még közel egyötöde őstermeléssel foglalkozik, az ipari-bányászati ágazat népessége 38 százalékra tehető. A századforduló évében ez utóbbiak aránya már 70 százalék felett van, a hasonló vagy ennél magasabb népességszámú települések esetében az ipari népesség aránya Salgótarjánban a legmagasabb. A község bányáiban mintegy 5300 bányász, üzemeiben pedig 1550 vasipari, közel 300 üvegipari – együttesen mintegy 7200 munkás dolgozott. (Az összes alkalmazotti létszám mintegy 5–7 százalékkal volt ennél magasabb.) Ez a mintegy 7200 főnyi mun-

kástömeg tekinthető a nógrádi munkásosztály magjának, melynek története azonosítható kezdeti szakaszában a jobb megélhetés körülményeiért, később a politikai jogáért vívott harc történetével is.

A nagyüzemi munkásság számának változásán túl célszerű áttekinteni a századforduló Nógrád megyéjének foglalkozási szerkezetét, illetve a foglalkozási struktúra területi jellegzetességeit is. A szénbányászat a megyében az összes keresők mintegy 8 százalékát foglalkoztatja. Ez az arány a nógrádi medencében 25, Salgótarjánban 30 százalék felett van. A megye 1900-ban alapjában véve agrár jellegű, a népesség mintegy kétharmada, a salgótarjáni medencén kívül 70 százaléka mezőgazdasághoz tartozik. Salgótarjánban a lakosság közel 90 százalékának a szénbányászat és az ipar biztosítja a megélhetési lehetőséget. Száz keresőnek az iparban átlagosan 253, a bányászatban 259 családtag eltartásáról kellett gondoskodnia. A korabeli ipar – a szénbányászat területi, illetve munkaszervezetében megfigyelhető koncentrációjához viszonyítva – lényegesen lazább szerkezetű volt. A rendszeres ipari tevékenységből származó jövedelemmel rendelkezők aránya a megyében átlagosan csak 14 százalék – 8864 fő volt. Ezen belül a nagyüzemi, gyáripari munkások aránya a megyében átlagosan 26 százalék, Salgótarjánban kiugróan magas, 80 százalék volt. Az iparban tehát ötezernyi kereső foglalkozású a magánkisiparban – fele-fele arányban önálló iparosként, illetve ezek munkás-alkalmazottjaként – dolgozott. Húsz főnél nagyobb „ipari vállalkozás” csak Salgótarjánban, illetve a salgótarjáni medence néhány községében volt. Már a századforduló időszakára kialakult – közel 60 évig nem is nagyon változott – a megye gazdasági szerkezete; a tulajdonképpeni iparban dolgozók 50 százaléka a salgótarjáni medence munkahelyein, további 42 százaléka egyenletes eloszlásban a megye községeiben dolgozott.

Az 1900-as – mai közigazgatási határoknak megfelelő – Nógrád megyében a népesség közel kétharmada a mezőgazdasághoz tartozott. A mintegy 40 ezer főnyi őstermelő fele önálló földművesként – zömében a megélhetést alig biztosító földterületen – gazdálkodott. Az állandó mezőgazdasági munkások, gazdasági cselédek száma 7500, az időszakos munkások, napszamosok száma pedig mintegy 12 000 fő körül alakult. Ez utóbbi, tízezernyi agrárproletár a pestkörnyéki és a salgótarjáni iparfejlesztés potenciális munkaerőtartalékát jelentette.

A nagyüzemekben foglalkoztatott munkáslétszám – rövid idő alatti – növekedését az őshonos népesség, illetve annak természetes szaporodása természetesen nem biztosította. A gyors ipari fejlődés munkaerőszükséglete az egykori község közvetlen környékén túl mozgásba hozta a felvidéki megyék népes-

ségét is. A nyolcvanas években több ezernyi – nagyrészt nem magyar anyanyelvű – bányászt telepítettek Salgótarjánba és környékére. A fejlődés kezdetén álló gyáripar működési feltétele volt a magas szakmunkáshányad, e feltétel csak osztrák, cseh, német és olasz nemzetiségű szakmunkások bevándoroltatása útján volt kielégíthető. (Viszonylag későbbi időpontban – 1910-ben – is 15 százalék felett volt a nem magyar anyanyelvű munkások aránya a salgótarjáni medencében.) Való igaz, hogy a kültől-di munkások gyorsan beolvadtak a helyi lakosok közé, a szakmunkásmozgalom kezdeti időszakában azonban a nyelvi nehézségek, az eltérő életmód, szokások mindentféleképpen problémát jelentettek, az eltérő juttatások, bérezés, a megkülönböztetett bánásmód, mely az idegenajkúak számára volt a kedvezőbb, a munkásegység gyors kialakulása szempontjából egyenest negatív tényező volt.

A gyors növekedés tőkés viszonyok között az életkörülmények rohamos romlásához vezetett. A XIX. század egyik névtelen krónikása méltán nevezte Salgótarjánt „magyar Birmingham”-nek. E korszak néhány még ma is látható öröksége a deszkából összetákolat barakk-lakótelepek, a bányakolóniák együttese, melyekre az embertelen zsúfoltság, az elemi életfeltételek hiánya volt a jellemző. A gyors fejlődés következtében kialakuló munkaerőkereslet, később az ennél jóval magasabb kínálat a bérek lefelé szorítására adott lehetőséget, a munkanélküliség egyre gyakoribb jelenséggé vált. A körzeti iparban – beleértve a szénbányászatot is – általános a 12 órás munkaidő, az olcsóbb gyermekmunka fokozott igénybevétele. A korabeli rendelkezések antihumanitására jellemző, hogy nem tiltják a 12 éven aluli gyermekek alkalmazását, míg a 14–16 éves korúak napi munkaidejének maxi-

mumát 10 órában állapítják meg. Az egy bányászra jutó évi széntermelés az 1870-es évek körül 180 tonna, harminc évvel később már csaknem ennek kétszerese, a növekmény forrása elsősorban a munka intenzitásának kiméretlen fokozása, kihasználása volt. Az élet- és munkakörülményekből fakadó, a bérezés rendszeréből következő terheket a tőkés társaságok hatalma tovább fokozta, erőszakos, tudatosan és célszerűen tervezett beavatkozása tovább súlyosbította. Az egykori Salgótarjánt például több közigazgatási területre – bányatelepre, gyártelepre és a községre – osztották, mellyel a bányai és az ipari munka jellegéből egyébként is adódó ellentéteket mesterségesen fokozták, hosszú ideig eleve lehetetlenné téve e két munkásréteg egységének kialakulását.

Elsősorban a bányászokat sújtó embertelen életkörülmények szükségképpen a bányamunkásság és a tőke közötti összecsapásokhoz vezettek. A Nógrád megyei bányamunkásság első, kezdeti mozgalma 1884-ben kezdődött. 1884. március 24-én Baglyasalján 800 bányász lépett sztrájkba, főköveteléseként a munkabérek emelését fogalmazták meg. A sztrájk elfojtásánál a losonci gyalogezred egyik egységén kívül a csendőrség is jelen van, több munkást letartóztattak a sortűznek bányász halottja is volt. 1898-ban 3000-nél több bányász sztrájkol, 8 órás munkaidőt, magasabb béreket követelnek. A hadsereg ismét beavatkozik, az élet- és munkakörülmények alig változnak. A korabeli sajtó 1906-ban 4000-nél több salgótarjáni bányász munkabeszüntetéséről számol be, amely közel három hétig tart, letörésére ezer-nél több katonát vetnek be. Egy évvel korábban jelentős az acélgyári hengerész-sztrájk, két évvel később a Hirschgyáriak 4 napig tartó, gazdasági célok eléréseért folytatott munkabeszüntetése

A XX. század első évtizede további – az előző évtizedekhez viszonyítva azonban lassúbb ütemű – ipari fejlődés időszaka volt. A salgótarjáni medence 15 községében – újak a Karancs-völgyében és környékén – működnek szénbányák, együttes alkalmazotti létszámuk mintegy 8300 fő, a munkások létszáma közel ezer fővel magasabb, mint tíz évvel korábban. A húsz főnél több munkást foglalkoztató üzemek száma az 1900 évi 5-ről 15-re, munkáslétszámuk 3400 főre emelkedett, tehát több mint ezer fővel volt magasabb, mint tíz évvel korábban. A salgótarjáni medence községeinek 30 nagyüzemében 11 ezernél több bányászt és munkást foglalkoztattak. A század első évtizedének végén a bányászatban, gyáripárban foglalkoztatott munkások száma már 12 ezer fő felett van, az egyéb szektorokban, nagyrészt a magánkisiparban foglalkoztatott munkások száma további 3000 főre tehető. A nagyipari munkásság ily magas – az országos átlagnál jóval magasabb – területi koncentrációja egyedülálló.

A munkások életkörülményei az évtized folyamán alig változtak, a szénbányászat esetében tovább romlottak. A pénz vásárlóereje csökkent, ennek következtében változatlan jövedelmi viszonyok mellett egyre több munkáscsaládra volt jellemző a létbizonytalanság. A nógrádi munkások átlagos havi keresete 1910-ben 15 korona körül alakult, a munkásnőké nem érte el a 7 koronát sem. Az összes munkások mintegy tizedének heti bére tíz korona alatt maradt, a munkások további fele az átlagos heti bérnél kevesebbet keresett. A 16 éves aluli munkások bérhelyzete még rosszabb, nem ért el átlagosan 6 koronát sem. A bérek természetesen levonások nélkül értendőek, melyek mértéke időszakonként meghaladta az összes kifizetett bérek 10–15 százalékát is. A munkanélküliek száma 500–800 fő körül mozgott, a munkanélküliek zöme abba a kategó-

riába tartozott, amelyet az egykori statisztika a „bizonytalan idejű munkanélküli”-nek nevezett (ez a „bizonytalan” jelző három hónapot is meghaladó időszakot jelentett).

Az 1910 utáni évek gazdasági életére már a háborús készülődés volt a jellemző. Az acélgyár a háború kezdeteig korszerűsítési üzemait, munkáslétszáma 1600 főre emelkedik. Tovább nő a munkáslétszám a szénbányákban is. A háborús években ugyan egyre több bányász kerül a harcerekre, de a természetes szükségesség miatt gyorsan hazakerülnek, a bányákban teljesítenek katonai szolgálatot. A Salgótarján környéki szénbányák termelése 1916-ban működése folyamán eddigi legmagasabb: 1,2 millió tonna. A háborús években rohamosan burjánzó uzsorakereskedelem, a feketepiac elsősorban az alacsony jövedelmű bányászokat, és a kisebb jövedelemmel rendelkező nagyüzemi munkásokat sújtotta. A munkás heti béréért csak 3 kilogramm húst, vagy 10 liter tejet tudott venni.

A világháború után tovább nő a salgótarjáni medence jelentősége, a bányamunkásság 20 százaléka, a széntermelés 30 százaléka a medence területére koncentrálódott. A salgótarjáni üzemek munkástömege – hozzátehetjük: egyre tudatosabban szerveződő, tömege – azonban ennél többet jelent. A magyar munkásosztály olyan tömegében is jelentős osztag, melynek harcában a korábbi gazdasági célokat, sürgető szükségességgel, politikai célkitűzések elérése váltja fel.

Az I. világháborút követő évben kiújul a salgótarjáni bányamunkások sztrájkmozgalma, 1818 május 1-ét a bányászok harcossá politikai tömegtűntetéssel ünneplik, egy évvel később hasonló időpontban köszöntik a Magyar Tanácsköztársaságot, melynek története a nógrádi munkások számára a harc és a megfeszített munka történetét jelentette. E kettős feladat: megvédeni Salgótarjánt az imperialista intervenció támadásától, biztosítani a proletárállam energiaszükségletét, a Vörös Hadsereg hadianyagellátását. 1919 májusában a salgótarjáni munkások zöme fegyvert ragad, megvédi városát, nagy szerepe van Vörös Hadsereg északi hadjáratának előkészítésében. A proletárállam szociális intézkedései, munkáspolitikája, később a tanács hatalom megdöntésének körülményei, következményei széles körben ismertek, bemutatásuk nem a tanulmány feladata.

Az 1920-as években a bányabirtokosok legfontosabb célja a széntermelés további növelése. A szénbányászat munkahelyei az évtized elején már 23 községre terjednek ki, a foglalkoztatott bányamunkások száma meghaladja a 7000 főt.

Az acélgyár termelését kétszeresére emeli, munkáslétszáma 2000 fő felett van. Az évtized végén kibontakozó gazdasági válság előbb a bányát érinti, de ezek az üzemek érik el előbb a fellen-

dülés szakaszát is. Az 1927–1930-as években nagy konkurrencia, az olcsóbb külföldi szén miatt a munkanélküli bányászok számát ezer főben tartják számon. 1930-ban a szénbányászat 7100 – a város két ipari üzeme 2200 – az üveggyáriak 1000 főt foglalkoztattak. Ebben az időszakban éli ténykorát a megye egyik sajátos nagyüzeme, a somoskői (eresztvényi) kőbánya, mely 1910-ben 210 főt, húsz évvel később már 600-nál több munkást foglalkoztatott. A salgótarjáni medence nagyüzemi munkáslétszáma a fentiek szerint ebben az időpontban közel 12 000 fő. (Ezek az adatok egyben a salgótarjáni medence csaknem kizárólagos gazdasági súlyát jelentik a megyében, a „vidéki” ipart a Jobbágyiban működő kőbánya, illetve a Romhányi Cserépkályhagyártó RT. jelenti, együttes munkáslétszámuk azonban 150 fő alatt van.)

A második világháborús készülődés a nógrádi szénbányáknak és az acélgyárnak újabb konjunkturát jelent. A Salgótarjáni Kőszénbánya RT. széntermelését 1938–1942 között másfélszeresére emeli, a munkáslétszám meghaladja a tízezer főt. A következő években, anógyan az egész ország egyre jobban belesodródik a világháborúba, csökken az üzemek munkásgárdája.

A felszabadulás után Nógrád megye munkásosztálya számos bizonyítékot adja politikai szerveztségének, hazaszeretetének. Ma már történelmi tényeket sorolhatunk fel; a szénecsata megszervezését (az 1946. évi széntermelés már napi 3700 tonna több mint fele az 1942. évi termelésnek.) Az 1945 november 4-i képviseléválasztás egyben politikai demonstráció is, Salgótarjánban a Magyar Kommunista Párt a szavazatok közel 70 százalékát kapja, hasonló eredménnyel záródnak az 1947-ben megtartott választások is.

A felszabadulás óta eltelt közel 30 év története a munkások számának alakulása, belső rétegződése tekintetében újabb önálló tanulmányt igényel. A változás mértékét és arányait csak a legfontosabb összefüggésében szükséges itt áttekinteni. A Nógrád megye iparjában foglalkoztatott munkások száma napjainkban eléri a 40 000 főt, további mintegy 11 000 főre tehető az építőipari, 85 ezer főre az összes fizikai munkások száma. A salgótarjáni medence korábbi súlya – a megye nyugati fele javára – csökkent, de jelentős változások figyelhetők meg a medence ipari szerkezetében is. E tanulmányban többször is szereplő üzemek többsége munkáslétszámát kétszeresére, vagy ennél nagyobb mértékben emelte. A nagyüzemi – nagyrészt két vagy többgenerációs – munkások számszerű aránya ugyan csökkent, de a szakma szerete, a politikai szervezettség, a társadalmi és politikai aktivitás terén ma is példaként szolgálhatnak a munkássá válás útját járó fizikai dolgozók számára.

Tamás Pál

VÁCI MIHÁLYRÓL

beszélget Réti Zoltánnal Kulcsár Katalin*

KK.: A Kortárs 1973. júliusi számában ezt olvashatjuk Juhász Mária tollából: „Réti Zoltán, akinek képeiről alább beszélünk, fiatal korában Váci Mihály szoros baráti köréhez tartozott. Véletlenül találkoztak s mégis sorszerűen, és nagyon megszerették egymást. Réti egy évvel idősebb volt Váci Mihálnál és tapasztaltabb is. 1943 őszén felvették a Képzőművészeti Főiskolára, de a háborús idők miatt nem tudta tanulmányait folytatni, s így már a Pestet járt intellektuel tekintélyével került az egyik Nyíregyháza környéki bakortanyára tanítónak. Itt hozta össze őket a sors, s Réti Zoltánnak akkor nem kisebb és nem nagyobb szerep jutott osztályrészül Váci Mihály életében, mint az első ébresztő: ő kezdte erősíteni a fiatal vidéki tanító művészajlamait, ő beszélt neki először a fővárosi irodalmi és képzőművészeti életéről. Réti akkor nem tudta, hogy Váci Mihály verseket is ír, hiszen maga a költő sem döntötte még el, hogy melyik pályát választja, akkoriban mindenekelőtt a képzőművészetet érdekelte és festőművész szeretett volna lenni. Rétit mindenestre megragadta Váci Mihály kifogyhatatlan érdeklődése minden iránt, ami a világban, a művészeti életben történik, és szenvedélyesen és sokat beszélgettek.”

Az Önök közös sorsa azután barátságot értelt. De kezdjük most ezt a beszélgetést egészen onnét, hogy miképpen is ismerkedtek meg egymással.

R. Z.: 1944. tavaszán megtudtuk, hogy korosztályomnak az ősszel be kell vonulnia katonának, tanulmányaimat nem folytathatom. Elváltam egy tanítói állást Nyíregyháza mellett, Halmsbokoron. 1944. augusztus 15-én érkeztem Nyíregyházára, letették az esküt. Voltunk vagy hatan, heten fiatal tanítók. Eskü után odajött hozzám Miska. Hallott felőlem, hogy jártam Pesten iskolába. Mindjárt meghívott hozzájuk ebédre, bemutatott a szüleinek. Nekem nagyon jólesett, hogy egy benszülőtt védőoszárnyai alá vesz. Kedves emberek voltak a szülei, otthon volt az öccse is. Ebéd után sétáltunk, beszélgettünk. Mindjárt észrevettem, hogy Váci Mihály nagyon jóeszű fiatalember, csendes, szerény. A környezetéből azonnal kivált, nem viselkedésével, a feltűnőséget nem szerette. Igen választékosan és finoman öltözködött, ami akkoriban egy tanyasi tanítónál szokatlan volt. Volt egy remek biciklijé és egy Roxan nevű hatalmas farkaskutyája. Így járt a hosszú utakon, utcákon, ha a homok megengedte. Ezek persze külsőségek, de ezt a jó megjelenést nem erőltette magára, hanem áradt belőle, és amikor jobban megismertük egymást, láttam; hogy belső összeszedettségének, igényességének tükröje ez. Az írása is igényes volt. Nagyon sajnálom, hogy elkallódott sok levele közül nem maradt meg azok, melyeket kézzel megrajzolt-nyomtatott betűkkel írt. Hihetetlenül gyorsan tudott így írni. Ezt az írásmódot akkor hagyta abba, amikor megtanult gépelni.

Juhász Mária erről írtam, levelemből a Kortárs fenti számában idéz is: „Mi volt az, ami kettőnk ilyen rövid idő alatt olyan közel sodort egymáshoz? Nyilván mindkettőnknek jólesett a másik társasága. Miska részéről nagyon egyszerű a magyarázat. Elvégezte a tanítóképzőt, ami akkoriban egy zsákutca volt. Ebből a tanyasi-tanítói körből nagyon nehéz, szinte lehetetlen volt kiszabadulni. Márpedig ő repülni akart. Bennem olyan példát látott, aki kitört a tanítósokodásból, többet látott s talán tudott is sok olyanról, amiről ő csak szeretett volna tudni és hallani. A régi tanítóképzők nagyon jól iskolák voltak, de azokban a képzés nagyon is gyakorlatias, hasznossági szemléletű volt. Akinek szellemileg többre volt szüksége, az bizony önképzésre szorult. Miskában, mint a vulkán, elemi erővel tört fel a tudásvágy. Mindenről hallani akart, amiről addig nem hallott. S ebben én épp kapóra jöttem. Tele voltam ambícióval, bizonyos sikerélményeim is voltak – ha nem több, hát az, hogy felvették a Képzőművészeti Főiskolára –, magam is nagyon szerettem olvasni. De ami főként összehozott kettőnk: én is szenvedélyesen szerettem beszélgetni olyanokkal, akinek önálló véleménye van. S ilyen alig akadt. Nekem tetszett az, hogy Miska állandóan kérdezett. Én meg állandóan meséltem neki Pestről az akkori irodalomról, zenéről, de leginkább a festészet érdekelt. Olyan aktívan tudott hallgatni, hogy én magam is élveztem azt, amit mondok, mert egy-egy tömör, találó kérdése ismét okot adott arra, hogy tovább beszéljek. Különösen a múlt század hetvenes éveit követő irányzatok érdekelték. Nagyon élvezte, hogy pl. az impresszionizmus hogyan keletkezett, nagyon szerette hallani az 1910-es évek forrongásait, s azt, hogy ezek hogyan és mikor jelentkeztek az irodalomban, zenében, képzőművészetben.

*Könyvek, tájak, emberek című műsorban a Petőfi rádióban elhangzott beszélgetés kissé kibővített formában.

Mivel ő is tanult összhangzattant, jól meg tudtam neki magyarázni azt, amit összeolvastam és összespekuláltam magamnak ezekkel a dolgokkal kapcsolatban. Az azonban hamarosan kiderült, hogy olvasottság szempontjából összehasonlítva kettőnk, ő messze túlszárnyalt engem. Megdöbbenem azon, hogy ez a fiatalember, érdeklődéstől vezéreltetve, mennyit összeolvasott. A XX. századtól szinte semmit sem halott még akkor, pl. Karinthly Igy irtok ti című kötetét én mutattam meg neki, de Dante, Shakespeare, Millére, Rostand, Tolsztoj és Dosztojevszkij szinte minden hozzáférhető művét elolvasta.»

Réti bevonult katonának, Váci Mihályt pedig, öccsével együtt egy munkaszolgálatos csapat tagjaként Nyugat felé hajtották. Ekkor szerezte meg Réti Zoltán nyíregyházi barátja számára, ahogy ő írja, a „katonahelyettesítésével ideiglenesen megbízott evangélikus kántortanító”-i állást Csesztvén. Ez a csesztvei epizód Váci Mihály életének legszívderítőbb emlékei közé tartozott. Mindössze néhány hétig maradtak a Madách kastélyáról híres kis faluban, mert továbbvitték őket a határig, ahol is Váci Mihály megszökött és visszagyalogolt Nyíregyházára, de jószerivel mindenre emlékezett, ami itt történt. Jóízű humorral és önironiával idézte föl mindig élményeit abból az időből, amikor a csesztvei evangélikus templomban nemcsak harmóniumozni, hanem prédikálni is rákényszerült, s mi, a hallgatói, szinte magunk előtt láttuk az aprócska templomocskát, amelynek szószékén, egy „kalodaszzerűen” kiképzett deszkatabla mögül kellett kitudnia a fejét, ha a gyülekezethez kívánt szólni. Az árva menekülő katonákról beszélt rendszerint, s megnigatta a csesztveieket, akik saját idegenbe szakadt hozzátartozóikra gondolván, minden földi jóval ellátták az alig húszéves, félig katonaszökevény tanítót és társaságát.”

K. K.: Van egy írásos bizonyíték is arról, hogy Váci Mihálynak milyen fontosnak voltak ezek a beszélgetések, hiszen húsz év múltán a mindenütt otthon című kötet dedikációjában ezt írta: „Réti Zoltánnak húsz éve tartó barátságunkért, Baudelaire-ért, a mániákus beszélgetésekért képzőművésztről – a régi baráti szeretettel, Váci Mihály.”

R. Z.: Igen. Ez is olyan érdekes dolog, nem is gondoltam arra, hogy neki ilyen sokat jelentett ez. Ha számba veszem például, hogy milyen köteteket vittem magammal, az alábbiak jutnak eszembe: Szőnyi István A kép, Kosztolányi Dezső A B C, Veres Péter Mit ér az ember, ha magyar?, Szabó Dezső Az egész látóhatárból egy kötet, Sinka István Egy fekete bojtár vallomása, Karinthly Frigyes Igy irtok ti és Baudelaire Fleurs du mal. Ezeket a köteteket nézegettük, meg is beszéltek, de valahogy a Baudelaire kötettről megfeledkeztem, az nála maradt, és valószínűnek tartom, hogy Debrecenben, amikor a klinikán feküdt, át is olvasta. A pusztától a fórumig c. írásában így ír erről: „A szenvedés kultúráját”, a kínok rafinált művészetét Baudelaire-től tanultam, amikor a debreceni klinika különszobájában, morfium injekcióból szelídítetten, kívülről motyogtam sorait – és írtam az ő modorában rímekbe és jambusokba bódított kínjaim körtörténeteit.”

Baudelaire-től tényleg sokat tanult. Abban az időben érthető, hogy miért tetszett neki nagyon Baudelaire. Egyrészt tetszett a nyelvezete, tehát az, hogy Baudelaire festette azt, amit leírt, az ember szinte látja szemei előtt azokat a színeket, hallja a hangokat, az ízeket érzi a szájában. De azt hiszem, hogy inkább az, amit őt Baudelaire-höz sodorta – Petőfi után, mert Petőfi volt az első szerelme – az, hogy már akkor beteges természetű ember volt, a veséje mindig rendetlenkedett, akor is, tehát már 1944-ben. Baudelaire-hez azért sodródott, mert rokon léleknek találta. Erről gyakran beszélt nekem, hogy a gyönyörűséget, a szépséget azt nemcsak a jóban meg kellemesebben lehet felelni, megtalálni, hanem a szenvedésben is. Megmondom őszintén, akkor nem nagyon értettem, hogy ő mért beszél nekem erről ilyen sokat, mert nem szívesen beszélt erről akkoriban, hogy ő nem egészséges. Maga magát vigasztalta talán azzal, hogy ebben is lehet gyönyörűséget lenni. Még akkor nem döntötte el tulajdonképpen, hogy mi akar lenni, akkor talán inkább festő szeretett volna lenni.

K. K.: Versekkal próbálkozott már ebben az időben?

R. Z.: Hát írt verset. Én is írtam. Játszottunk, mutogattunk egymásnak, az övé jobb volt, mint az enyém, de nem készült költőnek. Ez tény. Inkább a képzőművészet izgatta őt.

K. K.: Az életűtjük kettévált. A foglalkozást is nézve, a mindennapokat is nézve, de azért a barátság továbbra is megmaradt, ha másképp nem, hát levelekkel. Tudom a levelek nyomán, hogy többször készülődött ide Önök-höz Balassagyarmatra, de valahogy valami miatt a találkozások elmaradtak.

R. Z.: 1964 óta talán évente egy-két alkalmat megbeszélünk, de mindig mindig közbejött valami. Most legutóbb is úgy volt, hogy 1970. április 2-re meghívta őt az itteni Balassi Bálint Gimnázium előadást tartani. Írta nekem, hogy akármilyen történik is, el fog jönni. Akkor történt, hogy Vietnámba utazott, és hallottuk a hírt, hogy meghalt.

MŰVÉSZET ÉS KÖZÖNSÉGE

A szocialista brigádok és a film

A filmművészet nagy tömeghatása, különleges személyiségformáló szerepe, komplexitása révén nemcsak az esztétikai nevelés fontos eszköze, hanem kiemelkedő jelentőségű gondolkodásformáló tényező is. Nagy népszerűsége a televízió elterjedésével még növekedett (ha ezt a mozilátogatók száma nem is tükrözi). Művelődéspolitikai, de általános társadalompolitikai szempontokból sem mellékes tehát, hogy e lehetőséggel: a művelődést-szórakozást, közösségi élményt egyszerre nyújtó alkalommal hogyan él többek között például a munkásművelődés legfőbb bázisa, a szocialista brigádmozgalm.

E gondolatból indultam ki, amikor a mozinak, s a legnagyobb népszerűséggel rendelkező művészetnek, a filmművészetnek meglévő lehetőségeit és azok kihasználását vizsgáltam négy Nógrád megyei ipari üzemi szocialista brigádjaik körében. Nem valamiféle divatos megfontolás késztetett erre a feladatra. Kétségtelen: a már kialakult művelődési szokásokkal és igényekkel rendelkező közösségekre is csak akkor támaszkodhatunk, ha pontosan ismerjük azokat. Ehhez pedig elengedhetetlenül szükséges a valóság és a célok szembevetése, a „konkrét helyzet konkrét elemzése” – tehát e közösségek vizsgálata. Pontos adatokat kell szerezni arról, hogy milyen gyakran járnak moziba a szocialista brigádok tagjai, milyen filmekhez, minek alapján választják ki azokat, stb. – mert csak ezek birtokában lehet tudatos és tervszerű munkát végezni annak érdekében, hogy „századunk népművészete” valóban betöltsé társadalmi funkcióját, a szocialista tudat, erkölcs és etika fejlesztését.

A vizsgálat adatfelvétele 1973. április-májusban történt kérdőíves módszerrel. Most a számszerűséget mellőzve csak a főbb adatokat, tapasztalatokat és következtetéseket foglalom össze 332 érdemlegesen válaszoló szocialista brigádtag feleletei alapján, akiknek jellemző adatai a következők:

- 54 % harminc éven aluli fiatal,
- 46 % nő,
- 65,3 % fizikai dolgozó,
- 57,5 % rendelkezik nyolc általánosnál magasabb iskolai végzettséggel,
- 33,5 % bejáró dolgozó.

A film aktív tudatformáló tényezővé való válásának alapjában két – mennyiségi és minőségi – feltétele van. A mennyiségi feltételt a folyamatos filmhatás jelenti, s ennek megléte nyilvánvalóan kiderül a mozilátogatás és a televíziós filmnézés gyakoriságára vonatkozó kérdésekre adott válaszokból. Ezek szerint a válaszolók közel kétharmada egyénileg gyakori, illetve rendszeres mozibejáró, és 80,4 százalékuk vallja, hogy mindig, illetőleg gyakran megnézi a televízióban bemutatott játékfilmeket. Ezenkívül 77,2 százalékuk szeretne még gyakrabban moziba járni (akik nem, azok nagyrészt a gyakori mozilátogatók közé tartoznak), de ebben az időhiány akadályozza őket. Természetesen, hibás feltételezés lenne, ha önmagában a látott filmek ilyen számától vagy további mennyiségi halmozódásától a hatásnak kitett közegben a (közösségekben) minőségi változást remélnénk.

A második feltétel az eizensteini klasszikus megfogalmazásban rejlik: „a filmek nem az a dolga, hogy „elszórakoztassa” a közönséget. Nem a mulattatás, hanem a megragadás a célja. Az hogy töltést adjon a közönségnek, ne pedig szétszórja még azokat az erőket is, amelyeket magával hozott a moziba. A „szórakozás” nem az az ártatlan fogalom, aminek az első pillanatban tűnik: a felszín mögött határozott aktív folyamat rejtezik.” E folyamat lényege: a valóságtól elszakadt, öncélúan szórakoztató film – ahelyett, hogy aktivizálná a nézőket a meghatározott társadalmi célok

elérésére – feszültségvezetőül szolgál, álmodozásra, teljes passzivitásra készíti a közönséget. A veszély pedig, amire már Eisenstein is utalt: a szocialista társadalmat nem lehet a legszélesebb tömegek aktív részvétele nélkül megvalósítani, ezért céljaink ellen hat az elandalító, „levezető”, a figyelmet a valóságról elterelő filmművészet. A szocialista tudat filmművészeti eszközökkel való alakításához ezek szerint az említett két feltétel egyidejű megléte szükséges, vagyis: a folyamatos filmhatást magas művészi színvonalon megjelenítő, elkötelezett alkotások kell, hogy jelentsék.

Sajnos, a válaszolók filmizlés-szintje – amit a legkedveltebb filmek és filmtípusok felsorolásával igyekeztem meghatározni, válaszként figyelembe véve a „kedvencek” együttesét s azt, hogy a gyakorlatban a kedveltség és az izlés megközelítően azonos – azt mutatja, hogy nagy többségük az olcsó szórakozás mellett dönt, amikor maga választja ki a megnézendő filmet. A legjobbnak tartott filmek (itt csak a listavezetők):

Magyar	Külföldi	TV-film ill. – sorozat
Hypolit a lakáj	A tüzes íjász	Hosszú forró nyár
Körhinta	Fekete tulipán	Minden lében két kanál
Liliomfi	A púpos	A fekete város

A legkedveltebb filmtípusok: I. kaland II. bűnügyi III. vidám

Mai komoly társadalmi és politikai problémákat ábrázoló filmeket csak elvétve lehet találni, és a filmtípusok rangsorában is csak a tizedik a társadalmi témájú film, mindössze 25 szavazattal, a vezető kalandfilm 204 szavazatával szemben. A film kiválasztását befolyásoló tényezők között a film műfaja vezet (43 %), ezt követi a színészek vonzása (21,6 %). Mindezek azt mutatják, hogy a válaszolók tekintélyes hányada rossz tanácsadókra, az előítéletekre hallgat, s ezt a káros tendenciát az ismerős érveléssel támasztja alá: „Van az életben, a munkahelyen elég gond, a moziban csak szórakozni akarok.” E válaszok pedig igazolni látszanak a következőket: „Úgy is bekövetkezhet tehát a gazdasági fejlődés, hogy az általa közvetlenül támasztott kulturális igényeket az a fajta „fogyasztói kultúra” elégíti ki, amely egy szakmában ad specializált tudást, de azon kívül az igazi kultúra helyét szórakoztató álkultúrával tölti ki – a slágertől a krimiig –, tudományként pedig annak sci-fi, krimi típusú változataiig. S hogy ez a lehetőség nem pusztán rémkép, azt bizonyítják a fejlett tőkés államok, mindenekelőtt Amerika, ahol a gazdasági fejlődés újabb szakasza mindenütt a fogyasztásra orientált formát valósította meg. Hasonló tendenciák már nálunk is mutatkoznak, s így okunk van hinni, hogy automatikusan ez a séma lép életbe, a szocialista alternatíva megvalósításához viszont tudatos erőfeszítések szükségesek.” (Vitányi Iván: A munkásság művelődése. Élet és Irodalom 1973. április 14.)

Ilyen tudatos erőfeszítéseket jelentene az akott esetben ha a ténylegesen meglévő „magas” film iránti igényeket és a szocialista brigádoknak a tagok kulturális igényeire, izlésére gyakorolt kedvező hatását – ami ténykérdés – összhangba hozva, szerepelne a film a brigádok kulturális vállalásaiban. A jelen esetben azonban 50,4 százalékban nem szerepel a vállalásokban közös mozilátogatás, vagy az illető nem tud róla. Így azután az sem meglepő, hogy 40,5 százalékuk nem vett részt közös mozilátogatáson az elmúlt évben. Pedig ha az együtt látott filmek listájára nézünk, akkor szembevetendő különbség jelentkezik az egyénileg legjobbnak tartott és ezért nyilván favorizált filmekhez viszonyítva: magasan vezet a munkástémájú, az üzemi demokrácia kérdéseivel foglalkozó JELENIDO – és a felsorolt filmek műsorpolitikai képe összességében is jobb. A további lehetőséget pedig az adja, hogy még a közösségen belül sem megfelelő a kiválasztás irányítottága; mint ahogy az az alábbiakból is kiderül:

Minek alapján választották ki a filmet?

- valamelyik brigádtag látta és ajánlotta	25,7 %
- a brigádvezető ajánlotta	18,1 %
- véletlenül	42,1 %
- az SZB kulturális felelőse javasolta	8,5 %
- a közönségszervező ajánlatára	5,5 %
- egyéb ösztönzésre	0,7 %

Az orientálás jelentőségét és egyben felelősségét növeli, hogy a brigádtagok 68,1 százaléka vallja: közösen megvitatják a látott filmeket. Mondani sem kell, nem mindegy, hogy a JELENIDŐRŐL, vagy a HOSSZÚ FORRÓ NYÁRról vitáznak, s az Angyal-típusú figurák, vagy a nehézségeket vállaló és azokat legyőzni képes, szocialista ember válik közösségi eszménnyé.

A vizsgálat több oldalról is megerősítette: a szocialista brigádmunkálgató szervezeti kereteiben elérhető, hogy a film és munkásközönsége elvi engedelmények nélkül közeledjék egymáshoz – erre égetően szükség is lenne –, de ezt a lehetőséget nem használjuk fel kellőképpen. Ezeket a tényeket figyelembe véve kell meghatározni a konkrét feladatokat – s ez egyben a vizsgálat gyakorlati célja: cselekvésre ösztönözni és a részletes tennivalók meghatározásához adatokat, kiindulópontot adni. Persze ez az írás nem lehet részletes program, de arra módot ad a helyzetelemzésen

túl, hogy a továbblépéshez szükséges tennivalók közül néhányat elmondjak:

- a film iránti tömegméretű igényeket figyelembevéve a mozilátogatást mint a társas művelődés egyik formáját szerepeltetni kell a kulturális vállalkozásokban;
 - a filmforgalmazásban dolgozó népművelők folyamatosan kell segítsék a filmkiválasztást és – a „vitaigényt” kihasználva – az értékes művek befogadását;
 - a munkahelyi vezetésnek, a párt- és szakszervezeti szervezeteknek fokozott követelménytámasztással, az értékelési rendszer szigorításával kell megteremteniük az értékes alkotások presztizsét.
- Természetesen a szocialista brigádok kulturális tevékenységében – amelynek átfogó művelődési programra kell épülnie – csak egy részterület a film. De ha a „számunkra a legfontosabb művészet” néha túl sokat idézett lenni megállapítása önmagában semmiféle kiváltságot sem juttat a filmnek más művészeti ágakkal szemben, ám jelenti azt, hogy a széles tömegigény következtében, amit a film kielégít, a legfontosabbá válhat, a valóság megválasztásának hatékony eszköze lehet, ha a tömegekben a valóság konfliktusait tudatosítja. Ennek érdekében viszont – mint e vizsgálat is mutatja – nagyon sok tennivalónk van.

Korill Ferenc

Csupán egy villanás

Az tudja igazán, mit jelent, mit jelenthet az ember számára a színház, aki – ahogy mondani szokás – az isten háta mögül kerül olyan helyre, ahol valódi színház van, valódi színészekkel, nem csupán a televízió részint élményadó, részint hatásromboló színháza. Ez utóbbit akkor veszi észre igazán az ember, ha beül a nézőtérre, maga előtt látja színeiben, díszleteiben, poros deszkáival a SZÍNHÁZAT, átremegtetni magát az együttes műélvezet pótolhatatlan izgalmaival.

MÁR EZ IS JÓ

- Falun nevelkedtem. Sokáig azt hittem – még egyetemista koromban is –, hogy a színház csak Pesten színház. Ugy érzem, valami nem stimmel nálunk ezzel a fővároscentrikus gondolkodással. Hidd el, most már szégyenlem, hogy annak idején csak legyintettem és is, ha például az úgynevezett vidéki színházakról beszéltek.

- Salgótarjánban változott meg a véleményed?

- No nem. Hiszen Tarjánnak nincs önálló színháza és így ez a város a „vidékek” is vidék. Amikor a televízió „részakott” arra, hogy nemcsak pesti színházakból közvetít, akkor döbbsentem rá, néhány darab után, hogy mennyi, de mennyi jó színész dolgozik, játszik vidéken. De van még itt valami, amire Salgótarjánban jöttem rá. Meglehetősen sokat járok színházba, s mert itt a Szolnoki Szigligeti Színház játszik, náluk fedeztem fel, hogy sok a jó színész ennél a társulatnál, viszont feltűnő, hogy akik nem tartoznak ezek közé, azok nagyon rosszak – ez a különbség valahogy nem ütközik ki ennyire a fővárosi színházaknál.

- Válogatás nélkül megnézel minden bemutatót?

- Nézd, az az igazság, hogy Tarjánban nincs nagy választási lehetőség. No, ezt nem panaszként mondom, mert nem hiszem – bár nem értek hozzá –, hogy önálló színház nélkül egy ilyen (tulajdonképpen kis) városban lehet másképpen alakítani a „színházi életet”. Az én

problémám másban rejtőzik. Sok a lemaradásom. Nagyon sokáig csak a matematikával, fizikával és a kémiával foglalkoztam. Ez lekötötte minden időmet, pontosabban csak én hittem, hogy lekötöti. Így aztán igyekszem minden darabot megnézni, moziba is el-elmegyek és sokat olvasok.

ADATOK SZERINT

Az elmúlt színházi évadban Salgótarjánban 38 előadást tartottak négy színházi bérleti akció keretében. A felnőttek számára szervezett előadásokra a „Madách”-bérlet keretében 555 db, a „Mikszáth”-bérletben 502 db bérlet kelt el. Az ifjúság számára hirdett előadás-sorozatban 316 „Petőfi”- és 496 „Gárdonyi”-bérlet talált gazdára. A József Attila Megyei Művelődési Központ színháztermében 645 néző számára van hely.

A LEVÉL

„Amikor Kertész Akos Makra című színművének bemutatója után találkoztunk, arra kért, hogy egyszer üljünk le és beszéljünk a színházról. Akkor én azt meg is ígértem, de utóbb meggondoltam a dolgot: így papíron talán könnyebben ki tudom magam fejezni, így van időm megrágni a gondolataimat. Nehezen tudok én beszélni a színházról. Keveset is járok és nem is ismerem annyira, hogy olyan véleményt tudjak mondani, ami magát is érdekli. Annyit el tudok mondani, hogy az operát nem szeretem, mert nem értem. A múltkor a rádióban azt mondták, hogy az operában nem a szó-

veg, hanem a zene a lényeg. Ezt véletlenül hallottam meg, és egy kicsit el is gondolkodtam rajta. Egész nap a motorok, szegverőgépek zúgását hallom, este, munka után inkább a csendet kívánom. Az ilyen nehéz zene már idegesít, nem is tudnék odafigyelni. A rádiójátékokat szívesebben meghallgatok, de házimunka mellett sokszor arra sincs időm. Színházba legtöbbször a feleségem miatt megyek. Persze általában nem is bánom meg. Volt olyan előadás, amit szívesen néztem volna tovább, ha tartott volna.

Olvastam már több helyen, meg hallottam is, hogy a mozi, a színház, a könyv azért van, hogy nevelje, tanítsa az embert. Én mindig kerestem, vártam azokat a dolgokat, amiket nekem is meg kell tanulni, és azt, ahogyan viselkedni és élni kell. De a munkapadnál, otthon és máshol is mindig másképpen történik, mint ahogy azt leírták. Tudom, hogy az nem törvény, ami a könyvekben és a színpadon van, mégis hová jutok, ha én szeretnék néha úgy tenni, ahogy azt olvasom, látom?”

KERESZTMETSZET

A színházi évadban tizenkét színpadi művet láthatott a közönség. Az operákat a Debreceni Csokonai Színház, a prózai műveket és a zenés játékokat a Szolnoki Szigligeti Színház mutatta be. Ime néhány a bemutatott darabok közül: Verdi: Trubadur (és az Attila) és Taar Ferenc Salgótarjánról szóló műve; a Láng és tövis; Gorkij: Éjjeli menedékhely és Goldoni: Két úr szolgája; Kertész Akos: Makra és Ben Jonson: Volpone.

KÖZÉPISKOLÁS FOKON

– Segít-e a színház a tanulásban?

– Azt hiszem, igen. Az iskolában szinte kizárólag a klasszikus szerzőket tanuljuk, viszont a színház nem mindig „öket” játsza. Én személy szerint jobban szeretem a mai darabokat; az úgynevezett klasszikusokból nehezen tudom kibogozni a mának szóló mondanivalót. Egyedül a görög drámákat szeretem igazán, azokat is inkább a nyelvezetükért.

– A salgótarjáni színházi élettel hogy vagy megelégedve?

– Hiányolom azokat a színdarabokat, zenés játékokat, melyek például most futnak Pesten. Innen nehéz feljutni, s főleg: egy diák zsebéhez mérve drága szórakozás. A Szolnoki Szigligeti Színház előadásaira bérletem van, szívesen nézem őket.

– Maradjunk még a színháznál. Az amatőr színjátszóknak évek óta újra nagy sikerük van. Lehetséges-e szerinted, hogy ez a mozgalom valamennyire pótolni vagy kiegészíteni tudja a hivatásosak színházát olyan helyen, ahol nincs állandó társulat?

– Erre már csak azért sem tudok válaszolni, mert itt a városban, úgy tudom, csak irodalmi színpad van.

– És egy amatőr színpad nem lenne elég?

– Lehet, hogy elég lenne, de én még ezt sem ismerem. Tudom, hogy van a Megyei Művelődési Központban, de nem láttam még őket játszani. Ez egy kicsit bosszant, mert nagyon szeretem a verseket, szeretem az irodalmi összeállításokat, különösen úgy, ahogy ezeket mostanában az irodalmi színpadok csinálják.

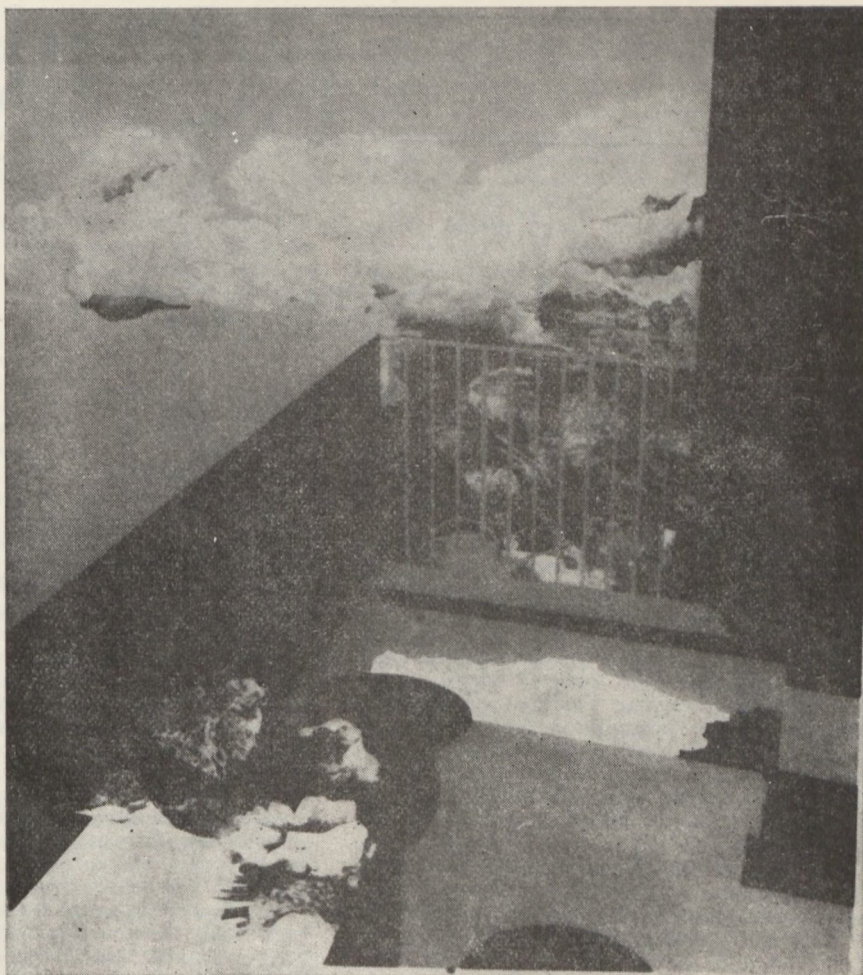
– Tudsz-e arról, hogy az üveggyárnak, az építőknek is van színjátszó gárdájuk, s hogy a legfontosabbat ki ne felejtsem, a Kohász Művelődési Központban működik a – nagy hírű – Petőfi színjátszókör?

– Nem. Nem is hallottam róluk. Sehol nem találkoztam olyan tájékoztatóval, értesítéssel, ahonnan megtudhattam volna.

MEDITÁCIÓ

A felnőtt színházi bérletek nagy többségét üzemek, szocialista brigádok vásárolták meg. Feltételezhető tehát, hogy ezek felhasználásával főként a munkások járnak színházba. Ez a megállapítás azonban nem valóság, mivel a gyakorlat azt mutatja – ha sajnos, számokkal még nem is mutatható ki –, hogy a bérletek egy része „megreked” az irodákban, s csak (arányaiban) kisebb hányada jut el a munkásokhoz.

Az előadások – egy-két kivétellel – teljes teltház előtt játszódtak le. Csupán az ifjúsági bérlet tűnik kevésnek: a városnak egy főiskolája, négy középfokú oktatási intézménye s szakmunkásképző iskolája van, melyek tanuló ifjúságának száma indokolná a bérletek magasabb számát.

KÖZÖSEN

– A brigádverseny vállalásai között szerepel az is, hogy időnként elmegyünk színházba, moziba.

– Csak a vállalás miatt teszik ezt?

– Nehéz erre válaszolni. Az biztos, hogy van köze hozzá. Végeredményben ez az akció indította el, hogy már rendszer lett abból, hogy különböző kulturális rendezvényekre közösen, vagy külön-külön elmegyünk, minden unszolás nélkül.

– Az előbb valaki megjegyezte, hogy szeretik kiválogatni a vidámabb dolgokat.

– No igen. Mi is különbözőek vagyunk. Más az ízlésünk és ezért sokszor nehéz összeegyeztetni a programokat. Mindenki mást akar.

– Végül is kinek a szava dönt?

– Legtöbbször az, hogy a brigádversenyben milyen színdarabok és filmek, vagy más dolgok szerepelnek. Aztán az, hogy mennyire tudunk megegyezni.

– A programok között a színház más rendezvényekkel, előadásokkal szemben előnyben vagy hátrányban van?

– Nem szoktuk így beosztani, rangsorolni. De ha végiggondolom, a színház mindig többet jelent nekünk, mint bármi más. Kicsit ünnep nekünk. Akármilyen furcsa is, de egy régi, már nyugdíjas brigádtagunk tette azzá. Vermes Pista bácsi régi munkásszínjátszó volt, s úgy beszélt a színházról, mintha az templom lenne. Mindig haragudott, ha valaki mozgott, köhögött vagy megszólalt a nézőtéren. Azt mondta: „Nektek

jól esne, ha valaki belezavarna a munkátokba?”

– Ez azt is jelentheti, hogy az amatőr színjátszókat is meg szokták nézni?

– Ilyenre még nem volt lehetőség. Bár egyszer vagy kétszer már itt az üzemben is voltak diákok, akik nagyon szép műsort adtak, itt a munkapadok mellett.

– A régiekre emlékeznek-e?

– Régiekre? Hát az ötvenes években nagyon sok volt az ilyen, munkásokból szervezett csoport. Aztán ezek lassan megszűntek. Maradt egy-kettő, amelyik jobb volt, de jöttek a nagy színészek, és – lehet, hogy ezért – azok is lassan megszűntek. Egy csoportot tudok, amelyik még működik, a Kohász Művelődési Központban a Petőfi-színjátszókör, ha jól tudom a nevüket.

BENNE A VILÁG

Párbeszéd a színházról. Lehetett volna író, kritikus, színész vagy rendező, színházi szakember a partner. Lehetett volna súlyos, a színház világát, a színház és közönség viszonyát elemző az írás. Lehetett volna konkrétabb, vagy sokkal általánosabb, nevekkel tűzdelt s ranghoz, beosztásokhoz kötött, rétegenkénti, szilárdabb, jellemzőbb. Csupán egy villanás lett, hogyan kötődik a hétköznapi emberéhez Thália temploma, hogyan tudja szigorú rendbe szedett hétköznapi teendői mellé illeszteni a szó, a gondolat, a játék ünnepét.

Zengő Árpád

IV. Salgótarjáni Tavaszi Tárlat*

A haladó politikai tradíciókat tisztelő, a mozgalmi keretek között kibontakozott kulturális hagyományokat vállaló, megőrzésükön akanattal, hittel munkálkodó városunk „legújabbkori” törekvései között, a ma szellemi arculatát meghatározó új – társadalom és művelődéspolitikai céljainkkal egybecsengő, megyeszékhely rangjához méltó, karakteréhez simuló – kezdeményezések ösztönzése, felkarolása, támogatása markánsan kirajzolódó vonulatot jelent. Nemcsak az alkalom mondhatja velem, hanem az elfogultságtól mentesen megítélt tények bizonyítják: a „hagyományteremtés” legjobban a képzőművészet terén sikerült.

E két, két és fél évtizedes folyamatnak – amely „előtörténete” a Nógrád megyei képzőművészek mai eredményeinek és még inkább a jövő perspektíváinak – jelentős állomása, feljegyzett cezúrája volt 1965 április 4-e, a felszabadulásunk huszadik évfordulója. Akkor első ízben – és ezúttal éppen tizedszer – került megrendezésre az észak-magyarországi képzőművészek immár igencsak hagyományos seregszemléje.

Hogy a kilenc évvel ezelőtti, toronydaruktól, építőállványoktól övezett, félig kész épületben, díszetlen betonfalak között (a mai megyei könyvtár helyén) életre hívott tárlatból az országos kiállítási program egyik – ha még nem is a legjelentősebbek, az úgynevezett „elsővonalbeliek” sorában – számontartott, figyelemmel kísért eseménye lett, abban minden bizonnyal nem kis szerepe volt a jól megválasztott időpontnak. E kiállítás ugyanis szervesen ágyazódik be évenkénti felszabadulási ünnepsorozatunkba, része lett a történelmi sorsfordulóként tisztelt eseményről nemzeti ünnep rangján való megemlékezéseinknek. Szimbólummá vált: a művészi alkotás örömeit, szépségét e napon megszűnő a befogadásra készek egyre szélesedő táborával, az új típusú mecénások körével, segíteni eljuttatni az emberi méltóság magaslataira azokat, akik mind történelmi távlatban, mind a békés építőmunka jelen periódusában a lehetőségeit, a feltételeit teremtettkék meg a szocialista művészet kibontakozásának. Így kapcsolódik ezen ünnepi rendezvény is azokhoz a közelmúltban született döntésekhez, dokumentumokhoz, amelyek dolgozó népünk szolgálatában az eddigieknél magasabb szinten végzendő feladatainkat foglalmazták meg.

A hatszor egymás után „Észak-magyarországi Területi Képzőművészeti Kiállítás” címen megrendezett bemutató 1971 óta viseli a „Salgótarjáni Tavaszi Tárlat” nevet. E változás inkább csak formai, mintsem tartalmi jegyeket érintett: a tavaszi tárlat egyenes jogutódja elődjének, így e tizedik, jubileumnak is tekinthető kiállítás némi számvetésre is jogot ad, módot kínál. Szemtanúként visszatekintve e kiállítások során – nem az egymástól elválasztó különbségeket keresve – a folyamatosságot biztosító eszmei-politikai elkötelezettség, a szocialista humanizmus jegyében fogant életszemlélet jelentését, a „munkaművészet” jelleg kidomborodását, a mindennapok jelenségeihez, embereihez való kötődését, a társadalmi problémákra – sikerekre, gondokra – való érzékeny reagálást és mindezzel szoros összefüggésben e kiállítást mindig övező érdeklődést, mondhatni népszerűséget tartjuk fő jellemvonásainak. Ugyancsak állandó

kisérőjelensége e tárlat fejlődési vonulatának a – nemcsak a tájegységen belülről, hanem a fővárosból és szerte az országból érkező – résztvevők körének fokozatos bővülése a politikai és ideológiai tisztaságra, az elszűkülés, a provincializmus veszélyeinek egyre nagyobb ívben való elkerülésére ösztönző, a megújulásra mindig kész rendezői elvek és gyakorlat konstruktív szerepe, amelynek végeredményeként az ideai kiállítás – mintha a művészek tudatosan készültek volna, az egyébként bennünk aligha tudatosult jubileumra – az egyik legjobbnak minősül a megelőző kilencel való összevetésben.

Az 1974-es Salgótarjáni Tavaszi Tárlatot minden bizonnyal emlékezetessé tevő jellemzők közül a műfajok közti színvonal kiegyenlítődését, a műfajok bővülését említhetjük elsősorban. Elmélyültebb, kiegyensúlyozottabb a festészeti anyag, megszokottan magas szintű a grafika, gazdagodott, színesebbé vált a szobrászat, és – örvandetes módon – kapcsolódott a tárlathoz az iparművészet: a kerámia, a textil vonalán, s nem utolsósorban a városban élő és alkotó „üveg-művészek” jóvoltából. A tárlaton most jelenlévő fiatalabb nemzedék nem a jóindulatú engedékenység jóvoltából, hanem igéretes tehetsége révén került be a kiállítók soraiba, sőt többen alkotásai képezik, de örömeinkre szolgál, hogy a közülük a díjazottak közé is. A kiállítás törzanyagát természetesen a nógrádi művészek tárlat minden eddiginél „nyitottabb”, a megszokottnál erőteljesebb hangon jelentkeztek a mástól élő művészek, ami a kiállítás rangjának emelkedését tetelezi fel s egyszersmind záloga a

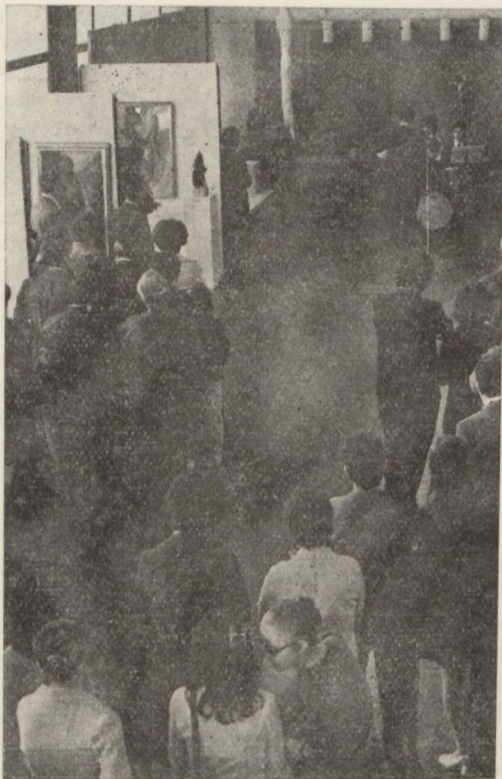
további fejlődésnek. (A tájegységi együvértartozás érzését mélyíti el az a gesztus is, hogy a közreműködők sorában a Miskolci Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola ütőhangszer-együttesét köszönhetjük.) Már nem meglepő, de továbbra is magasan értékelendő jelenségként tartjuk számon, hogy a rendszeres díjalapítók mellé ismét egy új is feliratkozott: ezúttal a BRG helyi gyáregysége ajánlott fel díjat, hogy – más üzemekhez hasonlóan – ilyen formában vállaljon részt a szocialista képzőművészet nemes ügyének támogatásából.

Néhány napja, hogy megjelentek a városban a tavaszi tárlat plakátjai: korszerű épülettömbök kontúrjaiba helyezett festőállvány a művészetek harmóniájára, a képzőművészet mindennapi tudatunkban helyet kért szerepére utal. A virágmotívum – amely nemcsak a plakáton és a katalógus címlapján, hanem az ez alkalommal először kiosztásra kerülő új plaketten is megjelenik – e fontos kulturális rendezvény érzelmi telítettségét, a tavaszhoz, az élet mindenkor reneszánszához fűződő reményeinket szimbolizálja. Az ideai kiállítás pozitív tapasztalatai feljogosítanak arra a várakozásra, hogy képzőművészeink mához egy évre, felszabadulásunk harmincadik évfordulójára a jubileumhoz méltóan készülnek fel, jól sáfárkodnak tehetségükkel, alkotó energiájukkal, eredményesen használják ki a városban, a megyében biztosított egyre előnyösebb élet- és munkakörülményeket. Hasonló a kérésünk a területi szervezet valamennyi tagjához, meghívott vendégművészeinkhez is: képességeik szerint járuljanak hozzá e fórum további kiteljesedéséhez.

E megnyitó beszéd nem vállalkozhatott arra, nem léphetett fel azzal az igénnyel, hogy művészeti, esztétikai szempontok alapján értékelje a látottakat, szmába vegye egy-egy művész fejlődését, netán visszaesését, konstataálja-e elemezze a kiemelkedő alkotásokat, hisz erre elsősorban a kritikusok, műtörténészek, művésztszakszak, úgy mond: a szakemberek a hivatottak, ehelyett a fenti gondolatok jegyében kívánta e kiállítást a tárlatlátogató közönség szíves figyelmébe ajánlani.

Csongrády Béla

* Elhangzott a József Attila Művelődési Központban, a felszabadulás ünnepén rendezett kiállítási megnyitó beszédéknél.

Tavaszi tárlat

Mikor van készen egy mű: egy kép, egy szobor, egy grafikai lap, egy iparművészeti (illetve egyre inkább ipari-művészeti-használati) tárgy? Amikor fölkerül a festményre az utolsó ecsetvonás? Amikor nemes anyagban áll már a plasztika? Amikor megszáradt, s mappába került a művet hordozó papíros? Amikor az iparművész (vagy a gyár) befejezte a munkát? Egyszóval: amikor lezárult a teremtés? Nos, igen – és nem. Mert a befejezett kép, szobor, grafika, tárgy – talán nem teljesen pontos, de kifejező hasonlattal élve – olyan, mint egy akkumulátor: magába szívta megformálójának gondolatait, energiáit. Am nem azért, hogy fősvény módjára kuporgassa, rejtgegyesse, hanem hogy kisugározza, közvetítse a dolgok rendje szerint. Hogy kapcsol legyen a művész és a közönség évezredek óta tartó párbeszédén.

Nem szójáték hát és nem pusztán szép mondas, ha azt állítjuk, hogy egy mű – kép, szobor, grafika, tárgy – akkor készül el igazán, amikor a közönség elé kerül: amikor kiállítják

(vagy megveszik, s használni kezdik; de ez már más terület, hagyjuk ezúttal). Ehhez a találkozósához – ha tetszik: a művek teljes „elkészüléséhez” – természetesen fórumok kellene. S hogy minél többre van szükség, azt már, gondolom, szinte fölösleges is külön hangsúlyozni.

Ha más nem, már ez, **a találkozás lehetősége** is fontossá – az itteni és az országos figyelmet egyaránt megérdemlővé – tenné az immár negyedszer megnyitott salgótarjáni Tavasz Tárlatot. De – természetesen – Tarján és benne a József Attila Megyei Művelődési Központ nem csak ezt, nem a pusztai lehetőséget adja. Onmagát is, azaz a párbeszéd képességét és készségét, a művek és az emberek rövidre zárt áramkörének folyamatos világosságát. A Tavasz Tárlatra látogató iskolások és felnőttek aktív figyelmét (amelyet oly jól esett látnia a kiállítás fásultabb, értetlenebb nézőkhöz szokott vendégének).

Ez a feszült figyelem, ez az őszinte érdeklődés azonban – tegyük ezt most mindjárt hozzá – nem a kiállítás pusztai tényének szól. A Tavasz Tárlat vendégeit a bemutató tartalma – a művek sora – vonzotta, vagy tartotta fogva belépésük pillanatától kezdve a Művelődési Központ üvegcsarnokában. Ami már nem csak a rendezőket, s a nézőket dicséri – a kiállításokat is: a tudása-képessége szerinti maximumot nyújtotta mindenkikük.

Sőt, annál is többet. A 4. salgótarjáni Tavasz Tárlat ugyanis nem kevés meglepetéssel és jónéhány igazi csomaggal szolgált még a gyakorlott látogatóknak is. Akik itt és ezúttal értesülhettek róla, hogy **Barczy Pál és Lukovszky László** – akiknek eddig csak grafikáit vártuk új meg új izgalommal a tárlatok során – képeket is fest. S éppen nem rosszakat! Kompozícióikon (Barczy Pál Találkozás és Lukovszky Csenedélet címmel bemutatott képen) hiába is keresnénk a „grafikus” nyomait: jól elgondolt és biztosan megvalósított festői mű mind a kettő. Barczy munkája erősen formált följiáiból épített feszültségekkel teli teret; Lukovszky műve elsősorban a plasztikus formálásra fordít gondot, a tárgyak testének felépítése, egymáshoz való térbeli viszonyuk pontos kialakítása a legfőbb célja.

Kiemelésük azonban semmiképpen sem jelenti azt, hogy „csak ez a két mű” szerepel a salgótarjáni Tavasz Tárlaton, hogy a festők kompozíciói elhalványodnak mellettük. Elvégre **Lóránt János** három képe, **Farkas András** illetve **Birkás István** két műve, **Jánosy Ferenc** két olajfestménye, **Mazaroff Miklós** és **Mustó János** két-két munkája, s még jónéhány társuk teljesítménye hasonló figyelmet követel magának. S éppen azzal, hogy – nem keltenek meglepetést: biztosan építet utak állásáról ad mindenki figyelemreméltó tudósítást. **Lóránt** képei, az Ipari tanuló, a Bazaltok és a Körös ismét bebizonyítják, milyen végtelenül gazdag szín a szürke: minden befér, mindent elbí, akár egy teljes festői és emberi világ terhét képes elhordani – ha mesterére akad. **Lóránt** „szürke” színörvényei ezeken a képeken – mint társaikon is – emberré, tárgyá és érzelmé-gondolat-tá rendeződnek, kemény szerkezetük biztosan hordja a mű hiába, meléfogás, diszsonáns fel-

hang nélkül felépített testét. **Farkas András** munkái – bizonyos mértékig – hasonló úton haladnak. Igaz, ő jobban kapaszkodik a választott motívumok valós színeibe, belőlük épít asszociációs hidakat a téma és a mű közé. **Birkás** hasonlóképpen jár el (Az ősz maradéka címmel bemutatott kompozíciójának tanúsága szerint), de ő ismét merészebb, s – úgy tűnik – szíve szerint a **Lóránt János** által képviselt képépítkezést választja ideáljának. **Jánosy Ferenc** Akt vörösben és Ifjú vörös ingben című képe ennek a színekre építő festésmódnak a történeti gyökereit mutatja meg: festészetünk régebbi hagyományrétgeiből merít. Azokból, amelyekben a motívum felidézésében és képelemmé alakításában az aggályosabban kezelt rajzos forma a színhez hasonló mértékben játszott szerepet. **Mazaroff Miklós** és **Mustó János** művei már más áramlatot képviselnek: azt az expresszivitást kereső festményideált próbálják a maguk nyelvén megvalósítani, amelyre piktúránk a hatvanas években igyekezett támaszkodni az elbeszélő festészet tájainak elhagyásakor. – És folytathatnánk még tovább a sort, a tanulságok felidézését, hisz szinte valamennyi kép – **Fábian Gyöngyvér**, **Földi Péter**, **Ipányi Odön**, **Kengyel Zoltán**, **Kishonhy Jenő**, **Nagy Ernő**, **Papp László**, **Pataki József**, **Réti Zoltán**, **Seres János**, **Somoskői Odön** és **Tóth Imre** munkái – jelent valamit az egyén, s a közösség számára, még ha jónéhányuknak mutál is a hangja.

A festmények után a grafikákra kerítve most a szót, előljáróban hadd szögezsem le: a Tavasz Tárlaton itt, ebben a műfajban vanul fel a legérősebb, a legegyszerűsebb mezőny. De nem is csoda! Hiszen a tárlat egyik rendezője a Magyar Képzőművészek Szövetségének Észak-Magyarországi Területi Szervezete, amely – túlzás a udvariaskodás nélkül megállapíthatjuk – tagjai, s barátaival-vendégei révén, a Salgótarjában és a Miskolcon élők, s az oda dolgozni járók révén a hazai grafikák élmezőnyének tekintélyes részét soraiába tartozónak tudhatja. A József Attila Megyei Művelődési Központ üvegcsarnokában találva az idej Tavasz Tárlat anyagából – elsőként az egyenlő közl – hadd említem az élen **Feledy Gyula** Halál délután című sorozatának három (IV., V. és VI.) lapját. Igaz, róltuk már kifejtette véleményét a kritika a miskolci Grafikai Biennálé alkalmából, hiszen ott láthattuk őket először; mégis, hadd mondjam most el újra, hogy **Feledy** ezekben a művekben munkásságának egyik – máris kétségbevonhatatlan jelentőségű – csúcspontjához érkezett. Amintihogy **Csohány Kálmán** rajzolásművészetének is fontos pontja az a Csokonai verseihez fűződő sorozat, amelynek ezúttal hat lapjával ismerkedhetünk meg: rajtuk szinte lehetőségeinek netovábbjához érkezik el az a szűkszavú, néhány vonallal egész világot tenemtő rajzoló – és rézkarcoló módszer, amelyet **Csohány** anyanyelvének ismerünk. **Czinke Ferenc** Rekvium a vizekért című sorozata viszont újra megnyitja lehetőségeket mutat: jelzi, hogy – az erősebb „festőségek” vizeitől visszavevve – **Czinke** grafikáinak gondolatrendszerét (és tartalmas motívumszerkezetét, a valóság átírásának, műve fogalmazásának eszköztárát) erősíti. Figyelmet érdemel **Lukovszky**

László két papírmetszete – Az első nap és Emberek – is. Érdekes őket szembesíteni tőlük nem messze függő képpel – az összevetés bebizonyította, hogy **Lukovszky** nem csak önállóan „beszéli” a két műfaj nyelvét, de egyiket is, másikat is teljes szuverenitással. **Zala Tibor** négy litográfiaja – a két Itáliai emlék, az Óreg fa és a Gyökerek – mesterének megújított grafikai nyelvéből nyújtott izelítőt a Tavasz Tárlat vendégeinek. **Máger Agnes** olajpasztellei – fáradtságuk ellenére – jó rajzkészségről és egy lehetséges kibontakozásról győzhettek meg szemlélőiket. **Hibó Tamás** lapjai sokat ígérnek – ha még nem is tudják maradéktalanul beváltani valamennyi ígértüket. **Dala József**, **Farkas András**, **Molnár Béla**, **Sorki Dala Andor**, **Szabó Andor**, **Szujó Zoltán**, **Tellinger István** és **Tóth Imre** munkái pedig – egyelőre – jó hátteret jelentettek a tárlat közös mondandójának érvényesítésében, mert bár mozdulataikban ugyan még sok bizonytalanság munkái, s némelyikük előbb alakította ki a modorát, mint ahogyan a gondolatait tisztázza, ám a folyamat még egyiküknél sem zárult le, kibontakozásuk nem csak szükséges – lehetséges is.

A szobor-anyag meglepetését **Borbás Tibor** szolgáltatta. Nagy fába vágta a fejszét – Ady-illusztrációt formált. Az már kevésbé meglepő, hogy sikerrel oldotta meg feladatát: bonyolult kompozíciója, az „Egy ócska konflisban” nem hiánytalan képet ad, hanem hibátlan; koncentráltan beszél, a lényeges vonások kiemeléssel pontosan irányítja szemünket és figyelmünket a mű fontos részleteire, mondandójára. Mellé **Kovács Ferenc** érmei kívánkoznak a sorban. Velük **Kovács** hírtelen, de nem megalapozatlan fejlődésnek indul plakettművészetünk figyelmet érdemlő egyéniségei közé lendült. A többi mű – **Gyurcsok Ferenc**, **Janzer Frigyes**, **Király Róbert**, id. **Szabó István**, **Szanyi Péter** és **Vasas Károly** kompozíciói – javarészt ismerősök, vagy ismerős megoldásokat mutatnak: ki-ki a maga színvonalán szerepelt.

Végül néhány szót a Tavasz Tárlat iparművészeti kollekciójáról. Mindenekelőtt: bemutatása kétszeres nyereség. Mert nem csak a képzőművészeti anyagot színesítik **Csermán Ilona** és **Horváth Sándor** kerámiai (Csermán plasztikai még kicsit görcsösek, kevesebb szabadságot enged nekik, mint anyaga és mestersege megengedne; **Horváth Sándor** az agyag természetét ismerve alakítja ki Relief-jeit); **Dienes Anna**, **Hamza Erzsébet**, **Szatmári Béla** és **Takács Géza** üvegkompozíciói (közülük **Takács** a legkiforrottabb egyéniség, de jó irányba tapogatóznak **Dienes** és **Hamza** munkái is, bár némelykor az az érzésünk, mintha csak szép tárgyakat szeretnének formálni: kísérleteik mögött nem mindig érzni a célkitörést **Szatmári** üveg-zománc kompozíciói – sajnos – kevés önállóságot mutatnak); és **Mészáros Erzsébet** plasztikus textilje, s gobelinterve. Jelenlétük egy másik igazságot is megmutat: hogy a képző- és az iparművészet egymás mellett – s pláne, egymás ellen – nem boldogulhat. Csak így, együtt. Hiszen egy világ, a vizuális kultúra része mindkettő.

Horváth György

Szigethy Gábor:

Olvasónapló

Sokféleképpen lehet hazudni. Műveltséget hazudni például hallgatással szokás. Mert hatalmas az irodalom, s napi gondjaink között kevés idő jut olvasásra, s mert az emberi élet kevés végigolvasni az elmúlt évezredek minden remekművét, hát gyakran úgy teszünk, mintha olvastunk volna minden fontosnak ítélt alkotást. Művelten hallgatni, egyetértő fejbőlintással olvasottságunkat bizonygatni – a félműveltek, a sznobok, az áltudósok, a rangjukkalt tetszelgők, az ostobák, hiúk, az életnek mindig csak a felszínen kurgorgók, a napi sikereket remélők, a

percért mindent feláldozni képesek csiszolt tulajdonsága. Nem olvasták a Háború és Békét, mert időt a napi tülekedésben soha nem voltak képesek szakítani rá, de kíváncsiak ismertésekből tudják, hogy fontos remekmű, illik ismerni, hivatkozni rá, ha Napóleonról vagy Kutuzovról, Moszkva égéséről vagy az austerlitz csatáról esik szó. Ők **Lukács György** műveiből a tartalomjegyzéket ismerik, **Marx**ól a napisajtóban megjelent idézeteket, **Shakespeare** életműve számukra a Lamb-tesvérek gyermekded átköltött meséi, a **Don Quijote** ifjúságuk mesekivonata, a **János vitéz** iskolai kötelező olvasmány, **Gulliver** bábszínházelmény, **Thomas Mann** „polgári realista”, **Gorkij** „szocialista realista”, **Mikszáth** kritikai realista”, **Móricz** a magyar parasztság sorsának nagy ábrázolója, **József Attila** a munkásszatyá költője, **Ady** hirnök új időknek új dalaival, **Radnóti** a fasizmus tragikus sorsú áldozata, **Juhász Ferenc** **Kossuth**-díjas, **Hlyés Gyula** élő klasszikus...

Mindenkiről tudnak valami művelt apróságot. Mert amit olvastak, azt is rosszul olvastak. Csak a könnyen megjegyezhetőre figyeltek, a felszínes mesére, a bármikor bárhol elmesélhető történetre, egy szereplő bálí ruhájának szalagjaira, vagy a forradalmár hős harcos szónoklataira, vagy egy virágoskert bájos leírására, idézhető félmondatokra, címekre, nevekre – a műveltség látszatokképeire.

Mert egyre többet olvasunk. És egyre felszínesebben.

Sokat olvasni – ma ez eszmény. Pedig elmélyülten kellene olvasni, töprengve, egy-egy mondatnál meg-megállva, visszalapozva, az olvasottakat tapasztalásainkkal összehasonlítva, egybevetve, olvasás közben korábbi élményeinket is felidézve.

A gyors-olvasás, a sokat-olvasás jelszavai helyett a gondolkodva-olvasás gyakorlatát kellene megvalósítanunk. Hogy mint emberek többek legyünk amikor összecsuksuk a könyvet, mint mi-

előtt kézbevevük azt. Hogy ne csak megízleljük, de megértsük a könyv lapjain rejtőzködő csodálatos világokat, hogy bár felejtjük az idő múltával a szereplő személyek nevét, ruházatát, szavait, de egyéniségünkben tovább éljenek tetteik, elszánásaik, akarásaik, vállalásaik; hogy egy-egy verssor akkor is ott muzsikáljon fülünkben, amikor nem műveltség-fitogtatóan idézni, de mindennap életünkben épp e benünket élő vektor szellemében cselekedni kell.

Olvadni – ez önmagunk s a világ jobb megismerése. Önmagunk s a világ érdekében.

★

„Ha neked emberi a mértékartás, az igénytelenség, nekem emberi a magasra csavart láng Emberek vagyunk, s meghalunk mindenképpen. De jobb, ha az asszonyok hajsarlója vágja el a torkom. Jobb, ha alvadó kokárdát üt számra a veszély, mintsem lepecsételt szájjal járjak. Mert lezárva megromlik bennem a szerelem, kő lesz a szeretet, értéktelen a bánat. Ebben az átmeneti korban. Mondja Szindbád.”

Egy próza-vers törmeléke; még csak nem is a teljes költemény, Nagy László Szindbádjának e töredék sorai muzsikálnak bennem hónapok óta. Mert lezárva megromlik bennem a szerelem – mondja Szindbád, kő lesz a szeretet, értéktelen a bánat. Szerelemből, szeretetből, bánatból szőtt emberség világít e sorokban, a mértékartást, igénytelenséget életünknek vállalókkal szemben. Csodát kereső, hittelteljes ember-kép ez, megalkuvások nélküli, veszélyekkel szembenézni képes, az életet nagynak, szépnek remélő, a halált is vállaló, mert emberek vagyunk, s meghalunk mindenképpen, de – s itt következik az a furcsa, földies, karcolóan földszagú kép, amely visszaránt, szívenüt, nem engedi, hogy könnyes sirámmá színtelenedjen a vers, hogy hétköznapi bánatainkra legyen könnyed ír: jobb, ha az asszonyok hajsarlója vágja el a torkom. Jobb, ha alvadó kokárdát üt számra a veszély... A hajsarló egyszerre idézi a búzafektető penge villanását, a valamikori hajfonatot, a kedves arcát koszorúzó ékességet, a megszerzett és elveszített szépség tündöklését, a lehetőségét, a reményt, a mindennapi munkát, a szerelmet. A kokárda a forradalmat sejtíti, az alvadó kokárda a leverit forradalmat, de a „jobb, ha alvadó kokárdát üt számra a veszély” a leverit forradalmat is vállaló forradalmiságot; a nem csupán a csillogást, a győztes diadalt, tetszetős-felcsinált igazságot, de a megsarcolt tisztaságot, a bukásban felfénylő igazságot is.

★

Eötvöst olvasok. Eötvös József Magyarország 1514-ben című ritkán olvasott regényét. Most újra megjelennek a múlt századi nagy író alkotásai. A falu jegyzője. A XIX. század uralkodó eszméi, a tanulmányok, a politikai írások, versek, drámák. Aki akarja, akinek bátorsága van: felfedezheti magának az egyik legnagyobb prózairót.

Mert nem könnyű olvasmány a Magyarország 1514-ben. Értékeit nem csillogóan kínálja, bírázni kell a gondolatokkal s nem elandalogni a csevegő cselekmény szánnalításán. A regény menetét meg-megakasztó eszmeifuttatások bölcselétét nem elegendő átpillantani, de fontos, hogy mérlegeljünk, összehasonlítsunk, gondolatban korunk Dózsái, Száleresi Abrusai, Lőrinc barátai után kutassunk, hogy a reformkorban a reformkorok számára Dózsáról írt regény mához szólását is megértsük.

Engelsnek A német parasztháború című irásából tudjuk: reménytelen volt a középkorban a feudális nemesség ellen kaszával-kapával támadó paraszti lázadás, mert csak lázadás volt, ellenszegülés, elpusztítása minden rossznak, elnyomásnak – de lehetőséget új világok megteremtésére nem teremtett, s így szükségszerűen el kellett buknia. Münzer Tamásnak éppen úgy, mint Dózsa Györgynek.

A politikában centralista Eötvös József aggodalmától elteltten figyelni a radikalizálódó magyar szellemi életet, s regényéből is kiolvasható: félt a forradalomtól: félt attól: az elnyomottak, a hatalomtól kisemmizettek, az értelmes élettől eltiltottak, az emberi lehetőségeiktől megfosztottak roppant lázadása kiszámíthatatlan kö-

vetkezvényekkel járhat. De az ideológus Eötvösnél, a gondolkodó Eötvösnél mélyebben, összetettebben látja az emberiséget, törvényeit a prózairó Eötvös: ezért, hogy képes teljességében ábrázolni egy furcsán ellentmondásos társadalom minden furcsaságát, ezért, hogy az egyéni életek elbizonytalanodó körvonalait mutatja fel, a megromlott korban a megromlott életük részizgazságait, s a regény lapjain felsejlik a humánus igazság: nem a forradalomtól, de a lázadástól félti az országot Eötvös József, mert érzi, hogy roppant indulatok feszülnek szerte a hazában, érzi, hogy szellemi mozgalmak erjednek, de látja azt is: mindezek nem vezetnek, nem vezethetnek forradalomhoz, tényleges megújuláshoz, csak lázadáshoz, amely elbukik s elbuknak vele a legjobbak is. Csak-hogy Eötvös nagy író s nem próbálja meg elkendőzni, könnyed fátylakkal leplezni az igazságot: tudja: eljőhet a pillanat, amikor a lázadás is nagyvá tehet népet, mert ha megújulni nem képes is, de legalább igényét a megújulásra felmutatja. S aztán bukását majd hősi-esen viseli, mint Dózsa a tüzes trónt.

★

Miért is hát, hogy olvasunk? Könyveket tornyozunk asztalunkra, ágyunk mellé, táskánkba, kabátzsebünkbe gyűrünk finom irodalmat, vagy a felszín baját éneklő könnyed regényeket, kacagiató bohóságot, izgalmas krimiit, Háború és

békét, Léda asszony zsoltárait, a könnyes tekintetű Csokonai Vitéz Mihály mélabús költeményeit? Miért is vesszük kézbe újra meg újra a már olvasott köteteket, miért ismételteljük magunkban a már ismert verssorokat, miért vagyunk kíváncsiak a könyvek titkaira?

És miért, hogy izgatottan csüggünk egy-egy újversoron, megfejteni akarva a benne rejlő sokszólamú üzenetet?

... tüzbe borul / a kocsma, hová belépek, aranycsizmás varjúkirály / ordít a kerítésen, részeg vagyok anyám, hazamenni / nem tudok, csillagok térdei alatt vergődik az éjszaka...”

Bani Károly új kötetéből valók e sorok. A vergődő éjszakából kilábolni akaró ember indulata suhint itt a kerítésen tetszelgő varjúkirály felé, nem az aranycsizmát irigyelve tőle, hanem másoknak fájdalmat okozó tetszelgését utálva.

Fájdalomból tornyozva indulatot, meneküléstől részegen kiáltva, hazakívánczóan, megnyugvást keresően zenélő sorok ezek, poétikai tankönyvbe illően azok, de Bani Károly rimtelen éneke a megkeseredéstől visszarettenők éneke is, a varjúkirály felé indulattal suhintők éneke is, a házúkról a rontást elkergetni akarók éneke is.

Hogy megpendüljön beletörődni kész lelkünkben a harcias húr – ezért jó zengetni magunkban e verssorokat.

Hátha mi is elkergetjük egyszer saját életünk varjúkirályait!

Tallózás

Vita, de nem a vitáért

Emlékszem, régen is voltak viták, de igazan vérre menőre a Déry Felelete fölött folyón kívül nem nagyon. A viták általában oly dolgok fölött folytak, amelyek tulajdonképpen nem tartalmaztak ellenteteket, legtöbbször konstruáltak ilyet, hogy az agonszajkózott téziseket ismét feleleveníthessék. S amikor már szabadon vitázhatott bárki és a témát is az élet adhatta, olykor még mindig odaéreződtek a kiagyaltóság bélyegei és a föl-kért hozzászólók. Hol volt még az a spontaneitás és hév, amely a Fekete Gyula könyve nyomán föltámadt népesedéspolitikai vitát jellemezte! Sipos Gyula a Népszabadságban már szinte pázmánypéteri hitvitázó hangot ütött meg. Nem állítom, hogy a viták szükséges velejárója a túlfűtött heveség, de (fokozatától függetlenül) a szenvedély híján nem igazi vita a vita.

S beszéljünk a máról! Úgy hiszem, nem mondok újat, még kevésbé valótlan az-za, hogy: napjainkban a vita nem a látzatért, nem magáért a vitáért folyik, hiszen csaknem valamennyi témát (népesedéspolitikai, tanyakérdés, költészet közérthetősége, stb.) az élet maga vetet föl, s az illetékesek, benfentesek vitáját sokszor a társadalom minden rétegének érdeklődése és nagyarányú részvétele kíséri. Hiszen vannak hetilapok, folyóiratok, amelyek nem győzik leküzdeni olvasóik véleménynyilvánító és közlési vágyát. (Mint többek között a **Köznevelésben**, ahol egyre több szót kér a kritikus és nem kritikus olvasó!)

Nem állítom, hogy amiről vita, polémia folyik, az ma már mindenütt és mindenkor elsőrendű közügy, de még, teszem azt, az **Élet és Irodalom** „Véleményünk szerint” rovatának is előrevívő szerepe van, pedig sokszor magával a visszássággal polemizál, s nem egyszer a periferia perifériáján.

A legélénkebb vitázó kedvet a **Kritika** mutatja, s ez bizonyos olvasóréteg körében rendkívül megnövelte iránta az érdeklődést. Egy szerkesztőségi vitacikk bevezetőjében olvashattuk: „Különösképpen a szocialista kulturális élet igényli az alkotó vitát. Olyan világban élünk, amelyben még együtt élnek a burzsoá ideológia elemei a mi marxi-lenini elméletünkkel és gyakorlatunkkal. Olyan világban élünk amely naponta vet fel új es új problémákat, melyeknek marxista megoldása el sem képzelhető termékeny vita nélkül, hiszen az igazi megoldás lehet az idézgetés, a megfellebbezhetetlen ítéletmondás.” Hát a **Kritika** él is a kritika fegyverével, ha különösen a személyek közötti polémia kedveli is, ami magában rejti a veszélyt, hogy a vita tematikája eltávolodik az általánostól a különleges, a kuriozitás felé. Szerencsére az eddigi viták ezt a veszélyt jó hajókormányos módjára mindig megkerülték, bár Szküllá és Kharybdisz a közelben komorlott. Igazán „életságú” kerekasztallá illetve vitafórummá alakult **Tamás István** sorozata, amelyben munkások nyilatkoznak, vitáznak a művelődésről. Néhány idézet hadd álljon itt a Szerszámgépipari Művek kőbányai, kilencszáz személyt foglalkoztató gyárában lezajlott beszélgetésből: „Sokan tanulnak is, megbírákoznak a műszakbeosztás nehézségeivel. Mert az nem kedvez a tanulásnak: a vállalat érthetően, elsősorban a konkrét produkciókra törekszik. S valami – talán egyfajta újonnan elterjedt szemléletből való –

gyanú is körülveszi a továbbtanulókat: valóban csak az ismereteiket akarják gyarapítani, s nem magasabb beosztásra törekcsenek-e a megszerzendő oklevéllel? Nehezen hiszik el, hogy sok munkás nem a beosztás miatt akar tanulni, hanem azért, hogy jobban el tudja látni a munkáját." (Kőszegi Sándor esztergályos). Egy másik szemelvény: „Meglehet, hogy az oktatási hatóságokat ingerli a »harmadik tornaóra« problémájának firtatása. Én is ideges volnék, ha elrendelnének a műhelyben olyasmit, aminek a végrehajtásához pillanatnyilag nincsenek meg a feltételek, s utána szemrehányások érnének." (V. Nagy István horizontálesztergályos.) S egy meghökkentő mondat Zsebényi Béla szerelő szájából: „Mit bonyolítam: úgy veszem észre, hogy sokak szemében már nem »rang« munkásnak lenni."

A sokrétű viták őserdejében jól segít eligazodni a **Látóhatár**, körültekintő válogatásaival. A lapok, folyóiratok olvasása, a Látóhatár szemelvényei egyaránt tisztán mutatják, mennyire az általános egy rendhagyó összeállítás a közművelőközművelődés kérdése, amelynek alakulásával és jövő perspektívájával elmélyülten foglalkozott a Központi Bizottság idej, márciusi ülése is. Ugyancsak a Látóhatár márciusi számában jelent meg egy rendhagyó összeállítás a közművelődés körül folyó vitáról. A bevezetőben olvashatjuk: „A viták, mint olvasmányok is izgalmasak, emellett állásfoglalásra és esetleges cselekvésre készítetnek."

Végezetül kicsit vitázó hangulatban említsünk meg két, a **Kritika** márciusi számában megjelent írást. Az egyik **Gaal Gábor** 1928-ból kiasott cikkéhez kapcsolódóan **Rózsa Gyula** képzőművészeti, a másik **Hajdú Ráfis Gábor** irodalmi telítettséggel foglalkozó írása. Mindkettőnek lényege, hogy „sok az esz-kimó, kevés a fóka." Magyarországon jelenleg mintegy ezer festőművészt tartanak számon – írja Rózsa Gyula – és „az ezer festőből a fölöslegeseket úgy tartjuk el, hogy a valóban kiemelkedő tenetségektől vesszük el a pénzt, megbizást, s osztjuk szét »demokratikusan« Epigonéknak." Hajdú Ráfis hasonló helyzetre utal a szépirodalomban. Mindketten hangsúlyozzák a kialakult helyzetben a kritikusok felelősségét. Sőt Hajdú Ráfis ezen is túlmege. Ezt írja többek között: „Nemzedékem tagjai a hozzám korban, sokan hitben is közel álló fiatalok között egy sor, tehetségét, elhivatottságát már művekkel bizonyított akad. Emeljük ki őket az első könyvek, antológiák, legkülönbözőbb publikációs orgánnumok közölte masszából. Erdemben méltató, érdekükben igazmondó, nyíltan bíráló tanulmányokkal. Folyamatos, rendszeres közlési lehetőséggel, anyagi támogatással, erkölcsi elismeréssel. De csak őket!" Mindkét írásban érthető és elismerésre méltó az aggodalom, az esztétikai jószándék, mégis elgondolkoztató, vajon mit szólna az efféle másokat ki-

záró protokoll-listákhoz – mondjuk – Osvát Ernő, vagy más, új tehetségek sorát fölfedező szerkesztő. Volt időszak, amikor Jakab Ödön állt az irodalmi protokoll-lista legelején. Vajon kinek ismerős már ez a név, kik ismerik alkotásait? Ificsapatok nélkül hogyan képzelhető el ütőképes, világszínvonalú nagy válogatott? Ugy hisszük – főként irodalmi téren – jó játéklehetőséget biztosíthatnak a kezdő tehetségeknek, orszá-lánkörüket nyújtogatóknak (ki tudja, lesz-e belőlük Petőfi vagy Móricz Zsigmond?) a napilapok, a megyeiek is, valamint a vidéki folyóiratok, amelyek talán túlon túl is a „nagy nevek" bővöletében élnek. Pedig a csúcsra lankákon és dombokon át vezet az út.

L. Gy.

Még egyszer -de nem utoljára- a Makráról

Kertész Ákos „Makra" című regénye első kiadásában 1971-ben jelent meg a Szépirodalmi Könyvkiadó gondozásában. Az irodalomban „átlagszinten" jártasak már a hatvanas évek eleji novel-lák, és elsősorban a „Sikátor" alapján joggal reméltek Kertész Ákostól – fő-ként, mint a munkássors krónikásától – további sikereket, a „Makra" azonban minden jogos várakozást is felülmúlt, s – noha e mű megítélésében sem teljes az egyetértés – végül is az irodalmi közvélemény – beleértve ebbe természetesen a „nem szakember" olvasóknak az újbóli kiadások nyomán egyre szélesedő táborát is – az 1957 utáni magyar próza csúcsteljesítményei sorában tartja számon a „Makrá"-t, a „Rozsdatemető", a „Hűz óra", a „Próféta voltál szívem", „A látogató" és még néhány kötet tár-saságában.

Az igazságkeresés őszinte szenvedélye: ez a legnagyobb érdeme Kertész Ákos regényének. Mire (az eredendően tucatmód élni akaró) Makra Ferenc var-gabetűket járt sorsa az idealizált életforma révébe jutott, rá kellett döbbsen-nie: a legtöbb ellentmondás, konvenció, megalkuvás e rózsaszínű világot feszíti. A főhős vágyaiban megcélzott elképze-lések igazát sorsának alakulása igen-csak megkérdőjelezte és mert környezete egyaránt vonzotta a langyos kénye-lem, a hazug harmónia és az értelmet igenlő, a kockázatot vállaló – de egy-szersmind meggondolatlan cselekedetek-be torkolló – magatartás irányába, szün-telen vívódás, lankadatlan küzdelem lett élete. Elbukott, de senkivel nem alku-dott meg. Balsorsában is hatalmas, gyöngeségében is erős maradt, hiszen a végső következményekkel őszintén szem-benézni csak a becsületes jelleműek, a „tiszták" képesek,

Jól – ha úgy tetszik, korszerűen – meg-írt regény Kertész Ákosé: s a kedvező fogadtatásnál ez sem volt mellékes szempont. A sok belső monológra épülő szerkezet egységének megteremtése pe-dig egyenesen virtuóz teljesítmény. A témával és a mondanivalóval együtt a művészi kifejező eszközök is életköz-elben maradtak. Sikerült megtalálnia a mű hangulatának megfelelő nyelvi-stilisztikai megoldásokat. Mint ahogyan Makra Ferenc nem maga a munkásosztály, Ker-tész Ákos sem a munkásosztályról írt re-gényt, hanem egy értelmes, dolgozni és gondolkodni tudó és akaró emberről, aki – melleleg: művészi színvonalon – mestere szakmájának. Ezt az embert avatta felszabadulás utáni irodalmunk egyik karakterisztikus, felejthetetlen hő-sévé, s ezzel a munkástéma rangját emelve bizonyította – akinek kellett –, hogy nincsenek periférikus témák – leg-feljebb ilyen írók.

Ennyiben summázható a „Makra" kö-rül kialakult általános értékítélet, ame-lyet e sorok írója – ne ítéltesék ezért szerénytelennek – saját olvasmányélmé-nye alapján is igazoltnak vélt.

Másodszor e mű dramatizált változa-ta keltett – közel sem ilyen egyértelmű – visszhangot. A József Attila Színház ösztönzésére és bemutatásában Makra Ferenc életútja a színpadon is megele-venedett, de – mint általában a regény-ből lett drámák esetében szokásos: a jó előadás ellenére vesztett szuggesztív ha-tásból, művészi erejéből – idézhetjük (személyes élmények híján) a lapvéle-ményeket.

Figyelmünk – ezúttal a Szolnoki Szig-ligeti Színház salgótarjáni vendégjátéka kapcsán – harmadízben fordult a „Mak-ra" felé. Egy jó regény kevésbé sikerült színpadi változatának a híre, s a mind-két minősítésből táplálkozó várakozás előzte tehát meg a szolnokiak szereplé-sét, amely ezúttal – a mindig szíves ven-déglátáson túl – ünnepi eseményé is bővült: a X. Nógrád megyei Pedagógiai Napok megnyitóján részt vett nevelők tiszteletére is bemutatta a társulat Ker-tész Ákos drámáját. Előlegezzük a Szigli-geti Színház produkciójának értékelését, amikor úgy vélekedünk: helyes döntés volt a jubileumi program keretében e drámát bemutatni, hiszen a megye pe-dagógus társadalmának képviselőjében megjelentek olyan művet s olyan elő-a-dásban láttak, amelynek megszeretteté-se legalább annyira fontos művészetpo-litikai szempontból, mint a klasszikus drámák ismertetése.

A fővárosi bemutatót kísérő véle-mények után kellemes meglepetés volt a „Makrá"-t a József Attila Művelődési Központ színpadán látni, és értékeit e műfajban is felfedezni. Ennek az a ma-gyarázata, hogy a két előadás – túl azon, hogy az ősbemutatóval nem azo-nos társulatról van szó – alapanyagát tekintve is különbözik egymástól. Kertész Ákos ugyanis az ősbemutató tanulságai-ból okulván némileg átdolgozta a szöveg-

könyvet. Így ír erről az előadás műsorfüzetében: „Megpróbáltuk bátrabban vállalni azt, hogy ennek a darabnak az alapja regény. Azaz olyan hosszú folyamat, ami nem szűkíthető össze térben és időben a hagyományos dráma törvényei szerint, amelynek csak jellemző drámai csomópontjait lehet a színpadon életre kelteni és felmutatni, és nem is mindig az események valóságos sorrendjében, hanem olykor belső, logikai összefüggéseik szerint. És megpróbáltuk vállalni azt is, hogy a színház végülis – játék. Nem a valóság, hanem a jelzése, fikció. Vajon a pesti előadás nem a fen-

tiük szerint íródott? – kérdezhetné az olvasó. Dehogynem. Pontosan a fenti alapelvek szerint. Csak egy kicsit bátor-talanabbul!...”

Ami viszont az előadást illeti: ismét érzékelhettük, hogy miért foglal el előkelő helyet a vidéki színházak képzeletbeli sorrendjében a Szigligeti Színház. Babarczy László modernkedéstől mentes korszerű rendezése, a szerepről-szerepre kiteljesedő, az ígéretek talán leg hamarabb beváltó Csomós Mari játéka, Iványi József megszokottan magas színvonalú alakítása, a már csak vendég Baranyai Ibolya szerepéhez illő tempe-

ramentuma, szépsége, Székely László a mondanivalóhoz simuló s azt felerősítő színpadképe egyaránt részesei a sikernek. (Talán „csak” a címszereplő Piróth Gyula játékfelfogása vitatható valamelyest, ugyanis belső feszültségekkel teli, visszafogott, fegyelmezett alakításában Makra intellektusa, okos embersége kevéssé érvényesül.)

Szívesen találkoztunk újra a „Makrá”-val, s felfokozott kíváncsisággal várjuk a filmvászonra való megjelenését.

Cs. B.

A Pókháló filmen

Szívesen foglalkoztunk folyóiratunk hasábjain is az utóbbi két esztendei könyvtermés egyik jogos szenzációjával, **Galgóczy Erzsébet Pókháló** című regényével, amely napjaink nagyon eleven problémáit, a korrupciót, a nepotizmust és az ezekkel rokon újdondi szokásformákat, az elvtelen ajándékozgatást, a gátlástalan protekcionizmust tűzte tollhegyre. Ezek a csökevények időnként úgy fonják be az érintetlen, tiszta embert, mint légyáldozatát a pókháló, hogy látszólag nincs menekvés, csakis a korlátlan kapituláció árán. Ilyen kritikus helyzetbe került a regényben Niklai Géza tsz-elnök is, aki nem volt hajlandó a megyei és járási elvtársakat az első lehalászás „terméséből” megajándékozgatni, csak azért, hogy ezáltal más tsz-eket megelőző előjogokat élvezzenek, sőt tudomásul vette a vezetőség határozatát, amely Selyem Zsiga agronómust, aki a „tsz érdekében” kísérelt meg korrumpálni, leváltotta tisztségéről és menesztette.

Niklai Géza már teljesen belegabalyodott a hálóba: ellenőrök garmadáját zúdítják a tsz-re, az őt mentő bizonylatok eltűnnek, ellene hangolják a megtévesztett falut, és a görcsös szorításból csak úgy menekülhet (miután felesége is ott hagyja végül), hogy „a szekrény legfelső fiókjából kivesszi pisztolyát, megnézi, megvan-e töltve, s a bőrlemberecsék belső zsebébe rejti.” S íme a regény utolsó sorai:

„Niklai megindul saját présháza felé. Zsugorodó, keskenyedő alakját végül magába nyeli a horgas.

Nemsokára löfeggyver dörrenése hallatszik abból az irányból.

A dombtetőn őrködő suhancok azt hiszik, hogy a csősz adott jelt a lövöldözéshez – elsütik puskáikat, és színes rakéták százai lobbannak a szüretelők fölött.”

A jószándékú, emberi lehetőségek szerint tiszta Niklai kétszeresen elvész. Elvész először, amikor megalkuszik és visszaveszi Selyem Zsigát, vét az igazság és lelkiismerete ellen, s elvész másodszer is, mert nem tudja elviselni a hajsza és főként önmaga megalkuvása következményeit. A regényben tragikus a bukás, mint egy színpadi tragédiában, vagy egy klasszikus operában.

A film ezzel szemben számos változtatást visz véghez, anélkül, hogy az alapproblémát megsértené. Niklai itt is jó, még jobb, mint a regényben, hiszen nem nő és így joggal udvarolhat a pedagógus Zsuzsának. Morális téren áthatatos és el van szánva arra, hogy a tsz-vezetőség törvényes határozatáért az atyáúristennel szemben is kiáll. Amikor megkéri Decki Zsigát (a regényben Selyem Zsiga), hogy járjon el e teremtés rovására menő zaklatások ügyében Csegei elvtársnál, a járási vezetőnél, azt kizárólag a közösség érdekében teszi és nem ígér rekompenzációt érte. Amde a végkifejlet: Niklai és

igazsága nem győz, mert a korrump agronómust a területi szövetség visszahelyezi állásába, sőt Decki a korábban tolvajlásért mellőzött Pigniczkiből is újból brigádvezetőt csinál; de el sem vész Niklai, mert a megyei pártbizottság végül is melléáll és Csegeit megrója, valamint az ügy rendezésére utasítja. Az igazság nem diadalmaskodott, az igazság nem bukott el.

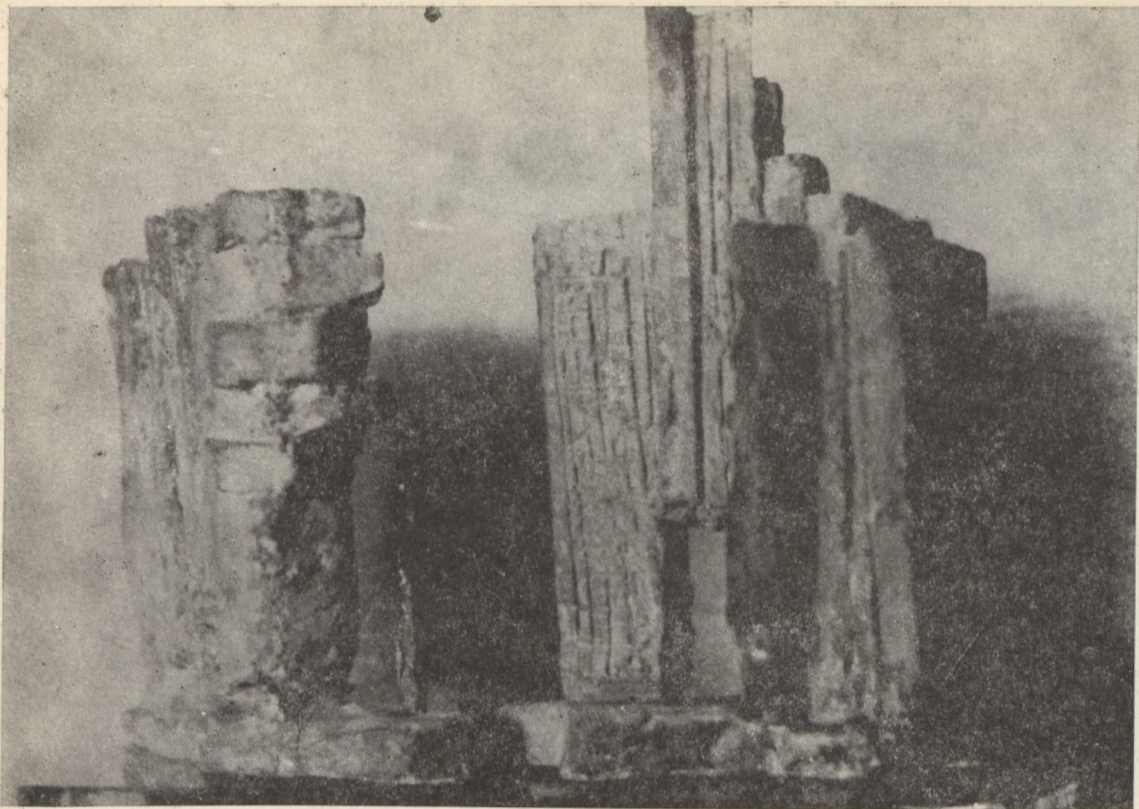
Ami a regényben egyértelmű volt – bár rendhagyó, mert a rosszban sántikálók, betyárbecsületből összefogók, asszony és érdekszálon összefonódók, a gonoszok diadalmaskodtak az igazság felett és Niklai menthetetlenül elveszett –, az a filmben többértelműbbé, nem bonyolulttá, hanem zavarossá vált. S furcsa módon nem a regény tragikus befejezése a reménytelenebb, hanem a filmé. A regény ugyanis Zsuppán, a helyettes lázongása által nyitvahagy még egy alternatívát: a kérlelhetetlen, megalkuvás nélküli harcot az igazságért. Az előzmények után, az elvtelen összefonódás láttán a harc nagyon reménytelennek látszik, de mégis más dolog harcba elbukni a „maffia” támadásával szemben, mint kompromisszumot kötni a „maffiával”.

A filmben elmarad a kompromisszum, de elmarad a győzelem is. S ha az igazság nem győz, akkor a másik véglet diadalt ül. Ezen pedig semminemű deus ex machina vagy jelképrendszer nem változtat. A film ugyanis a befejezést egy allegorikus – ujonnan és kívülről bevitt – jelenetre bízta. Decki Zsiga ismét elindul egy teherautónyi halszállítmánnyal a város irányába, de a tsz dímbes-dombos határában Zsuppán, az elnökhelyettes elébe áll az autónak, az újabb gazságoknak. A teherautó a dombos úton fölborul, Decki is, Zsuppán is úgy ül a kopott mezőn, mint a hordóból szárazra zuhant halak. És akkor jön a városból a „megistenült” Niklai. Nem messzire a katasztrófa színhelyétől megállítja járművét és csak néz, csak néz, csak néz...

Talán az elveszett igazságot keresi a messzi távolban.

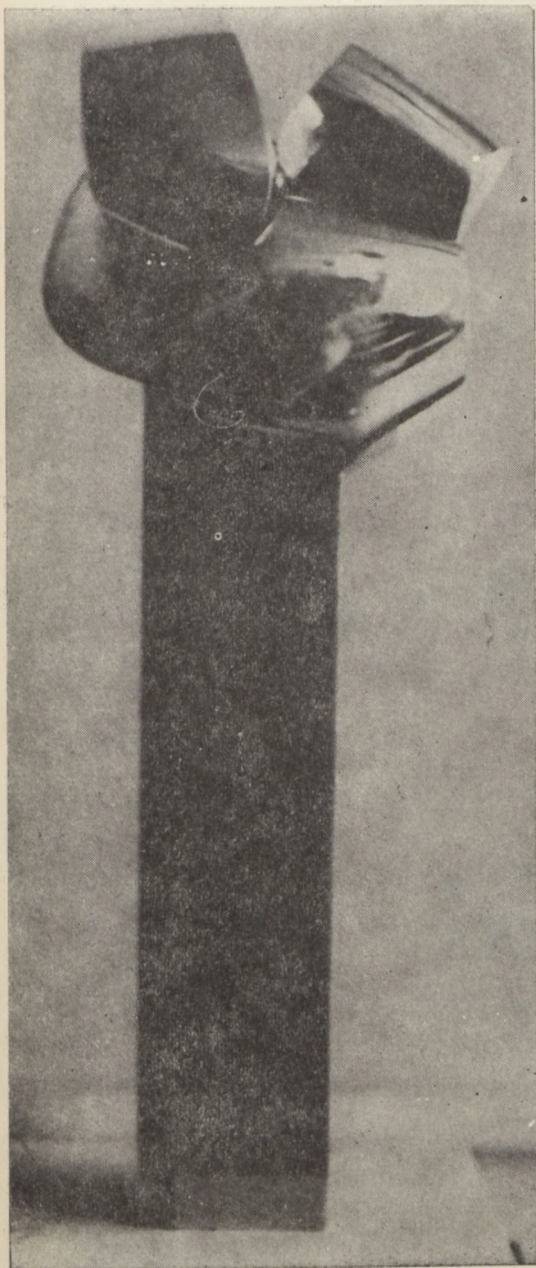
Mindezekből kitűnik, hogy a film szemmel láthatólag túlzott óvatossága, eltérései a regénytől a produkciónak hátrányára voltak, bár így is nagy dolog, hogy végre igazi problémákkal, hús-vér emberekkel találkoztunk a filmvászonon. A filmben több emlékezetes alakítással találkozunk, Madaras József, Koncz Gábor, Moór Mariann és különösképpen Horváth Sándor nevét nem lehet említés nélkül hagyni, amde maradandó remeket ezúttal Avar István alkot, aki mintegy koronát tesz eddigi filmszínészi alkotásaira. Érett, higgadt, mértéktartó és igaz ember. „Muszáj” érte aggódni, vele együtt érezni.

Lakos György

Marosits István: Város

Farkas Ádám: Bronzszobor négy elemből

FIATAL KÉPZŐMŰVÉSZEK STUDIÓJA SZÁZADUNK

című pályázatának bemutatója
a József Attila Művelődési Központban
1974. VI. 24—VII. 7-ig

Farsang Sándor: Tér

